T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
FİNANSAL İKTİSAT VE BANKACILIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

VENEZUELA EKONOMİSİNDE PETROLÜN ÖNEMİ VE HOLLANDA HASTALIĞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Nijat MUSTAFAYEV

Danışman
Doç. Dr. Aslı Seda KURT

2024

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
FİNANSAL İKTİSAT VE BANKACILIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

VENEZUELA EKONOMİSİNDE PETROLÜN ÖNEMİ VE HOLLANDA HASTALIĞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Nijat MUSTAFAYEV

Danışman
Doç. Dr. Aslı Seda KURT

İZMİR - 2024

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adı ve Soyadı : NİJAT MUSTAFAYEV

Öğrenci No : 2022800043

Tez Başlığı : Venezuela Ekonomisinde Petrolün Önemi Ve Hollanda Hastalığı Bağlamında Değerlendirilmesi

Savunma Tarihi : 29/07/2024

Danışmanı : Doç.Dr.Aslı Seda KURT

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Doç.Dr.Aslı Seda KURT	-Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Dr.Öğr.Üyesi Mehmet ÖZYİĞİT	-Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Doç.Dr.Utku AKSEKİ	- Ege Üniversitesi	.....

NİJAT MUSTAFAYEV tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği( ) / oy çokluğu( ) ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Asuman ALTAY
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Venezuela Ekonomisinde Petrolün Önemi ve Hollanda Hastalığı Bağlamında Değerlendirilmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Nijat MUSTAFAYEV

24.06.2024

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Venezuela Ekonomisinde Petrolün Önemi ve Hollanda Hastalığı Bağlamında Değerlendirilmesi

Nijat MUSTAFAYEV

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Finansal İktisat ve Bankacılık Programı

Hollanda Hastalığı, genellikle büyük kaynak zenginliği ile zayıf ekonomik performans arasında bir bağlantı olduğunu öne süren ve yaygın olarak tartışılan bir olgudur. Dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip olmasına ve uzun zamandır söz konusu doğal kaynağın en büyük ihracatçılarından biri olmasına rağmen, Venezuela petrol sektöründeki potansiyeline ulaşmayı başaramamıştır. Çalışmada, petrolün başlıca gelir kaynağı olduğu Venezuela'da 2003-2023 yılları arasındaki makroekonomik veriler kullanılarak Hollanda Hastalığının varlığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda Venezuela ekonomisinde petrol gelirlerine aşırı derecede bağımlılıktan kaynaklanan Hollanda Hastalığının varlığı tespit edilmiştir. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ile siyasi istikrarsızlık arasında bariz bir ilişki olduğu ve hükümetin gereken önlemleri almak için geciktiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hollanda Hastalığı, Doğal Kaynak, Petrol, Venezuela.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Importance of Oil in the Venezuelan Economy and Its Evaluation in the Context of Dutch Disease

Nijat MUSTAFAYEV

Dokuz Eylul University

Graduate School of Social Sciences

Department of Economics

Financial Economics and Banking Programme

The Dutch disease is a widely debated phenomenon that suggests that there is a link between high resource wealth and poor economic performance. Despite having the world's largest oil reserves and being one of the largest exporters of this natural resource for a long time, Venezuela has not been able to reach its potential in the oil sector. In this study, the existence of Dutch Disease in Venezuela, where oil is the main source of income, is investigated using macroeconomic data for the period 2003-2023. As a result of the research, the existence of Dutch Disease in the Venezuelan economy caused by excessive dependence on oil revenues was determined. It concluded that there was a clear link between oil price fluctuations and political instability, and that the government was delayed in taking the necessary measures.

Keywords: Dutch Disease, Natural Resource, Oil, Venezuela

VENEZUELA EKONOMİSİNDE PETROLÜN ÖNEMİ VE HOLLANDA HASTALIĞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR ix
TABLOLAR LİSTESİ xi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
HOLLANDA HASTALIĞI

1.1. HOLLANDA HASTALIĞININ TANIMI 3
1.2. TEORİK ÇERÇEVE 5
1.3. HOLLANDA HASTALIĞI İLE İLGİLİ LİTERATÜR ARAŞTIRMASI 7
1.4. HOLLANDA HASTALIĞI KAPSAMINDA SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ 11
1.4.1. Norveç 12
1.4.2. Hollanda 13
1.4.3. Azerbaycan 15
1.4.4. Rusya 16
1.4.5. Nijerya 18
1.4.6. Kazakistan 20

İKİNCİ BÖLÜM
VENEZUELA'DA PETROL SANAYASİNİN GELİŞİMİ VE EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

2.1. PETROLÜN KEŞFİ 22
2.2. PETROL ENDÜSTRİSİNİN GELİŞİMİ 24
2.2.1. Petro-Devletin Doğuşu 27
2.2.2. Petro-Devletin Güçlenmesi 28
2.2.3. Sanayileşme Çağı 30
2.3. OPEC'İN KURULUŞUNDA VENEZUELA'NIN ROLÜ 33
2.4. BİRİNCİ PETROL ŞOKUNUN ETKİLERİ (1973-1978) 34
2.5. PETROL ENDÜSTRİSİNİN MİLLİLEŞTİRİLMESİ 37
2.6. İKİNCİ PETROL ŞOKUNUN ETKİLERİ (1979-1982) 39
2.7. VENEZUELA DEMOKRASİSİNİN KRİZİ 42
2.8. NEOLİBERAL REFORMLAR 45
2.8.1. Ticaretin Serbestleştirilmesi 47
2.9. PETROL ENDÜSTRİSİNİN LİBERALİZASYONU 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VENEZUELA EKONOMİSİNDE HOLLANDA HASTALIĞI BULGULARININ ARAŞTIRILMASI

3.1. PETROL POLİTİKASI 52
3.1.1. Petrol Yasasına Karşılık Darbe Girişimi ve Grev 55
3.1.2. Petrol Gelirlerinden Yararlanmak (Bolivarcı Devrim) 57
3.1.3. Dış Politikada Petrolün Rolü 60
3.1.3.1. Venezuela-Guyana Toprak Anlaşmazlığı (Essequibo Sorunu) 65
3.2. VENEZUELA'DA HOLLANDA HASTALIĞININ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 66
3.2.1. Petrolün Venezuela Ekonomisi Üzerindeki Etkileri 67
3.2.1.1. İhracat Üzerindeki Etkileri 74
3.2.1.2. Milli Gelir Üzerindeki Etkileri 76

3.2.2. Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkiler 77
3.2.3. Ekonomik Performans 78

SONUÇ VE ÖNERİLER 81
KAYNAKÇA 84

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AD	Accíon Democrática (Demokratik Hareket Partisi)
ALBA	Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América (Amerika Halkları için Bolivarcı İttifak)
BCV	Banco Central de Venezuela (Venezuela Merkez Bankası)
CAN	Comunidad Andina (And Milletler Topluluğu)
CADIVI	Comisión de Administración de Divisas (Döviz Değişim İdaresi Komisyonu)
CELAC	Community of Latin American and Caribbean States (Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu)
COPEI	Partido Socialcristiano (Hristiyan Demokratlar Partisi)
CTV	Confederación de Trabajadores de Venezuela (Venezuela İşçi Konfederasyonu)
CVP	Corporación Venezolana del Petróleo (Venezuela Petrol Şirketi)
ECLAC	Economic Commission for Latin America and the Caribbean (Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu)
FEDECÁMARAS	Federación de Cámaras y Asociaciones de Comercio y Producción de Venezuela (Venezuela Ticaret ve Üretim Odaları Federasyonu)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
NNPC	Nigerian National Petroleum Corporation
OAPEC	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği)
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries

	(Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği)
PDVSA	Petróleos de Venezuela, S.A.
	(Venezuela Petrolleri Şirketi)
RECADI	Régimen de Cambio Diferencial
	(Diferansiyel Kambiyo Rejimi Ofisi)
SOE	State-owned enterprise
	(Kamu İktisadi Teşebbüsü)
SOFAZ	State Oil Fund of the Republic of Azerbaijan
	(Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu)
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
UNASUR	Unión de Naciones Suramericanos
	(Güney Amerika Ulusları Birliği)
UNCTAD	UN Trade and Development
	(Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
	(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
	(Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Hollanda Hastalığı Semptomlarının Özeti s. 6
Tablo 2: 1913-1940 Yılları Arasında Venezuela'nın Başlıca İhraç Malları s. 23
Tablo 3: 1920-1935 Yılları Arasında İhracat Değerleri ve Petrolün Önemi (Milyon Bolivar) s. 24
Tablo 4: Çeşitli Petrol Şirketleri İçin Ortalama Ham Üretim, 1927 ve 1933 (Günlük Petrol Varili) s. 25
Tablo 5: Devlet Gelirleri, Petrol Vergileri ve Ham Petrol Değeri, 1927-1935 (Milyon Bolivar) s. 26
Tablo 6: Petrol İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı, 1942-1948 s. 29
Tablo 7: Petrolün Toplam Mal İhracatı ve Toplam Döviz Kazancı İçindeki Payı, 1950-57 s. 31
Tablo 8: 1957 Piyasa Fiyatlarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (milyon Bolivar) s. 32
Tablo 9: 1960'ta OPEC Ülkelerindeki Petrol Üretimi s. 34
Tablo 10: Petrolün Toplam İhracat İçindeki Payı, 1973-1978 (Milyon Bolivar, baz yılı 1984) s. 36
Tablo 11: Kamu ve Özel Sektörün Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkısı, 1970-1978 (Milyon Bolivar) s. 38
Tablo 12: Suudi Arabistan Ras Tanura Petrol Fiyatı (Varil Başına ABD Doları) s. 39
Tablo 13: Kamu Dış Borcu, 1979-1983 (Milyon Dolar) s. 40
Tablo 14: Petrol İhracatı ile Borç Servisi Dâhil Cari Harcamaların Karşılaştırılması, 1979-1984 (Milyon ABD Doları) s. 41
Tablo 15: Venezuela'nın Seçilmiş Ödemeler Dengesi Hesabı, 1984-1988 (Milyon Dolar) s. 43
Tablo 16: Venezuela'da Petrol Üretimi ve Gelirleri, 1984-1988 s. 44
Tablo 17: Venezuela'nın Petrol Sektörü Göstergeleri, 1991-1992 (milyon dolar) s. 47
Tablo 18: Venezuela'da Petrol Dışı İhracat Gelirleri, 1985-1998 (milyon dolar) s. 48
Tablo 19: 1994-2000 Yılları Arasında Venezuela'nın Petrol İhracatı ve Reel GSYİH Büyüme Oranı s. 50
Tablo 20: OPEC Referans Sepeti, 1998-2008 Yılları Arasında Spot Ham Petrol Fiyatları ($/b) s. 53

Tablo 21: 1998-2008 Yılları Arasında Venezuela'nın Ham Petrol Üretimi ve Nominal GSYİH'si s. 55
Tablo 22: 2001-2006 Yılları Arasında Venezuela Merkezi Hükümetinin Sosyal Harcamaları s. 59
Tablo 23: Petrol Fiyatları ve Venezuela'nın GSYİH Göstergeleri s. 72
Tablo 24: Enflasyon ve İşsizlik Oranları s. 73
Tablo 25: Venezuela'nın Petrol ve Toplam İhracat Değerleri (milyon dolar) s. 74
Tablo 26: Genel Devlet Gelirleri ve Ham Petrol Üretimi s. 76
Tablo 27: Venezuela'nın Cari İşlemler Dengesi s. 78
Tablo 28: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Verileri s. 79
Tablo 29: Venezuela'nın 2022 Yılı Petrol Göstergeleri s. 80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1973-1978 Yılları Arasında Tarımsal ve Endüstriyel Üretim Üretim Endeksi (1973=100) s. 36
Şekil 2: 1983-1989 Yılları Arasında Venezuela'nın Enflasyon Oranı s. 42
Şekil 3: Venezuela'nın İhracat Ortakları (2022) s. 63
Şekil 4: Venezuela'nın İthalat Ortakları (2022) s. 64
Şekil 5: Venezuela'nın Ham Petrol Akışları, 2022 (1,000 varil/gün) s. 65
Şekil 6: Venezuela'nın Petrol Dışı Mallarının Dış Ticaret Göstergeleri (2022) s. 75

GİRİŞ

Hollanda Hastalığı, bir ülke genellikle doğal kaynak ihracatından kaynaklanan büyük bir finansal kaynak girişine tanık olduğunda, belirli bir ekonomik gelişmeyi açıklamak için kullanılan bir ifadedir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan Hollanda Hastalığı terimi, temelde reel döviz kuru değerlenmesinin ardından, o dönemdeki doğal gaz keşiflerinin Hollanda ekonomisi üzerinde yarattığı yıpratıcı etkiyi açıklamaktadır. Hollanda hastalığı terimi, ekonomi literatüründe ilk kez 26 Kasım 1977 tarihinde "The Economist" dergisinde yayımlanan makalenin başlığı olarak kullanılmıştır. Doğal kaynak zenginliklerinin ekonomi için olumlu olduğuna dair daha önceki fikirlerin aksine, kaynak laneti fenomeni, kaynak bolluğu ile standartların altında ekonomik performans arasında bağlantı kuran ve 20. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşan ve sıkça tartışılan bir olgudur. Günümüzde en önemli doğal kaynaklardan biri olan petrol, bu tartışmanın odak noktası haline gelmiş; büyük petrol gelirleri, rant arayışı mücadelesine, yolsuzluğa, enflasyona ve dolayısıyla daha düşük ekonomik büyümeye neden olmuştur.

Latin Amerika, tarihinin büyük bir bölümünde doğal kaynak patlamaları ve çöküşleri için önde gelen araştırma merkezlerinden biri olmuştur. Venezuela, ekonomisi temel olarak petrole dayanan ve 1920'lerden bu yana ana ihraç kalemi petrol olan bir petro-devlettir. Dünyanın kanıtlanmış en büyük petrol rezervlerine sahip olan Venezuela ekonomisinde petrol fiyatlarının düşmesiyle bir kriz ortamı oluşmuştur. Başta sanayisizleşme olmak üzere Hollanda Hastalığı semptomlarının açıkça görüldüğü ülke ekonomisinde hükümetin kötü politikaları sonucunda Venezuela'nın sorunları daha da ağırlaşmıştır. Venezuela, petrol gelirleri ile siyasi istikrarsızlığın ilişkilendirilmesi ve kaynak zengini diğer ülkeler için ders niteliğinde bir örnektir. Çalışmanın amacı, 2003-2023 yıllarını kapsayan makroekonomik göstergeleri kullanarak, Venezuela ekonomisinde Hollanda Hastalığının varlığını incelemektir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Hollanda Hastalığının tanımına, teorik görüşlere yer verilmiş ve literatür araştırması yapılmıştır. Hollanda Hastalığına karşı alınan önlemler ve sorunu yönetmek açısından başarılı ve başarısız olan ülke örnekleri incelenmiştir.

İkinci bölümde, petrolün keşfiyle birlikte Venezuela'nın tipik bir petro-devlete dönüşmesi ve petrol patlamalarının ülke ekonomisi üzerindeki etkileri araştırılmıştır. 1983 yılında petrol fiyatlarının düşmesi sonrası Venezuela'da oluşan kriz ortamı ve sonrasında ekonomik buhrandan kurtulmak için uygulanan neoliberal reformlar hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Başkan Chavez dönemi ve sonrasında petrol politikası ve petrolün Venezuela ekonomisi için önemine yer verilmiştir. Venezuela ekonomisine ait 2003-2023 dönemi makroekonomik verileri kullanılarak Hollanda Hastalığı olgusu değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda Venezuela ekonomisinde Hollanda Hastalığının varlığı tespit edilmiştir. Sonuç kısmında, uzun vadede Hollanda Hastalığından kurtulmak için alınabilecek önlemler ve önerilerden bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
HOLLANDA HASTALIĞI

1.1. HOLLANDA HASTALIĞININ TANIMI

Tarih boyunca dünya üzerinde ülke ekonomileri sürekli olarak değişim göstermiş ve şüphesiz çeşitli doğal kaynaklar bu değişimde mühim rol üstlenmiştir (Efeoğlu ve Pehlivan, 2018: 197). Doğal kaynak bakımından ülkelerin zengin ve fakir ülkeler olarak ayrıştırılmasının nedeni, yeryüzünde doğal kaynak dağılımının eşit olmaması, ilaveten ülkelerin sahip olduğu doğal kaynak çeşitlerinde ve onların rezervlerinde farklılık olmasıdır. Bir ülke ticarete konu olan doğal kaynaklarını keşfedip işlettiğinde, yabancı rezervler açısından ekonomik olarak güçlü hale gelir aynı şekilde bu kaynaklardan elde edilen kazançlar sayesinde kalkınabilir (Bature, 2013: 8). Doğal kaynak zenginliği, doğal kaynak sektörü ihracatındaki geniş çaplı artış ile yerli paranın değerini reel olarak artırabilmesi ve bunun sonucunda diğer sektörlerden yapılan ihracatın GSYİH'ye oranının durgunlaşması, hatta düşmesi veya imalat sektörü aleyhine dönmesi anlamında Hollanda Hastalığına neden olabilir.

Hollanda Hastalığı, bir ülkenin para birimini belirsiz bir süre boyunca aşırı derecede değerli tutan ve bunun beraberinde ticarete konu olan diğer malların üretimini karsız hale getiren, kaynak bolluğunun neden olduğu önemli bir piyasa başarısızlığıdır. Hollanda Hastalığı, kaynak zengini olan birçok ülkede meydana gelen zayıf ekonomik performansın esas nedeni olarak görülmektedir. Bu terim, büyük bir doğal kaynağın keşfi veya ihraç edilebilir bir malın fiyatının yüksek artış göstermesi gibi olumlu bir şokun ardından üretim yapısında meydana gelen değişiklikleri ifade etmektedir (Brahmbhatt, Canuto ve Vostroknutova, 2010). Ülkenin reel döviz kurunun değerlenmesi, diğer sektörlerin durgunlaşması, yerli üreticilerin ithalat saldırısıyla rekabet edemez hale gelmesi gibi durumlar, bu tür yapısal değişikliklere örnektir. Hollanda Hastalığının var olduğu ülkelerin ekonomilerinde genellikle, petrol patlama yaşanan, imalat ve tarım ise resesyon yaşayan sektörler olmaktadır. Buna ek olarak, patlama yurt içi fiyat seviyesinin artmasına neden olduğundan, ticarete konu olan malların üreticileri, daha yüksek bir üretim maliyetiyle karşı karşıya kalır ve bu da üretimlerini azaltmalarına neden olur. Sonuç olarak, ticarete konu olan mallar sektörü

daralır ve sanayisizleşme veya tarımsızlaşma başlar. Ekonomik bir sorun olan Hollanda Hastalığı, sanayileşmeyi engelleyen, daha geniş anlamda ülkenin üretken genişliğini kısıtlayarak tipik bir emtia ihracatçısına dönüşmesine neden olan bir problemdir (Bresser-Pereira, 2020: 298). Yapılan araştırmalarda zengin doğal kaynaklara sahip olmanın, ülke ekonomisi üzerinde yarattığı etkinin olumlu ya da olumsuz olması ile ilgili iki farklı yorum bulunmaktadır. Literatürde son elli yıl içerisinde "Kaynak Laneti" argümanının sıkça kullanılması, olumsuz yönde olan görüşlerin daha baskın olduğunun bir göstergesidir. Büyüme çalışmaları, sezgilerin aksine, doğal kaynak keşfinin bir nimetten ziyade bir lanet olabileceğini, çünkü kaynak zengini ülkelerin kaynak bakımından şanssız ülkelere kıyasla kötü ekonomik performans sergilediklerini ve uzun dönem ele alındığında büyüme oranlarının daha düşük olduğunu göstermektedir (Stiglitz, 2004). Örneğin, Japonya, Güney Kore ve Singapur gibi doğal kaynak bakımından fakir Doğu Asya Ülkelerinde yaşam kalitesi ve kişi başına düşen gelir, Nijerya, Botsvana, Angola ve Ekvador gibi kaynak zengini ülkelere kıyasla daha yüksektir. Her ne kadar petrol veya doğal gaz gibi kaynakların keşfi Hollanda Hastalığının varlığına işaret eden en temel boyut gibi görülse de turizm sektörü, doğrudan yabancı yatırımlar, işçi dövizleri ve diğer başka unsurlar da Hollanda Hastalığına neden olabilmektedir.

1950'lerin sonu 1960'ların başında Kuzey Denizi'nde doğal gaz yataklarının keşfedilmesi ile beraber Hollanda Hastalığı terimi ortaya çıkmıştır. Bu terim doğal kaynağın keşfedilmesi sonucunda, ülkenin rekabet gücünün zarar görmesi ve imalat sektörünün zayıflamasıyla meydana gelen, Hollanda'nın sanayisizleşme (de-industrialisation) korkusunu ifade etmektedir. Hollanda Hastalığı terimi ilk defa, 26 Kasım 1977 tarihinde "The Economist" dergisinde Hollanda'nın ekonomik ve sosyal yaşamındaki sorunları konu alan makalenin başlığı olarak kullanılmıştır. Hollanda'nın deneyimi teorisyenlere Hollanda'nın başına gelen ve diğer ekonomilerde de tespit edilen "bolluk paradoksunu" açıklama konusunda ilham vermiştir (Ciuriak, 2014: 9). Hollanda Hastalığı ile ilgili yapılan teorik ve ampirik çalışmalar, doğal kaynakların kendi başına bir lanet olmadığını, ancak "talih kuşu"[1] kazançlarını yönetmenin önemli zorluklar ortaya çıkardığını göstermektedir.

[1] İngilizcede windfall kelimesinin türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır. Beklenmedik kazanç anlamına gelmektedir.

1.2. TEORİK ÇERÇEVE

Doğal kaynak lanetinin olası bir açıklaması, kaynak zenginliğinin mevcut kaynaklar üzerinde bir mücadeleye yol açma eğiliminde olması ve bunun da düşük kurumsal kaliteye ve daha düşük büyümeye sebep olmasıdır. Hollanda Hastalığı teorisi, bir ihracat sektöründeki patlamanın üretim bileşenlerinin gelişen sektöre doğru kaymasına ve ticarete konu olmayan mal ve hizmetlerin fiyatlarında artışa yol açtığı durumu ifade etmektedir (Bature, 2013: 8). 1982 yılında Corden ve Neary tarafından Hollanda Hastalığını teorik olarak tanımlayan bir çalışma yapılmıştır. "Booming Sector and De-industralization in a Small Economy" isimli çalışma, Hollanda Hastalığı'nın temel modeli olarak kabul edilmiştir. Corden ve Neary (1982)'nin orijinal modeline göre ekonomi tipik olarak üç sektörden oluşmaktadır:

1. Doğal kaynak sektörü,
2. Kaynak dışı ticarete konu olan sektör (tarım ve imalat) ve
3. Ticarete konu olmayan sektör (inşaat, sağlık vb. içeren hizmetler).

Fiyatlar, doğal kaynak ve kaynak dışı ticarete konu olan sektörler için uluslararası piyasada, ticarete konu olmayan sektörler için ise yurt içi ekonomide belirlenir. Hollanda Hastalığının ülke ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri iki şekilde ortaya çıkmaktadır (Brahmbhatt, Canuto ve Vostroknutova, 2010):

Kaynak Hareketi Etkisi. Doğal kaynak sektöründeki patlama, sermaye ve iş gücünü ekonominin diğer kesimlerinden çektiğinde gerçekleşir. Eğer gelişen bir sektör (örneğin, petrol ve doğal gaz), ürünleri için daha fazla taleple karşılaşırsa, bu talebi maaşları yükselterek ve diğer sektörlerden daha fazla çalışanı çekerek üretimi artırma yoluyla karşılayabilir. Sonuç olarak, patlama yaşayan sektörde, geride kalan sektörlere göre daha fazla iş gücü kaynağı istihdam edilecektir. Doğal kaynağı, yerleşim bölgesinde kullanılan girdilerin çoğunu yurt dışından ithal eden, düşük gelirli ekonomilerde bu etkinin görülmesi daha az olasıdır.

Harcama Etkisi. Bu etki, gelişen doğal kaynak sektöründen elde edilen gelirlerin artmasıyla kamu sektörü ve özel sektörün talep ve harcamalarının canlanarak bu yolla ticarete konu olmayan sektörlerde daha yüksek fiyatlara ve üretime yol açtığında ortaya çıkmaktadır. Doğal kaynak dışı ticarete konu olan sektörde (imalat) ise fiyatlar uluslararası piyasa seviyelerinde sabitlenmekte, karlar ekonomi genelinde

artan ücretler nedeniyle sıkışmakta ve artan talep giderek artan ithalatla karşılanmaktadır. Hem esnek hem de sabit kur rejiminde reel döviz kurlarında meydana gelen artış, ülkenin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü zayıflatmakta ve daha öncesinde geleneksel mal ihracatının yapıldığı sektörlerin iflasına neden olmaktadır (Riyazi, 2017: 1).

Her iki etki de ticarete konu olmayan mallara kıyasla, kaynak dışı ticarete konu olan malların çıktı payında düşüşe ve ticarete konu olan mallara kıyasla, ticarete konu olmayan malların fiyatında artışa neden olmaktadır. Sonuç olarak, bir ekonomideki Hollanda Hastalığı, reel döviz kurunun aşırı değer kazanması, ticarete konu olan sektörlerin gerilemesi, ticarete konu olmayan sektörlerin hızla büyümesi ve ücret artışları ile kendisini göstermektedir.

Tablo 1: Hollanda Hastalığı Semptomlarının Özeti

	Üretim	**Ücret**	**İstihdam**	**Fiyat**
Kaynak Hareketi Etkisi				
Kaynak Sektörü	+	+	+	Uluslararası Piyasada Belirlenir
İmalat Sektörü	-	+	-	Uluslararası Piyasada Belirlenir
Ticarete Konu Olmayan Sektör	-	+	-	+
Harcama Etkisi				
Kaynak Sektörü	-	+	-	Uluslararası Piyasada Belirlenir
İmalat Sektörü	-	+	-	Uluslararası Piyasada Belirlenir
Ticarete Konu Olmayan Sektör	+	+	+	+

Kaynak: Nienke Oomes and Katerina Kalcheva, 2007: 9

Ekonomi teorisi, herhangi bir kaynaktan gelen döviz akışının Hollanda Hastalığına neden olabileceğini öne sürmektedir (Corden,1984). Değerli maden kaynakları sektöründeki yüksek gelirler, maaş artışına neden olur. Yüksek maaşlara karşılık olarak vergiler de yükselir. Çoğu durumda yüksek vergiler devlet harcamalarını artırır. En nihayetinde, ülkede enflasyon meydana gelir. Enflasyon en çok ticarete konu olmayan sektörlerde görülmektedir. Araştırmalar, ülkelerin kısa vadede patlama yaşayan sektörlerden kazanç sağladığını, uzun vadede ise genel üretkenlik ve GSYH'de düşüş yaşandığını göstermektedir (Afandiyev, 2013).

Nobel ödüllü ekonomist Joseph Stiglitz (2004)'e göre ekonomistler, zengin kaynak donanımına sahip bazı ülkelerin kötü ekonomik performansı için üç neden öne sürmektedir.

Birincisi, zenginlik beklentisi resmi çabaları daha büyük bir pasta yaratmak yerine, pastadan daha fazla pay almaya yönlendirir. Sonucunun genellikle savaş olduğu bu servet yağmacılığı, diğer türlü, yabancıların yardım ve yataklık ettiği yetkililerin basit rant kollama davranışları olarak ortaya çıkmaktadır. Hükumete rüşvet vererek piyasa fiyatlarının altında fiyata kaynak sağlamak, bir endüstriyi geliştirmekten ve yatırım yapmaktan daha ucuz olduğundan, bazı firmaların bu cazibeye kapılması şaşırtıcı değildir.

İkinci neden, doğal kaynak fiyatlarının değişken olması ve bu oynaklığı yönetmenin zorluğudur. Ekonomik faaliyetler, emtia fiyatlarından bile daha oynaktır ve bir patlamayla elde edilen kazancın büyük bir kısmı takip eden çöküşte dağılır.

Üçüncüsü, petrol ve diğer doğal kaynaklar bir talih kuşu zenginliğine yol açsa da kendi başlarına istihdam yaratmazlar ve genellikle diğer sektörleri dışarıda bırakırlar.

1.3. HOLLANDA HASTALIĞI İLE İLGİLİ LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Hollanda Hastalığı ile ilgili çalışmalar 50 yılı aşkın süredir literatürde yer edinmektedir. Araştırma konusu olan ülke örnekleri, Hollanda Hastalığına sebep olan nedenler ve kapsadığı dönem açısından farklılık gösteren kimi çalışmalarda Hollanda Hastalığının varlığı ortaya çıksa da kimi çalışmalarda Kaynak Laneti bulgularına ulaşılamamıştır.

Corden ve Neary 1982 tarihli ekonomik model ile Hollanda Hastalığı teorisini ilk kez ortaya atan kişilerdir. Çalışmada patlama yaşayan bir endüstriye sahip olmanın ülkenin diğer endüstrileri üzerindeki etkilerinin sonuçları tanımlanmıştır. Hollanda hastalığına ilişkin ilk ampirik çalışma ise Bruno ve Sachs (1982) tarafından yapılmıştır. Van Wijnbergen (1984) ikinci dönem ticarete konu olan malların, ilk dönemdeki ticari mal üretimine bağlı olduğu iki dönemli bir model üzerinde çalışma yapmıştır.

Kutan ve Wyzan (2005), petrol fiyatları ile reel döviz kuru arasındaki ilişkiyi ele alarak 1996-2003 arası dönemde Kazakistan ekonomisi üzerine araştırma yapmıştır. Balassa-Samuelson modelinin genişletilmiş bir versiyonu kullanılarak yapılan bu araştırmada, petrol fiyatlarında yaşanan değişikliklerin reel döviz kuru üzerinde önemli bir ektisi olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur. Sonuç olarak, Kazakistan ekonomisinin gerçekten de orta ve uzun dönemde Hollanda Hastalığına karşı savunmasız olabileceği belirlenmiştir. Olussi ve Olagunju (2005), çalışmalarında Hollanda Hastalığının Nijerya ekonomisinde mevcut olup olmadığı incelenmiştir. Ağırlıklı olarak IMF Uluslararası Finansal İstatistiklerinden elde edilen üç aylık veriler, etki tepki fonksiyonları varyans araştırma analizlerinden oluşan vektör otoregresif (VAR) modellemesi kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar gecikmeli de olsa uzun vadede hastalığın Nijerya'da mevcut olduğunu göstermiştir. Oomes ve Kalçeva (2007), 1995-2005 yılları arası verileri kullanarak Rusya ekonomisinde Hollanda Hastalığının var olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmada petrol fiyatlarının artması sonucunda reel döviz kurunda değerlenme, imalat sektöründe gerileme meydana gelirken hizmet sektörünün hızla büyümesi ve genel ücretlerde artış gibi Hollanda Hastalığı belirtileri gözlemlenmiştir. Bu semptomlardan yola çıkarak Rusya'da Hollanda Hastalığı riskinin mevcut olduğu teyit edilmiştir. Lartey (2008), sermaye girişlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Hollanda Hastalığının etkilerini yaşayan küçük açık bir ekonomide para politikasının rolünü de dikkate alarak incelemiştir. Arjantin ve Filipin ekonomileri üzerine yapılan çalışmada refah sonuçları, optimal kuralın nominal döviz kuru esnekliği ile tutarlı genelleştirilmiş bir Taylor Kuralı olduğunu bunun beraberinde sabit nominal döviz kuru rejiminden ve esnek fiyatları taklit eden bir politika kuralından daha iyi performans gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. Oyesanmi (2011), uzun dönem denge koşulları altında

Nijerya'da Hollanda Hastalığının varlığını ampirik olarak incelemiştir. Çalışmada 1970-2009 arası dönem verileri değerlendirilerek ham petrol ihracatı ve tarımsal üretim arasındaki uzun dönem dengesinin varlığı, Johansen Eş bütünleşme testi, Yöney Hata Düzeltme modeli, Etki Tepki fonksiyonu ve Varyans Ayrıştırması metotları kullanılarak araştırılmıştır. Yazar ulaşılan bulguların Nijerya'da Hollanda Hastalığının varlığına işaret ettiğini belirtmiştir. Arı ve Özcan (2012), işçi dövizlerinin reel kur üzerindeki etkisini, 1988-2009 arası dönemi için ele alarak gelişmekte olan ülkeler için incelemiştir. Çalışmada panel veri modellerinden araç değişken ve sabit etkiler yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda işçi dövizleri ile reel kur arasında pozitif ilişki tespit edilmiş ve Hollanda Hastalığının varlığı doğrulanmıştır. Şanlısoy ve Yıldız (2023), çalışmasında 2000: Q1-2021: Q4 dönemi için Endonezya ekonomisinde Hollanda Hastalığının geçerliliğini asimetrik olarak incelenmiştir. Shin vd. (2014) tarafından önerilen Doğrusal Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Oto Regresyon modelinin (NARDL) kullanıldığı araştırmadan elde edilen sonuçlar, uzun dönemde palm yağı fiyatlarındaki artışların reel efektif döviz kuru üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ulaşılan bulgulara göre, Endonezya'da Hollanda Hastalığının varlığı tespit edilmiştir.

Literatürde Hollanda Hastalığının geçerli olmadığı çalışma örnekleri de yer almaktadır. Larsen (2005), 1970'li yılların başında keşfedilen zengin petrol kaynakları sonrası kişi başına düşen GSYİH'si hızla büyüyen ve kaynak lanetine yakalanmaya aday olan Norveç'in, 25 yıllık ekonomik performansını incelemiş ve Hollanda Hastalığının söz konusu ülke için geçerli olmadığını belirtmiştir. Yapısal bir kırılma tekniğinin kullanıldığı çalışmada Norveç'in İskandinav komşuları olan İsveç ve Danimarka'ya kıyasla hız kesmeden geliştiği görülmüştür. Ülkenin istikrarlı performansının, iyi işleyen siyasi ve ekonomik kurumlardan kaynaklandığı vurgulanmıştır. Gurbanov (2011), çalışmasında Azerbaycan ekonomisinde Hollanda Hastalığının etkilerini araştırmak için petrol ve doğal gaz sektörleri değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen ampirik bulgulara göre, zaman içerisinde petrol sektöründe üretim artmasına rağmen diğer bütün ticarete konu olan ve olmayan sektörlerde istihdamda artış yaşanmıştır. Azerbaycan'da sanayi sektörünün diğer sektörlere kıyasla daha az büyümesi ve petrol sektörünün enclave (dışa kapalı) yapıda olmasından ötürü ülke ekonomisinde Hollanda Hastalığının görülmediği gibi

doğrudan sanayisizleşme de (direct de-industrialisation) gerçekleşmemiştir. Onun yerine, nispi sanayisizleşme (relative de-industrialisation) olgusunun varlığı belirtilmiştir. Mercan ve Göçer (2014), Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için Hollanda Hastalığı hipotezini araştırmıştır. Çalışmada 1990-2011 dönem verileri ve panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Analizler sonucunda, Orta Asya ülkelerinde petrol fiyatlarındaki artışların, reel döviz kurunu negatif yönde etkilediği ve Hollanda Hastalığının geçerli olmadığı ifade edilmiştir. Şanlısoy ve Ekinci (2019), Azerbaycan'da Hollanda Hastalığının varlığını incelemiştir. Çalışmada Doğrusal Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Oto Regresif model (NARDL) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, petrol fiyatlarındaki pozitif şokların uzun dönemde reel GSYİH'yi artırdığı, buna karşın petrol fiyatlarındaki negatif bir şokun pozitif şoka göre daha düşük bir tesirle uzun dönemde büyümeyi azalttığı ve incelenen dönem için Azerbaycan ekonomisinde Hollanda Hastalığının ortaya çıkmadığı belirtilmiştir.

Literatürde bu çalışmanın temel konusu olan Venezuela ekonomisinin ele alındığı Hollanda Hastalığı ile ilgili çalışma örnekleri de bulunmaktadır. Nicholson ve Kulkarni (2009), çalışma büyük bir petrol ihracatçısı ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) kurucu üyelerinden olan Venezuela ekonomisinde Hollanda Hastalığının neden olduğu olumsuz etkilerden bahsetmektedir. Kaynak patlamaları gerçekleştikten sonra ekonomide meydana gelen değişiklikleri aydınlatmak için resmi para teorisinin kullanıldığı bu araştırma özellikle hükümet eylemlerinin bir ülkenin zarar görüp görmeyeceğini büyük ölçüde açıkladığını vurgulamaktadır. Çalışma aynı zamanda Venezuela'daki hükümet politikasının kaynak patlamasını nasıl yönettiğine ışık tutmaktadır. Yazarların ortak teşhisi, gelişmekte olan ülkelerin genel olarak kaynak patlamasından ortaya çıkan yüksek döviz girişiyle başa çıkma kapasitesine sahip olmamasıdır. Yardımcıoğlu ve Gülmez (2013) çalışmasında, Venezuela'nın da içerisinde bulunduğu 10 OPEC ülkesinde 1970-2011 dönemi için petrol fiyatları ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişki ve söz konusu ülkelerde Hollanda Hastalığının varlığı araştırılmıştır. Çalışmada Pedroni, Kao ve Johansen Fisher eşbütünleşme testleri ve Canning; Pedroni panel nedensellik analizi kullanılmıştır. Yapılan araştırmaların sonuçları, uzun dönemde petrol fiyatları ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında karşılıklı olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve araştırma kapsamındaki OPEC ülkeleri için Hollanda Hastalığının geçerli olduğunu

göstermektedir. Efeoğlu ve Pehlivan (2018), 1992-2016 dönemi verileriyle Venezuela, Nijerya, Rusya ve Suudi Arabistan ülkeleri için Hollanda Hastalığının geçerli olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmada panel veri analizi yöntemi kullanılarak birim kök, nedensellik ve eş bütünleşme testleri yapılmıştır. Nedensellik testi sonucunda reel döviz kuru ve reel faiz oranları arasında iki yönlü, petrol ihracatı ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında tek yönlü nedenselliğin olduğu görülürken, eş bütünleşme testi sonucunda ise çeşitli anlam seviyelerinde (1%, 5% ve 10%) değişkenler arasında eş bütünleşmenin olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgulara göre, araştırma konusu olan ülkelerde Hollanda Hastalığının geçerli olduğu ifade edilmiştir. Rodriguez ve Bakken (2017) çalışmasında, Venezuela ve Norveç'in petrol sektörleri hakkında bilgi verilmiş ve söz konusu ülke ekonomilerinde doğal kaynakların Hollanda Hastalığı açısından yaratabileceği etkiler incelenmiştir. 1960'lardan bu yana her iki ülkenin petrol kaynaklarına erişim sağlamalarına rağmen Norveç'in GSYİH'sinde sürekli artış görülürken, Venezuela'nın gelişimi son derece istikrarsız bir seyir izlemiştir. Çalışmada Sıradan En Küçük Kareler (OLS) regresyonu uygulanmış ve Durbin-Watson modeli kullanılmıştır. Sonuçlar, Norveç'in Hollanda Hastalığına yakalanmaktan korunmasına karşın, Venezuela'nın bundan ağır bir şekilde etkilendiğini göstermiştir. Alkan (2019), 1998-2018 arası dönemde Venezuela'da yaşanan gelişmeleri Hollanda Hastalığı açısından incelemiştir. Çalışmada petrol fiyatlarındaki pozitif şokların, Venezuela ekonomisinin petrole bağımlılığını artırdığını ve sanayisizleşme sürecini tetiklediği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda Hollanda Hastalığının Venezuela için geçerli olduğu, ek olarak uygulanan ekonomi politikalarının hastalığı daha fazla derinleştirdiği belirtilmiştir.

1.4. HOLLANDA HASTALIĞI KAPSAMINDA SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ

Hollanda Hastalığının geçerli olduğu zengin doğal kaynaklara sahip ekonomilerde, ülkelere özgü koşullardan kaynaklı hastalığı ortaya çıkaran sebepler, hastalığın semptomları ve hastalığa karşı alınan önlemler farklılık göstermektedir. Birçok ülkede, zengin doğal kaynak rezervlerinin ekonomik büyümeye zarar verdiği kanıtlanmıştır. Doğal kaynak gelirlerinden kaynaklanan "talih kuşu" zenginliğini

yönetmek açısından başarılı ve başarısız olan ülkelerin incelenmesi için Norveç, Hollanda, Azerbaycan, Rusya, Nijerya ve Kazakistan örnekleri seçilmiştir.

1.4.1. Norveç

Norveç, doğal kaynak bolluğuna sahip ülke olmasına karşın, "kaynak laneti" olarak bilinen Hollanda Hastalığının semptomlarından kaçınan bir ekonomi olarak biliniyor. 1969 yılında, Kuzey Denizi'nde Ekofisk'in keşfedilmesiyle Norveç ekonomisinde pozitif anlamda değişim yaşandı. Ticari olarak uygulanabilir ilk petrol sahası olan Ekofisk normal üretime 1972 yılında başlamıştır. Petrol üretimi, Ekofisk'in üretime başladığı 1972 yılından 1980 yılına dek ölçülü bir şekilde artmış ve 1980 ile 1990 yılları arası dönemde 4,5 katına çıkmıştır (Wirth ve Ramirez-Cendrero, 2017: 187)[2]. Norveç, 1980'den sonra kişi başına düşen gelir bakımından İskandinav komşularını geride bırakmaya başlamıştır. Bu tarihlerden itibaren, harcama etkisi de önem kazanmıştır. Harcama etkisinin olumsuz tesirlerinden korunmak için Norveç hükümeti, 1990 yılında Petrol Fonu düzenlemesine gitmiştir. Devletin doğal kaynaklar üzerindeki hakkı, petrol sektörünün hükümet tarafından düzenlenmesinin yanı sıra 1975 tarihli Petrol Vergilendirme Yasası uyarınca vergilendirilmesinin de hukuki dayanağını oluşturmaktadır (Gylfason, 1991: 16).

1995'ten sonraki 10 yıl içerisinde petrol üretimi yılda 250 milyon metreküp civarında sabitlenme eğilimi göstermiştir. 1997 yılında petrol faaliyetlerinden elde edilen gelirler, toplam devlet gelirlerinin beşte birinden fazlasını oluşturmuştur. 2000 yılında ise petrol sektörünün GSMH'ye katkısı %25'in üzerine çıkmıştır. Norveç petrol üretimi, NGL (doğal gaz sıvıları) ve kondensat dâhil olmak üzere toplam sıvı üretiminin günde 3,4 milyon varil petrol eşdeğeri olduğu 2001 yılında zirveye ulaşmıştır. Petrol sektörü, 2005 yılında toplam katma değerin %25'ini oluşturarak, ülkedeki en büyük endüstri olmuştur. Aynı sene, sektör kamu gelirlerinin %33'ünü oluşturmuştur (Gurbanov, 2001: 41-42). 2019 yılında petrol ve doğal gaz ihracatı, Norveç'in ihracat gelirlerinin %48,1'ini, yaklaşık 52,6 milyar ABD dolarını oluşturmuştur. Petrol ve doğal gaz üretimi, Norveç ekonomisinde önemli rol oynamaya devam etmiş, 2021 yılında ham petrol ve doğal gaz çıkarma ve boru hattı

[2] Kaynaktan ücretsiz açık erişimli bir çeviri hizmeti kullarak yararlanılmıştır.

taşımacılığına yapılan toplam yatırım yaklaşık 18 milyar dolar olmuştur. Aynı yılda petrol ve doğal gaz ihracatı, Norveç'in ihracat gelirlerinin %50'sini ve ülkenin GSYİH'nin %20'sinden fazlasını oluşturmuştur. 2022 yılında ham petrol, doğal gaz, NGL ve kondensatın toplam ihracat değeri 1.900 milyar NOK veya Norveç'in mal ihracatının toplam değerinin %73'ü kadar olmuştur (NORWEGIAN PETROLEUM). Norveç ekonomisinin reel GSYİH büyümesi %3,3 olmuştur (FOCUSECONOMİCS). 2023 yılına gelindiğinde Norveç, 233 milyon standart metreküp petrol eşdeğeri pazarlanabilir petrol üretmiştir (NORWEGIAN PETROLEUM).

Özetle, 1970'li yıllara gelindiğinde Norveç'in ekonomik performansında ivmelenme yaşanmış, sadece küresel durgunluk dönemlerinde bu süreç kesintiye uğramıştır. Kuşkusuz, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ülkenin GSYİH'sini önemli ölçüde etkilemiştir. Norveç ekonomisinin Hollanda Hastalığına yakalanmamasının ve yıllar boyunca ülkenin büyümesini sürdürebilmesinin nedenleri aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

- Doğal kaynağa erişim sağladığı ilk günden itibaren kaynak gelirlerinden her Norveç vatandaşının yararlanmasının sağlanması,
- Petrolün keşfinden bu yana petrolün nasıl ihraç edileceği ve gelirlerin nasıl harcanacağı konusunda iyi planlanmış bir politika izlenmesi,
- Hükümetin, sadece ülke ekonomisinin mevcut durumunu güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda ekonominin geri kalanının da büyümesini sağlayan doğru ve uzun vadeli stratejik kararlar alması,
- Norveç ihracatının tamamen petrole bağımlı olmaması,
- Hem petrol gelirlerinin israfını önleme amaçlı hem de sosyal ihtiyaçları karşılamayı hedefleyen Norveç yönetiminin Petrol Fonu kurması,
- Petrol sektörünün düzgün şekilde yönetilmesiyle gelecek nesillerin de mali açıdan güvence altına alınması.

1.4.2. Hollanda

1959 yılında Hollanda'nın kuzeyinde en büyüğü Slochteren olan doğal gaz yataklarının keşfedilmesinin, ülke ekonomisinin gelişimi üzerinde muazzam bir etkisi olmuştur. Doğal kaynak keşfinin ardından Hollanda ekonomisine beklenenden daha

fazla sıcak para girişi yaşanmıştır. Artan doğal gaz ihracatıyla beraber Hollanda'nın ihracat gelirlerinin artması, ülkede dönemin ulusal para birimi olan Florinin aşırı değer kazanması ve imalat sektörünün giderek zayıflaması hastalığın temel semptomları olarak ortaya çıkmıştır. Kaynak laneti olgusu Hollanda da büyük bir göç hareketi yoluyla işsizlik yarattı. Öyle ki, imalat sektöründeki işçiler daha yüksek ücretler karşılığında patlama yaşayan gaz sektörüne yöneldiler. Örneğin, 1964 yılında Hollanda da sanayide çalışan işçi sayısı 1.823.000 iken, 1986 yılında bu sayı 1.381.000'e düşmüştür. Sonuç olarak, sanayi istihdamında %25'lik bir azalma yaşanmıştır (Rudd, 1996: 1).

1970'lerde enerji fiyatlarında yaşanan ve doğal gaz keşfinin değerini katlayan keskin artışların ardından, Hollanda ekonomisinde büyüme, enflasyon, dış denge, mali hesaplar, işgücü piyasası, endüstriyel yapı ve sosyal politika çerçevesi etkilenmiştir (Ciuriak, 2014: 2-3). 2005 yılında Hollanda'da doğal gaz sektörü çevresinde üretilen mal ve hizmetlerin değeri, yaklaşık 41 milyar euro veya ülkenin GSYİH'nin yaklaşık %7'si olmuştur. Gaz ihracatı, 2008 ve 2009 yıllarında sırasıyla 14 milyar euro ve 10 milyar euro değerinde olup, Hollanda'nın toplam ihracatının yaklaşık %3-4'ünü oluşturmuştur (Berg, Denys ve Bos, 2012: 6). 2009 yılında Hollanda 83.944 milyon metreküp doğal gaz üretmiş ve 24.408 milyon metreküp doğal gaz ithal ederken, 56.433 milyon metreküp doğal gaz ihraç etmiştir (Berg, Denys ve Bos, 2012: 9). Hollanda'da 2013 yılından 2018 yılına kadar yerli gaz üretimi %55 oranında düşmüş ve enerji ithalatına bağımlılık %29'dan %72'e yükselmiştir. Doğal gaza yönelik istikrarlı talep ve düşen yerli gaz arzı nedeniyle Hollanda, 2018 yılında ilk kez net gaz ithalatçısı konumuna gelmiştir. Hollanda'da doğal gaz üretimi bir önceki yıl 18 milyar metreküp iken, 2022 yılında %20 azalmış ve 15.1 milyar metreküp ile rekor düşük seviyeye ulaşmıştır. Hollanda'nın doğal gaz üretimi 2022'de 2021'e göre %20 azalmıştır (Offshore Technology, 2023). 2022 yılında doğal gaz ithalatının toplam enerji ithalatı içindeki payı %15 olmuştur.

Zengin doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesiyle birlikte sektörde yaşanan patlama sonucu elde edilen gelirler, siyasi olarak kaldırılması zor olan sürdürülemez düzeydeki sosyal hizmetleri finanse etmek için kullanılmıştır. Gelirlerin geçici niteliği hesaba katılmadığından, maliye politikası gerçekçi olmayan beklentiler ortamında gelişmiştir. Beklentiler karşılanmadığında ise büyüme faaliyeti gerilemiştir. Döviz

kuru hareketleri yoluyla sanayiyi maliyetli ayarlamalara zorlayan kaynak hareketi etkisi ve harcama etkisi ile gerileme eğilimi daha da kötüleşmiştir.

Hollanda hükümeti 1970-1980 yılları arasında petrol krizlerinin de etkisiyle yaşadığı ani zenginliğin olumsuz sonuçlarından kurtulmak için öncelikle, devlet bütçesinden inovasyon çalışmaları ve özel sektör yatırımları için kaynak ayırmıştır. Yönetim, aynı zamanda yüksek meblağlarda yaptığı sosyal güvenlik harcamalarını kıstı. Ardından devlet, toplumsal refahın azalması sonrası sanayi girişimcilerini desteklemeye başladı. 1980'lerde kaybettiği tarım pazarını endüstriyel politikalarla geliştirmesi sayesinde Hollanda, günümüzde dünyanın önde gelen tarım ürünü ihracatçılarından biri olmuştur.

1.4.3. Azerbaycan

Azerbaycan, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülkedir. Ülke yüzyıllar boyunca en önemli petrol üreticilerinden biri olmayı sürdürebilmiştir. 1991 yılında Sovyet Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, kendi petrol endüstrisini kontrol etmeye ve geliştirmeye başlamıştır. 1994 yılında Azerbaycan, aralarında British Petroleum (İngiltere), Penzoil, Amoco, ExxonMobil, Unocal (ABD), Statoil (Norveç), LUKoil (Rusya) ve diğerlerinin de bulunduğu büyük petrol şirketleriyle "Yüzyılın Anlaşması"nı imzalamıştır. 29 Aralık 1999 tarihinde, dönemin Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu'nun (SOFAZ) kurulmasına ilişkin bir kararname imzalanmıştır. SOFAZ, hükümetten veya merkez bankasından ayrı bir tüzel kişilik olarak işlev gören, bütçe dışı bir fondur.

Petrol sektörü, Azerbaycan'ın ekonomik kalkınmasında aşırı derecede önemli bir rol oynamaktadır. GSYİH içindeki payı petrol rantları ile ölçüldüğünde Azerbaycan, dünyanın petrole bağımlı ülkeleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla ülkenin ihracatı ağırlıklı olarak petrol ve petrol ürünlerini içermektedir. Azerbaycan'ın petrol gelirlerinin GSYİH'ye oranı 2001 yılından itibaren hızla artmış (%22,5) ve 2006 yılında %39,6 ile zirve yapmıştır (Niftiyev, 2021: 310). Petrol ve doğal gaz sektörlerinin ürünleri 2008 yılında GSYİH'nin %47'sine ve Azerbaycan ihracatının %92'sine katkıda bulunmuştur (Bayramov ve Conway, 2010: 1). Dünya piyasasında

petrol ve doğal gaz fiyatlarının düşmesiyle birlikte 2008-2009 mali krizi, Azerbaycan'da kendini göstermiştir. Kriz döneminde petrol ve doğal gaz üretiminin GSYİH'ye katkısında düşüş yaşanmıştır. 2012 yılında GSYİH'nin %45'i, mal ihracatının %95'i ve mali gelirin %70'i petrol ve doğal gaz sektörlerinde üretilmiştir (Asgarzade, 2014: 25). Petrol fiyatlarında sert bir düşüş yaşanması sonrası ülke ekonomisinin GSYİH büyüme oranı, 2014'te %2'ye, 2016'da -%3,10'a gerilemiş, 2017'de ise düzenleyici reformlar ve istikrar politikaları sayesinde %0,10 oranında toparlanmıştır (Mukhtarov, Mammadov ve Ahmadov, 2019: 97-98). Azerbaycan'ın GSYİH'si, 2022 yılında 2021 yılına göre %4,6'lık bir artışla 78,7 milyar dolar olmuştur. Bu dönemde ülkenin petrol dışı GSYİH'si %9,1 artarken, petrol GSYİH'si %2,7 oranında azalmıştır. Ek olarak 2022 yılında petrol ve gaz üretimi, ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık %47,8'ini ve ihracat gelirinin %92,5'inden fazlasını oluşturmuştur (International Trade Administration, 2023).

Yüksek düzeyde petrole bağımlı ekonomide, Hollanda Hastalığı olgusunun ortaya çıkması muhtemel bir durumdur. Azerbaycan ekonomisinde katma değer çoğunlukla doğal kaynak sektöründe gerçekleşirken, tarım ve imalat sektörlerinde kademeli olarak daralma yaşanmaktadır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, Hollanda Hastalığının Azerbaycan için geçerli olmadığı görülmüştür. Ekonominin tek sektöre bağımlı durumuna engel olmak için doğal kaynak sektöründen elde edilen gelirlerle kurumsal yapıları yenilemek ve güçlendirmek, ihracatta mal çeşitliliğini artırmak gibi önlemler alınabilir.

1.4.4. Rusya

Rusya, dünyanın en büyük doğal kaynak rezervlerine sahip olan ülkelerinden ve en büyük doğal üreticilerinden biridir. Doğal gaz, petrol ve elektrik enerjisi Rusya ekonomisinde merkezi bir yere sahiptir. Yüksek miktarda petrol ve doğal gaz ihracatı, Rusya'nın üretim artışına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu unsurlar, Rusya'nın Hollanda Hastalığına yakalanmaya aday bir ülke olduğuna işaret etmektedir.

1998 krizinden sonra petrol fiyatlarının artma eğilimi göstermesinden dolayı, 2000'li yıllarda Rusya ekonomisi son derece elverişli koşullar altında gelişmiştir. 2003-2008 yılları arasında petrol fiyatı ortalama %26 artmış, 2008 yılında %43'lük bir

büyüme ile zirve yapmış ve o yılın ortalaması olarak 91,48 $/varil seviyesine ulaşmıştır. Yüksek ihracattan kaynaklanan büyük miktarda döviz girişi, ülkenin yerel para birimi olan ruble üzerinde yukarı yönlü bir baskı yaratmıştır. O dönemde Rusya'nın başkenti Moskova, dünyanın en pahalı şehirlerinden biri olarak sınıflandırılmıştır. Yaşanan gelişmeler sonrası, Rusya'nın ekonomik büyüme oranı istikrarsız bir seyir izlemeye başlamıştır. Öyle ki, 2000-2008 döneminde ortalama %7 olarak büyüyen ülke ekonomisi, petrol fiyatlarının düştüğü 2009 yılında %7,8 oranında gerilemiştir. Petrol fiyatlarının toparlanması eski büyüme oranını geri getirmemiştir. Aksine düşüş devam etmiş, 2011'in üçüncü çeyreğinde %5 olan büyüme oranı 2013'te %1,3'e düşmüştür. İmalatta ise ekonomik gerileme daha da kötü olmuş, 2008 yılında neredeyse sıfır büyüme, 2009'da ise negatif -%15,2 büyüme kaydedilmiştir (Mironov ve Petroneviç, 2015: 6-7). Enflasyon hedefi 2007 yılı için %6,5-8 olarak belirlenmişken, gerçekleşen Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) enflasyonu %11,9 olmuştur. 2008 yılında ise enflasyon oranı %13,5 civarına ulaşmıştır (Dobrynskaya ve Turkishch, 2010: 286). Büyüme 2010 yılındaki toparlanmanın ardından oldukça hızlı bir şekilde yavaşlamaya başlamış ve 2013 yılında takriben sıfıra inmiştir. Madencilik ve imalat sektörlerinde yaşanan kitlesel işten çıkarmalar, işten çıkarılan tüm çalışanların hizmet sektöründe iş aramasına neden olmuştur. Sonuç olarak, 2000-2008 yılları arasında hizmet sektörüne 7 milyondan fazla işçi göçü gerçekleşmiştir. 2002-2013 döneminde, cari piyasa fiyatlarıyla imalat sektörünün GSYİH içindeki payı %2,2 oranında azalırken, madencilik sektörünün payı %3 oranında artmıştır. 2019 yılında, COVİD-19 pandemisinden önce petrol ve doğal gaz sektörlerinin Rusya'nın GSYİH'sindeki payı %19,2 idi. 2020 yılında ise bu gösterge, %15,2 oranında olmuştur. 2022 yılına gelindiğinde Rusya'nın GSYİH'si yaklaşık %2,1 oranında küçüldü. Rusya'nın petrol ve doğal gaz ihracatından elde ettiği gelir Ocak 2022'ye kıyasla (30 milyar dolar) kıyasla Ocak 2023'te (18.5 milyar dolar) yaklaşık %40 azaldı (Nakhle, 2023). Rusya'nın ham petrol ve kondensat üretimi, 2022 yılında 535,4 milyon ton ihracatı ise 242 milyon ton olmuştur. 2023 yılına gelindiğinde ise ülke 530,6 milyon ton ham petrol ve kondensat üretmiş 234,3 milyon ton ihraç etmiştir (Yermakov, 2024: 12).

Rusya için Hollanda Hastalığının geçerli olup olmadığı ile ilgili yapılan birtakım çalışmalarda ekonomide yaşanan değişimlerin kaynak laneti olgusundan

kaynaklandığı kabul edilmiştir. Diğer çalışmalarda ise Rusya ekonomisinin hastalığın bütün semptomlarına sahip olmasına rağmen, Hollanda Hastalığı teşhisinin doğrulanmadığı sonucuna varılmıştır. Ek olarak Rusya hükümetinin doğal kaynak sektöründen elde edilen gelirleri, ekonominin yapısını daha da çeşitlendirecek ve dışsal şoklara karşı daha az kırılgan hale getirecek şekilde yatırımlara yönlendirmesi gerektiği de belirtilmiştir.

1.4.5. Nijerya

Nijerya ekonomisi, Afrika'nın en büyük ekonomilerinden biridir. 1956 yılında Shell Darcy tarafından Nijer Deltası bölgesinde Oloibiri kasabasında Nijerya'nın ilk ticari petrol keşfi gerçekleşmiştir. Nijerya ekonomisinde hayati bir rol oynayan petrol endüstrisi, 1960'ların sonlarından bu yana ekonomiye hâkim olmuştur. 1971 yılından beri Petrol İhraç eden Ülkeler Örgütü'ne (OPEC) üye olan Nijerya, 1977 yılında devlet tarafından kontrol edilen Nijerya Ulusal Petrol Şirketi'ni (NNPC) kurmuştur.

1970 yılında iç savaşın bitmesi ve bunun yanı sıra dünya petrol fiyatlarının yükselmesiyle birlikte, Nijerya petrol üretimi sayesinde anında zenginleşmeye başladı. Aynı tarihte petrol endüstrisi, ülkenin GSYİH'sine %67,6 oranında katkıda bulunmuştur. Sektörün GSYİH içindeki payı 1973 yılında %73,6 ile en yüksek seviyesine ulaşmış ve 1973-1978 arası dönemde, 6 yılın her birinde kaynak sektörünün payı %71'in üzerinde kalmıştır (Edo, 2002: 339). Nijerya ekonomisinin araştırma konusu olduğu çalışmalar, kişi başına düşen GSMH'nin 1981 yılında $780, 1997 yılında $280 ve 2010 yılında $288,37 olduğunu göstermektedir (Oyesanmi, 2011: 6-7). Petrol ihracatı, federal hükümet gelirlerinin yüzdesi olarak 1970'te 26,3, 1975'te 77,5, 2000'de 83,5, 2005'te 85,8 ve 2010 yılında 73,9 ile dış sektör kazançlarına hâkim olmuştur (Ogbonna ve diğerleri, 2013: 1). 2003 yılında GSYİH'nin %44,7'si ile en büyük sektör olan petrol sektörü, toplam kamu gelirlerinin %81,2'sine katkıda bulunmuştur. Günlük ham petrol ve gaz üretimi, 2004 yılında sırasıyla 2,46 milyon varil ve 165 milyon metreküp olmuştur. Nijerya'nın tartışmasız en büyük makroekonomik başarılarından biri, 2004 yılında GSYİH'nin %36'sından 2007 yılında GSYİH'nin %4'ünün altına düşen dış borcundaki keskin düşüş olmuştur. 2010-2014 yılları arasında yıllık %6,1 olan ekonomik büyüme, 2015'ten bu yana ortalama

%1,3'e düşmüştür. 2015 yılında manşet enflasyon, 2014 yılında kaydedilen %8'e kıyasla yıllık ortalama %8,6 oranında gerçekleşmiştir. Nijerya'da, 2019 yılında 1,9 milyon varil/gün olan ham petrol üretimi, 2020 yılında 1,5 milyon varil/gün seviyesine düşmüştür. Nijerya 2022'nin ilk çeyreğinde günlük ortalama 1.49 milyon varil petrol üretimi gerçekleştirerek toplam GSYİH'nin %6,63'ünü oluşturmuştur. Ülkenin doğal gaz ihracatı 2021 yılında %14 artarak toplam ihracatın %9,24'ünü oluşturmuştur (International Trade Administration, 2023).

Petrol dışı sektörlerdeki büyüme, 1997-2002 döneminde nüfus artışı hızının oldukça üzerinde gerçekleşmiş ve böylece kişi başına reel büyüme düşük ama pozitif olmuştur. Öyle ki, kuraklığın sona ermesinin yanı sıra imalat ve hizmet sektörlerindeki etkili performans nedeniyle petrol dışı reel büyüme, 2001'de %4,9'a, 2002 yılında ise %5,3'e yükselmiştir (Laguda, 2019: 25). Petrol dışı sektörler içinde tarım sektörü, 2003 yılında GSYİH'nin %26,4'ü ile kilit bir rol oynamaktadır. Diğer sektörler arasında, 2003 yılında GSYİH'nin %24,2'sini oluşturan hizmet sektörü ve %4,7'sini oluşturan sanayi sektörü yer almaktadır. 2008-2009 döneminde reel GSYİH oranının %6.3'e gerilemesine rağmen, tarım, toptan ve perakende ticaret ve hizmetler sektörleri başlıca itici güç olmaya devam etmiştir (Sanusi, 2010: 19-20). Nijerya İhracatı Geliştirme Konseyi'nin yaptığı açıklamaya göre ülkenin petrol dışı ihracatı 2022 yılında %39,91 oranında artarak 4.820 milyar dolara ulaşmıştır. Yarı işlenmiş/imal edilmiş ürünler petrol dışı ihracatın %36,61'ini oluşturarak tarımın %30,12'lik payını geride bırakırken, değerli taşlar %17,06 oranında katkı sağlamıştır (NEPC, 2023).

Zengin petrol rezervlerinin keşfedilmesi ve kaynak sektöründe yaşanan patlama sonrası, Nijerya ekonomisinde kayda değer bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme, nitelikli planlama yapılmadan harcanan hükümet gelirlerinde önemli bir artışa yol açmıştır. Ülkenin kredi değerliliği de hükümeti dış borç biriktirmeye itmiş ve bu borçlar da yine yeterli planlamaya başvurulmadan harcanmıştır. Gelişen petrol endüstrisinin en büyük dezavantajlarından biri de çevreyi, özellikle yerli halkın başlıca geçim kaynağı olan balıkçılığı etkileyen su ortamını tahrip etmesiydi. Yapılan araştırmaların ortak sonucu, Nijerya ekonomisinin petrole bağımlı sistemden kurtarılması ve petrolden elde edilen gelirlerle tarım ve imalat gibi ekonominin diğer sektörlerinin desteklenmesi yönündedir.

1.4.6. Kazakistan

Kazakistan, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere bol doğal kaynak rezervlerine sahiptir ve ekonomisi Orta Asya'nın en büyük ekonomisidir. 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana, Kazakistan'ının ihracatı çoğunlukla enerji ile ilgili sektörlerden oluşmaktadır. Kazakistan'da kişi başına düşen ham petrol, kömür, demir, krom ve fosfat rezervleri dünya ortalamasının üzerindedir.

1995 yılı sonunda Kazakistan'ın kanıtlanmış petrol ve doğal gaz rezervleri 3 milyar ton, öngörülen rezervler ise 7 milyar ton olarak belirlenmiştir (Kuralbayeva, Kutan ve Wyzan, 2001: 8). 1995-2000 yılları arasında, yakıt ve petrol ürünlerinin toplam ihracata katkısı %23,8'den %52,8'e yükselmiştir. Kazakistan, 2002 yılında petrol üretimini %16,6 oranında artırarak 42 milyon tona çıkarmıştır. 1999 yılının tamamında Kazakistan'ının reel GSYİH'si, %2,7'lik ılımlı bir büyüme kaydettikten sonra 2000'de %9,6 ve 2001'de %13,2 oranında artmıştır. 2002 yılında %9, 2003'te %9,1, 2004'te ise %9,3 büyüyen Kazakistan, The Economist Intellegent Unit'e göre 2005 yılında dünyanın en hızlı büyüyen ilk 10 ekonomisi içinde yer almıştır. Merkez bankası ve Ulusal Fon'un sabit döviz rezervleri, 2004 yılında %66,3'lük büyüme ile 14,4 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Aynı yılda 2003 yılına kıyasla asgari ücret %32, ortalama ücretler ise %21,4 oranında artmıştır. Kazakistan 2000-2014 yılları arasında güçlü bir ekonomik büyüme kazanmıştır. Petrol rantları, 2005-2014 döneminde GSYİH'nin ortalama %15'ini oluşturmuş ve 2005 yılında %21 ile zirve yapmıştır. Değişken petrol fiyatlarının olumsuz tesirlerinden etkilenen Kazakistan ekonomisinin büyüme oranı, 2014 yılında %4,1 iken, 2018'de %1,2'ye gerilemiştir. 2018 yılında sonunda petrolün ülkenin GSYİH'sindeki payı bir önceki yıla göre %15 artarak, %19,51'e ulaşmıştır. 2019'da ülkenin GSYİH hacmi 170.3 milyar dolar olmuş ve bunun %23'ünü petrol gelirleri oluşturmuştur. Aynı yılda toplam ihracatın %72,8'ini petrol ihracatı gerçekleştirmiştir (Azretbergenova ve Syzdykova, 2010: 157-158). 2022'de Kazakistan'ın nominal GSYİH'si 225 milyar dolar olmuştur. Aynı yılda ülkenin toplam ihracatı 86 milyar dolar, toplam ithalatı ise 51 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (FOCUSECONOMICS).

Dış şoklar, özellikle de Kazakistan'ının başlıca ihraç mallarının fiyatlarındaki düşüş, ekonomik büyüme üzerinde derin bir etki yaratmıştır. 1998 yılında reel GSYİH

%2,5 oranında düşmüştür. Reel GSYİH'deki düşüşe tarımsal üretimdeki %18,9'luk ve sanayi üretimindeki %2,1'lik düşüş eşlik etmiştir. Üretimdeki düşüş 1999 yılının ilk çeyreğinde devam etmiş ve 1998'in aynı çeyreğine göre %4 oranında düşmüştür. İhracatın 1994'te 3,2 milyar dolardan 1997'de 6,9 milyar dolara çıkmasına rağmen, cari işlemler dengesi 1994'te 175 milyon dolar fazladan 1997'de 794 milyon dolar açığa veya GSYİH'nin %3,7'sine gerilemiştir. 1994-1998 yılları arasındaki cari hesap (ve bütçe) açıklarına ciddi miktarda iç ve dış borç birikimi eşlik etmiştir. Brüt dış borç, 1994'teki 3,26 milyar dolardan 1999 yılının ilk çeyreğinde 7,54 milyar dolara yükselmiştir (Kuralbayeva, Kutan ve Wyzan, 2001: 10). 2014 yılında Kazakistan para birimi tenge'yi devalüe etmiş ve ekonomik zorluklarla başa çıkmak için bir teşvik paketi açıklamıştır. Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı, 1995 yılında %12,33 iken 2018 yılında %4,40'a düşmüştür (Azretbergenova ve Syzdykova, 2020: 160). 2019 yılında Kazakistan'ın dış ticaret hacmi, 57.7 milyar doları ihracat ve 38.3 milyar doları ithalat olmak üzere 96.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Azretbergenova ve Syzdykova, 2020: 159).

Ekonominin petrol ve diğer doğal kaynaklara dayalı sektörlerden elde edilen gelirlere bağımlılığı, ekonominin dış emtia fiyat dalgalanmalarına ve muhtemel Hollanda Hastalığı etkilerine karşı kırılganlığını artırmaktadır. Bu nedenle, politika yapıcıların bu tür sorunlarla başarılı bir şekilde başa çıkmak için uygun makroekonomik politikalar tasarlamaları kritik önem taşımaktadır. Özellikle kalkınma göstergeleri söz konusu olduğunda, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin özellikleri birbirinden farklıdır. Hollanda Hastalığından kaynaklanan ortak özellik ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin çoğunun, ekonominin gelişen sektörünü tek başına sömürmeye ve geliştirmeye odaklanma hevesine kapılmalarıdır. Bu nedenle, bir ekonominin çeşitlendirilmesi ihtiyacı ne kadar vurgulansa azdır.

İKİNCİ BÖLÜM
VENEZUELA'DA PETROL SANAYASİNİN GELİŞİMİ VE EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Venezuela, büyük bir petrol ihracatçısı olmadan önce ana ihraç kalemi kahve olan bir tarım ekonomisi olarak nitelendiriliyordu. Yirminci yüzyılda büyük petrol rezervlerinden yararlanmaya başlayan Venezuela, görece yoksul bir tarım toplumundan hızla kentleşen bir topluma dönüştü. İlk ticari petrol sondajı, 1917 yılında gerçekleşti ve bu doğal kaynağın geniş çaplı kullanımı Venezuela'nın ekonomik dönüşümünü hızlandırdı (Kulkarni ve Nicholson, 2010: 61-62). Ülke ekonomisinin en güçlü yönünün sahip olduğu zengin petrol rezervleri olmasına karşın, en zayıf yönü ise petrol fiyatlarına aşırı duyarlı olmasıdır. Bu bakımdan Venezuela, petrol devleti olmanın tehlikeleri konusunda bir vaka çalışmasıdır ve diğer kaynak zengini ülkeler için ders niteliğinde bir örnektir.

Venezuela ekonomisi, 1970'lerin ortalarında yüksek petrol fiyatlarının bir sonucu olarak ani ve büyük oranlı bir büyüme yaşamıştır. Birinci yönetim dönemi, OPEC'in ilk fiyat artışlarına denk gelen Carlos Andrés Pérez (1974-1979), petrol zenginliğinin Venezuela'yı gelişmiş bir ülkeye dönüştürmek için son ve en iyi şans olduğunu savunuyordu. Her ne kadar göz alıcı yeni temel sanayiler ve altyapılar inşa edilmiş olsa da Pérez görevi bıraktığında ülke derin bir borç yükü altında ve pek çok açıdan ekonomik olarak daha kırılgan bir haldeydi (Hellinger, 2000: 106-107).

2.1. PETROLÜN KEŞFİ

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, başta asfalt olmak üzere petrol ürünleri ticari değer kazanmaya başladı ve hükümet, bazıları yabancılarla olmak üzere, petrol çıkarılması üzerine çeşitli sözleşmeler imzaladı. 1878 yılında bir grup Venezuelalı tarafından kurulan Petrolia Petrol Şirketi, Kolombiya sınırı yakınlarındaki And eyaleti Táchira'da petrol çıkarmaya başladı (Salas, 2015: 59). 1914 yılında, Maracaibo Gölü'nün doğusundaki Mene Grande'de ilk ticari petrol keşfedildi ve Zumaque N. 1 günde yaklaşık 150 varil üretiyordu (Salas, 2015: 60). 1914 ve 1920 yılları arasında İngiliz Caribbean Petroleum ve Venezuela Oil Concessions başarılı bir şekilde

yatakları tespit etti ve Maracaibo Gölü'nün doğu kıyısı boyunca düzinelerce kuyu açtı (Salas, 2015: 61). Petrol, keşfedilmesinin üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen Venezuela'nın kaderinde baskın bir rol oynamaya devam ediyor. Venezuela 1908'den 1935 yılına kadar dünyanın en büyük petrol ihracatçısı olmuştur ve o zamandan beri petrol sektörü, ülke ekonomisinin itici gücü haline gelmiştir (Rentner, 2004: 351).

Birinci Dünya Savaşı, Venezuela'yı dünya petrol piyasasına sokan tetikleyici etken oldu. 1919'dan sonra Venezuela petrolüne yapılan yatırım ve petrol ihracatı muazzam bir artış gösterdi. 1920'lerde Venezuela petrol endüstrisi, üretimini hızla artırmış ve o zamanlar çoğunlukla yabancı şirketlere verilen imtiyazlar yoluyla yapılan petrol üretimi, Venezuela'nın yapısal dönüşümüne ve kalkınmasına önemli bir katkıda bulunmuştur. 1922'den itibaren petrol ihracatı diğer tüm ihracatlardan daha yüksek bir oranda büyümüş ve toplam ihracatta açık ara en büyük katkıyı sağlamıştır. Bu yıllar boyunca petrolün dış ticarete önemli düzeyde katkısı olmuş ve sektör hızla büyümeye devam etmiştir (Salazar-Carrillo ve West, 2004: 53-54). Yirminci yüzyılın bu ilk on yılları, Venezuela tarihinde önemli bir geçiş dönemini oluşturmuştur. 1913 ve 1935 yılları arasında petrol dışı ihracatın, özellikle de ülkenin kahve ve kakao gibi geleneksel ihracatının hacmi, çiftçilerin petrol sektörüne akın etmesi ya da petrol rantlarıyla finanse edilen kamu işlerinde istihdam edilmesi nedeniyle %40 oranında azalmıştı (Garavini, 2019: 19).

Tablo 2: 1913-1940 Yılları Arasında Venezuela'nın Başlıca İhraç Malları

Yıllar	**Kahve ve Kakao**		**Petrol**	
	Değer	**%**	**Değer**	**%**
1913	109,1	71,4	-	-
1921	84,7	63,4	11,8	8,8
1929	158,0	20,3	593,6	76,2
1936	51,1	6,7	684,2	89,0
1940	27,2	3,2	809,0	94,0

Kaynak: Garavini, 2019: 19

1922 ve 1926 yılları arasında petrol fiyatlarının olumlu bir şekilde artması ile birlikte, 1928'de Venezuela, ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük petrol üreticisi ve dünyanın en büyük petrol ihracatçısı haline gelmiştir. 1930 yılına gelindiğinde ise ihracat gelirlerinin %90'ı petrolden elde ediliyordu.

1920 ve 1935 yılları arasında, Venezuela'da petrolün ihracattaki payı %1,9'dan %91,2'ye kadar çıkmıştır. Bu durum, elbette ülke ekonomisi üzerinde, literatürde "Hollanda Hastalığı" olarak bilinen dramatik bir etki yaratmıştır. Hollanda Hastalığının en ciddi sonucu, Venezuela'da tarımsal üretimin neredeyse sıfıra inmesi ve ülkenin diğer Latin Amerika ülkelerine göre sanayileşmede geri kalması olmuştur.

Tablo 3: 1920-1935 Yılları Arasında İhracat Değerleri ve Petrolün Önemi (Milyon Bolivar)

Yıllar	Toplam İhracat	Petrol İhracatı	Toplam İhracatta Petrol İhracatının Değeri
1920	170.6	3.3	1.9
1925	330	137.5	41.6
1930	762.5	643.1	83.2
1935	711.7	649.3	91.2

Kaynak: Tugwell, 1975: 182

2.2. PETROL ENDÜSTRİSİNİN GELİŞİMİ

1920'lerde Venezuela'da petrolün keşfedilmesinden kısa bir süre sonra, "petrol ekme", yani üretim ve ihracat yapısını çeşitlendirme fikri, ekonomik ve siyasi elitler arasında önemli bir örgütlenme kavramıydı (Di John, 2009: 3). Uluslararası talep nedeniyle petrol endüstrisinin hızla gelişmesi, 1927 yılından itibaren petrolü Venezuela'nın ana ihracat kalemi haline getirdi. İki yıl sonra Venezuela, dünyanın önde gelen petrol ihracatçısı olarak kabul edildi. Bu noktadan itibaren petrol, ülkenin sosyoekonomik ve siyasi modernleşmesinde temel bir rol oynadı. Venezuela'da petrolün işletilmeye başlanmasıyla birlikte, hızı ve kapsamı değişse de, birbirini izleyen hükümetler, bu zenginlik kaynağını ülkeyi kalkındırmak için kullanmışlardır.

Sadece birkaç on yıl içerisinde Venezuela, geri kalmış bir ekonomiye sahip tarımsal ve kırsal bir toplumdan, hızla endüstriyel ve kentsel hale gelen ve büyüyen bir ekonomiye sahip olan bambaşka bir topluma dönüşmüştür (Hidalgo, 2007: 3).

Petrol endüstrisinin genişlemesi, yabancı şirketlere petrol çıkarma imtiyazları verilmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Petrol endüstrisinin gelişimi sadece önemli bir sermaye birikimi yaratmakla kalmamış, aynı zamanda ekonomik büyüme ve sosyo-politik modernleşme sürecini de tetiklemiştir. Hükümet petrol sektöründen başlıca olarak gelir vergileri ve özel şirketlere yapılan imtiyaz satışları şeklinde kazançlar sağlamıştır (D.Bello, S.Blyde ve Restuccia, 2011: 202).

Venezuela petrolünün yabancı çıkarlar tarafından işletilmesi, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, sanayileşmiş ülkelerdeki değişen enerji tüketim kalıplarının yabancı petrol rezervlerinin kontrolü için bir mücadeleyi teşvik etmesiyle başladı. Büyük yatırımlar ilk olarak İngiliz firmaları tarafından yapıldı, ancak kısa süre sonra Amerikan hükümetinin güçlü desteğiyle Amerikalı girişimciler de onları takip etti ve petrol geliştirme çalışmaları başladıktan sonra hızla ilerlerdi (Tugwell, 1975: 38).

Tablo 4: Çeşitli Petrol Şirketleri İçin Ortalama Ham Üretim, 1927 ve 1933 (Günlük Petrol Varili)

Firma	**1927**	**Toplam Üretim (%)**	**1933**	**Toplam Üretim (%)**
Shell Group	78.874	47,7	166.005	51,2
Venezuealan Oil Concessions	59.774	36,1	89.762	27,7
Caribbean Petroleum	253.000	11,4	34.702	10,7
Venezuelan Gulf Oil	22.416	13,5	35.656	11
Lago Petroleum	26.501	16	98.794	30,5
British Controlled Oilfields Ltd.	6.736	4,1	20.94	6,5
Toplam	**134,527**	**81.3**	**321,395**	**99.2**

Kaynak: Beth, 2009: 430.

Venezuela, Gómez'in yönetimi altında sanayileşme ve artan siyasi merkezleşme çağına adım attı. Gómez diktatörlüğü dışardan sermaye çekmek için elinden geleni yaptı. Gómez yabancı petrol şirketleriyle imtiyazlar ve şartlar üzerinde bizzat pazarlık yaptı. Venezuela'da imtiyazların verilmesini düzenleyen ve imtiyaz sahiplerinin ayrıcalık ve yükümlülüklerini belirleyen yasal kanunlar belki de yarımküredeki en liberal yasalar arasındaydı (Tugwell, 1975: 38). Uluslararası petrol şirketleri Gómez'e iktidarı sağlamlaştırmak için gereken siyasi meşruiyeti ve mali kaynakları sağladı ve destekleri karşılığında cömertçe ödüllendirildiler. Gómez döneminde uluslararası petrol endüstrisi ve Venezuela hükümeti ayrılmaz bir bütün haline geldi (Salas, 2009: 2).

Gómez diktatörlüğünün sonuna doğru ham petrol üretimindeki artış nedeniyle petrol vergileri tüm devlet gelirlerinin dörtte birinden biraz fazlasını oluşturuyordu. Buna ek olarak, Hazine petrol endüstrisinden elde edilen gümrük gelirleri gibi önemli dolaylı vergilerden de faydalanmıştı (McBeth, 2009: 433).

Tablo 5: Devlet Gelirleri, Petrol Vergileri ve Ham Petrol Değeri, 1927-1935 (Milyon Bolivar)

Yıllar	Devlet Gelirleri	Petrol Vergileri	Petrol Vergilerinin Toplam Vergilere Oranı	Üretilen Ham Petrolün Değeri	Ham Petrol Değerinin %'si olarak Petrol Vergileri
1927	182.1	21.4	11.8	338.4	6.3
1928	187.7	46.2	24.7	563.6	8.2
1929	230.4	50.5	21.9	829.3	6.1
1930	255.4	47.3	18.5	864	5.5
1931	210.3	47	22.3	568.1	8.3
1932	185.1	45.2	24.4	612.2	7.4
1933	171.9	43.5	25.3	284.3	15.7
1934	171.8	46.7	27.2	380	13.7
1935	203	51.9	25.6	428.1	13.8

Kaynak: Beth, 2009: 433.

2.2.1. Petro-Devletin Doğuşu

Doğal kaynaklar bir devlet için temel zenginlik kaynağı olduğunda, doğal kaynaklardan elde edilen gelirler karar alma çerçevesini değiştirir. Sadece yetkililerin faaliyet gösterdiği politika ortamını değil, aynı zamanda devletin hedef belirleme bağımsızlığı, benimsenen kamu kurumu türleri, daha fazla doğal kaynak edinme kabiliyetlerini geliştirme beklentileri ve otorite merkezi gibi devletin diğer temel unsurlarını da etkiler. Bir devletin geçimini sağlama şekli, kendi kurumsallaşma modellerini etkiler (Karl, 1997: 44)

Petro-Devletler, stratejik açıdan önemli, harcanabilir, sermaye yoğun, yüksek tekelci ve dış değişkenlere karşı savunmasız bir kaynağa büyük ölçüde bağımlı olan devletlerdir. Petro-Devletlerdeki "müdahil değişken", politika tercihlerini şekillendiren ve Hollanda Hastalığı olasılığını ve bir patlama sırasında diğer tatmin edici olmayan siyasi ve ekonomik sonuçları açıklayan devlet kapasitesindeki petrol kaynaklı değişimlerdir (Karl, 1997: 44). Petrol, devlet kapasitelerinin edinilme modellerini belirler. Kurumsal gelişimi şekillendirir, yönetim ve vergilendirme modellerini, kaynakları harekete geçirme ve yönlendirme becerisini, bununla birlikte, politika yapıcıların benimseyebileceği davranışları etkiler (Karl, 1997: 46). Petro-devletin petrol gelirlerine olan mali bağımlılığı, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olan talihsiz bir kurumsal gerçeği daha kötüleştirmektedir: hükümetlerin geniş yetki alanı ile zayıf iktidar mekanizmaları arasındaki büyük uçurum (Karl, 1997: 58-59). Bir doğal kaynaktan elde edilen gelirin belirli koşullar ve belirli tarihsel şartlar altında demokratik bir hükümetin gelişmesine katkıda bulunabileceği göz ardı edilemez. Venezuela'daki durum da böyledir. Bugün dünyanın kanıtlanmış en büyük petrol rezervlerinden birine sahip olan Venezuela, hiç şüphesiz bir Petro-Devlettir ve bu sadece son on yıllara ait bir olgu değildir. Petrol, Venezuela'nın tarihinde hayati bir öneme sahip olmakla birlikte ülkeyi tarihinin en büyük ulusal krizleriyle karşı karşıya bırakmıştır (Karl, 1997: 73).

Gómez'in 1935'teki ölümünden birkaç ay sonra petrol politikasına ilişkin kamuoyu tartışmaları başladı. Öncelikle uluslararası petrol şirketlerinden ek faydalar elde etmeyi amaçlayan uzun süredir bastırılmış taleplerin ani bir patlamasına yol açtı. Memnuniyetsizlik ulusal bir petrol işçileri grevi iki milliyetçi siyasi partinin, Partido

Comunista ve Acción Democrática'nın (AD) öncüsü olan Partido Democrática'nın kurulmasıyla belirtildi. Bunun üzerine ülkenin ilk iş kanunu kabul edildi; petrol işçilerine sekiz saatlik iş günü verildi, grev hakkı tanındı ve vatandaşlarla yabancılar arasında ücret eşitliğine karar verildi (Karl, 1997: 83).

2.2.2. Petro-Devletin Güçlenmesi

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik kriz ile birlikte petrol üretimindeki geçici düşüş, diğer ihracat kalemlerinde azalış ve gelişmiş ülkelerdeki pazarların savaş nedeniyle sekteye uğraması, orta sınıfın sağlık, eğitim ve refah harcamalarına yönelik talepleriyle birleştiğinde, sadece petrole bel bağlamanın risklerini keskin bir şekilde ortaya çıkardı. Hazine rezervleri azaldıkça, E. López Contreras ve halefi olarak atanan I. Medina Angarita'nın (1941-1945) döneminde hükümet kayıtları 1936 ve 1942 yılları arasında otuz dokuz milyon bolivara kadar ulaşan açıklar ortaya çıkardı. Bu açıklar derin bir durgunluğa, ürün kıtlığına, halk arasında yüksek düzeyde memnuniyetsizliğe ve siyasi istikrarsızlık tehdidine neden oldu (Karl, 1997: 83-84).

Venezuela tarihinin belki de en önemli yasası ve yeni devlet kuruluşları için bitmek bilmeyen yeni finansman kaynakları arayışının bir sonucu olan 1943 tarihli Hidrokarbonlar Yasası, Petro-Devletin konsolidasyonunun son aşamalarını başlattı. 1943 yılında yürürlüğe giren Hidrokarbonlar Yasası, devletin gelirini petrol üretimine daha sıkı bir şekilde bağlayarak Venezuela'nın petrol politikasında büyük bir reform gerçekleştirdi. Daha önce petrol gelirleri çoğunlukla imtiyazlara ve gümrüklere dayanırken, yeni hidrokarbonlar yasası petrol gelirlerini madencilik karlarına dayalı vergilere bağladı. Yasa, yabancı şirketlerin petrolden Venezuela devletine ödediklerinden daha fazla kar elde edemeyeceklerini belirledi. Sürekli artan petrol gelirleri, devletin bireysel gelir vergileri yerine bu gelir kaynağına giderek daha fazla güvenmesine yol açtı (Karl, 1997: 87-88). 1943'teki petrol reformu, petrolle ilgili daha önceki yasalardan oluşan karmaşık bir labirente son vermiş ve Venezuela hükümetinin sektöre müdahale etme yetkisini teyit etmiştir. Venezuela yeraltının mülkiyetinden hiçbir zaman vazgeçmemişti, bu nedenle tartışılan tek gerçek konu telif hakları ve kâr paylaşımı oldu. Telif hakları %7'den yeni standart olan %16'ya yükseltildi ve tüm vergiler hesaplandıktan sonra kârın 60/40 oranında paylaşılması için bir potansiyel

yarattı. Ardından 1945 darbesinden sonra iktidara gelen AD Partisi bu konuda geri adım atarak kâr paylaşımı için meşhur "fifty-fifty" maddesini yürürlüğe koymuş ve yeni düzenlemeyi yabancı çıkarlara karşı "milliyetçi bir zafer" olarak tanıtmıştır (Salas, 2015: 78). Bir önceki döneme kıyasla, 1943-1948 döneminde hükümet bütçesinin %59,5'ine karşılık %60,8'i sosyal ve ekonomik harcamalara ayrılmıştır. Bu durum 1945 yılında iktidara gelen AD Partisinin daha sağlam temellere dayanan ödeneklerinden kaynaklanmıştır (Salazar-Carrillo, 1976: 78). Venezuela'da toplam mal ihracatı 1942'den 1948'e kadar önemli ölçüde artmıştır. Petrol ihracatı daha da hızlı bir şekilde büyümüştür. Petrolün ihraç edilen tüm mallar içindeki payı, 1942'de %91,2 iken 1948'de %97'ye yükselmiştir. Dolayısıyla, petrolün brüt ödemeler dengesine katkısı hem çok büyüktü hem de genişliyordu. Kuşkusuz petrol, bu yıllarda sürdürülen yüksek ithalat seviyelerine rağmen, dönemin sonuna doğru Venezuela'nın ulaştığı güçlü dış ödemeler pozisyonunu sağlayan temel etki olmuştur (Salazar-Carrillo, 1976: 71-72).

Tablo 6: Petrol İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı, 1942-1948

Yıllar	**Toplam (milyon dolar)**	**Petrol (milyon dolar)**	**Petrolün Payı (%)**
1942	226	206	91,2
1943	275	254	92,4
1944	356	342	96,1
1945	351	332	94,6
1946	512	485	94,7
1947	691	664	96,1
1948	1,102	1,069	97,0

Kaynak: Salazar-Carrillo, 1976: 72.

Petrol endüstrisi, yirminci yüzyılın başlarındaki gelişiminden bu yana Venezuela ekonomisinin merkezi bileşeni olmaya devam etmiş, sosyal ve sınıfsal yapıların evriminde belirleyici bir rol oynamıştır. Venezuela'daki elitler ve orta sınıflar petrolün ülkeyi pek çok açıdan dönüştüreceğini; modern teknolojiyi getireceğini, ekonomik kalkınmayı teşvik edeceğini, orta sınıfın büyümesini sağlayacağını ve verimli bir iş gücü yaratacağını umuyordu. Bu nedenle petrol, yirminci yüzyılın başlarındaki askeri rejimleri, Trienio dönemini (1945-48), 1959'dan sonraki "anlaşmalı demokrasi" sistemini ve 1999'dan ölümüne kadar radikal başkan Hugo Chávez'in hükümetini anlamak için temeldir (Salas, 2009: 1-2).

2.2.3. Sanayileşme Çağı

Trienio Dönemi: Trienio ya da üç yıllık dönem, 18 Ekim 1945'te Medina'nın devrilmesi ile 24 Kasım 1948'de demokratik yollarla seçilmiş başkan Rómulo Gallegos'a karşı yapılan darbe arasındaki yılları ifade eder. AD Venezuela'yı yönettiği üç yılın ikisinde iktidarı Unión Patriótica Militar'ın genç subaylarıyla paylaştı. Aralarındaki güç paylaşması anlaşması uyarınca Betancourt devlet başkanı, Paris'te askeri okul mezunu olan Yarbay Carlos Delgado Chalbaud savunma bakanı ve Marcos Pérez Jiménez de genelkurmay bakanı olarak görev yaptı (Salas, 2015: 82). Bu embriyonik yönetim, kısa görev süresi boyunca demokrasinin Petro-Devleti nasıl güçlendirebileceğinin ilk işaretlerini verdi (Karl, 1997: 95). Trienio döneminde AD yabancı sermeye kaynaklarını ülkenin kalkınmasına davet etti ve petrol dışı yeni maden imtiyazları verdi. 1947 yılında Bethlehem Steel ve U.S Steel, Guayana bölgesindeki zengin demir cevheri yataklarını arama haklarını elde etti. Böylece hükümet, modern zamanların en önemli demir cevheri keşfi olan Cerro Bolívar'a sahip oldu (Salas, 2009: 213).

1950 yılında küresel ekonomi İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmaya çalışırken, petrol zengini Venezuela dünyanın en zengin dördüncü ülkesiydi. 1950'li yıllar boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nde ülkenin savaş sırasında kullandığı rezervleri yenilemeye çalışması nedeniyle petrole olan talebin artması, Kore'deki çatışma, İran petrolünün millileştirilmesi ve Süveyş Krizi'nin geçici bir kıtlık yaratması Venezuela petrolüne olan talebi artırmıştı. Söz konusu dönemde Venezuela

petrolü fiyatları istikrarlı bir şekilde yükseltmiş ve 1957 yılında zirveye ulaşmıştı (Salas, 2009: 218).

Tablo 7: Petrolün Toplam Mal İhracatı ve Toplam Döviz Kazancı İçindeki Payı, 1950-57

Yıllar	Petrol (milyon dolar)	Toplam İhracat (milyon dolar)	Petrolün Payı (%)	Petrol (milyon dolar)	Toplam Döviz (milyon dolar)	Petrolün Payı (%)
1950	1.124	1.155	97,3	557	658	84,6
1951	1.297	1.370	94,7	657	775	84,8
1952	1.384	1.446	95,7	758	917	82,7
1953	1.428	1.498	95,3	809	1,013	79,9
1954	1.564	1.648	94,9	828	1,094	75,7
1955	1.791	1.891	94,7	916	1.291	71,0
1956	2.086	2.211	94,3	1.363	1.894	68,3
1957	2.570	2.751	93.4	1.761	2.464	66,4

Kaynak: Salazar-Carrillo, 1976: 97.

Tablo 7'de görüldüğü üzere bu dönemde toplam ihracat biraz daha hızlı artmıştır. Sonuç olarak petrolün toplam ihracat içindeki payı düşmüştür. Ancak bu düşüş yine de petrol sektörünün bu dönemde brüt ödemeler dengesi katkısını etkilememiştir.

1950'li yıllar boyunca üretim hacmi yıllık ortalama %8,3 oranında artmıştır. Bu ekonomik büyümenin belki de en önemli yönü, elde edilen yüksek ortalama oranın yanı sıra, petrol dışı sektörlerin petrol endüstrisinden biraz daha hızlı genişlemesidir. Çünkü diğer sektörlerin mutlak büyüklüğü ve göreceli önemindeki artış, ekonomide daha fazla genişleme yaratma kapasitesinin arttığına işaret etmektedir. Ancak diğer sektörlerdeki genişlemeye rağmen petrol endüstrisi, hızla büyüyen sektörlerin toplamından daha büyük olmasıyla baskın olan sektör olmaya ve ekonomiye hâkim olmaya devam etmektedir (The Economic Development of Venezuela, 1961: 82).

Tablo 8: 1957 Piyasa Fiyatlarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (milyon Bolivar)

	1950	**1955**	**1957**	**1958**	**1959**
Tarım, Hayvancılık ve Balıkçılık	1.014	1.352	1.507	1.576	1.642
Madencilik (Demir Cevheri)	20 (5)	221 (187)	383 (334)	379 (334)	419 (377)
Petrol	3.920	5.777	7.472	7.073	7.500
İmalat	1.150	2.004	2.429	2.607	3.012
İnşaat	827	1.363	1.580	1.618	1.707
Su ve Elektrik Enerjisi	69	159	238	280	336
Ticaret	1.726	2.862	3.933	3.809	4.003
Taşıma	646	870	828	882	965
İletişim	53	81	112	119	125
Kira ve Faiz	1.161	1.752	2.141	2.398	2.664
Hizmetler	2.140	2.884	3.224	3.427	3.632
Toplam GSYİH	**12.727**	**19.325**	**23.848**	**24.164**	**26.065**

Kaynak: The Hopkins Press, 1961: 463

Tablo 8'deki verilere göre en yavaş büyüme petrol üretiminin azaldığı 1958 yılında gerçekleşmiştir. Ancak 1958 yılında petrol endüstrisindeki düşüşe rağmen, petrol dışı sektörlerde oldukça önemli üretim artışları olmuştur. Bu artışlar özellikle demir cevheri madenciliği ve imalatında, ticarette ve elektrik enerjisinde yaşanmıştır.

Sanayileşme süreci 1950'lerin başından itibaren giderek devlet öncülüğünde gerçekleşmiştir. 1958 yılında demokrasiye geçişle birlikte devlet, rolünü tanımlayan kasıtlı bir ithal ikamesi politikası benimsemiştir. Buna ek olarak, siyasi liderler Venezuela'yı çelik, alüminyum, petrokimya, petrol arıtma ve hidroelektrik enerjisi üretimi alanlarında devlete ait işletmelerin geliştirilmesine odaklanan, devlet öncülüğünde "büyük itişli" doğal kaynaklara dayalı ağır sanayileşmeye yönlendirdi (Di John, 2009: 3). Pérez Jiménez'in 1958'de demokrasi için yapılan bir askeri darbeyle devrilmesinin ardından iktidara gelen demokratik hükümetlerin öncelikli hedefi, devletin petrol sektöründen elde ettiği kazancı artırmaktı. Maden ve

hidrokarbonlar bakanı Juan Pablo Pérez Alfonso liderliğinde Venezuela petrol politikası, petrol üreticisi ülkeler ile başlıca uluslararası petrol şirketleri arasındaki ticari ilişkiler açısından yeni yaklaşımlara öncülük etti. Venezuela'da "kar paylaşımı" anlaşmalarının geliştirilmesi özellikle önemliydi. Kar paylaşımı, Venezuela'ya diğer büyük petrol ihracatçısı ülkeler arasında üretilen varil başına en yüksek geliri sağlamasının yanı sıra, aynı zamanda hükümetin "fiyatlar ve maliyetlerle ilgili verileri incelemesine ve işletmeci şirketlerin muhasebe uygulamalarını sorgulamasına" olanak sağladı. Kar paylaşımının bir diğer önemli sonucu ise Venezuela'nın petrol politikalarını diğer petrol üreticileriyle özellikle de Orta Doğu'dakilerle koordine etmeye zorlamasıydı. Çünkü Venezuela, vergi rejimi nedeniyle kar paylaşımı anlaşması olmayan bu diğer üreticiler karşısında rekabet dezavantajına sahipti. Venezuela, bu dezavantajı ortadan kaldırmak ve kendi vergi politikalarına benzer politikalar benimsemeye ikna etmek amacıyla bu ülkelerle siyasi ve teknik temaslar kurdu. Orta Doğulu üreticiler Venezuela'nın izinden gitti ve bu diplomatik girişimin sonucunda gerçekleşen bakanlar düzeyinde görüşmeler, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) kurulmasına yol açtı (Boué, 1993: 9).

2.3. OPEC'in KURULUŞUNDA VENEZUELA'nın ROLÜ

Ağustos 1960'ta petrol fiyatlarında meydana gelen keskin düşüş ve ortak hareket etmenin öneminin anlaşılması üzerine Hidrokarbonlar Bakanı Juan Pablo Pèrez Alfonso Kahire'de diğer Orta Doğu ve İranlı üreticilerle bir araya geldi. Orta Doğu hükümetleri milyonlarca dolarlık vergi kaybıyla karşı karşıyaydı ve bu durumun daha da kötüleşmesini önlemek istiyorlardı. 10 Eylül 1960'ta uluslararası ticarete konu olan petrolün %80'inden fazlasını tedarik eden İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Venezuela Bağdat'ta bir araya gelerek OPEC'i kurdular ve fiyatları eski seviyelerine getirmek için iş birliği yapma ve "diğer araçların yanı sıra üretimin düzenlemesi yoluyla fiyatların istikrarını güvence altına alacak bir sistem üzerinde çalışma ve formüle etme sözü verdiler". Bu anlaşma (daha sonra Katar, Endonezya, Libya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Ekvador, Gabon, Angola, Ekvator Ginesi ve Kongo'nun da katılacağı) sadece katılımcı ülkeler için değil, genel olarak uluslararası ekonomi için de bir ilkti (Tugwell, 1975: 61-62). 1950 ile 1960'ların sonu

arasında küresel petrol üretimi dört kat artmıştır; 1968 yılına gelindiğinde petrol ve gaz kömürü geride bırakmış ve dünya çapında kullanılan ticari enerjinin %60'ını oluşturmuştur (Garavini, 2019: 88).

Tablo 9: 1960'ta OPEC Ülkelerindeki Petrol Üretimi

Ülke	**Petrol üretimi/günlük milyon varil**
Irak	0.97
İran	1.07
Suudi Arabistan	1.31
Kuveyt	1.69
Venezuela	2.85

Kaynak: Jones, 2014: 9.

Bir örgüt olarak OPEC, belirli bir ekonomik alanda işbirliğine odaklanan "işlevsel" türde bir uluslararası örgüttü. OPEC'in kuruluşu büyük ölçüde Juan Pablo Pèrez Alfonso'nun 1940'lı yılların sonunda Venezuela'da Maden ve Hidrokarbonlar Bakanı olarak görev yapmasından kaynaklanmıştır. O zamandan bu yana, birbirini izleyen bakanlar Venezuela hükümetinin bu uluslararası kuruluştaki temsilcileri olmuştur. Dolayısıyla Bakanlık, ülke çapında enerji politikasını belirlediği gibi OPEC'in dünya petrol politikasını da etkilemektedir (Salazar-Carrillo ve West, 2004: 233).

2.4. BİRİNCİ PETROL ŞOKUNUN ETKİLERİ (1973-1978)

Yom Kippur Savaşı olarak bilinen 1973 yılındaki Arap-İsrail çatışması, ardından gelen Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC) ambargosu ve dünya çapında artan petrol talebi küresel bir petrol krizine yol açmış, bu da ham petrol fiyatlarının 1974 yılında üç kattan fazla artmasına (varil başına 3,42 dolardan 10,35 dolara) neden olmuştur (Salazar-Carrillo ve West, 2004: 205). Petrol çoğu kez siyasi bir silah olarak kullanılmış ve siyasi çatışmalar petrol arzını sekteye uğratarak petrol

fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Bu çatışmalar yoluyla petrol üreticisi ülkeler güçlerini test etmiş ve genişletmiştir. Eğer petrol siyasi bir silah haline geldiyse, bunun nedeni petrol devletlerinin ekonomik bir güç haline gelmiş olmasıdır (Coronil, 1997: 56). 1973 patlaması sadece Venezuela devletinin dönüşümünde bir dönüm noktası değil, aynı zamanda çağdaş kapitalizmin ulusal ve uluslararası düzeyde kutuplaştırıcı küresel dinamiklerini tetikleyen bir dönüm noktasıydı (Coronil, 1997: 393).

1973 yılının sonunda petrol fiyatlarının artması, metropollerde ekonomik ve siyasi çöküş vizyonlarını tetiklerken, diğer petrol üreticisi ülkelerde olduğu gibi Venezuela'da da anlık modernleşmenin elinin altında olduğu, petrol parasının tarihin akışını değiştireceği ve ülkeyi geleceğe taşıyacağı yanılsamasına yol açtı (Coronil, 1997: 10). Petrol patlamasının yaşandığı yıllarda Venezuela ekonomisine sunulan mali kaynakların büyüklüğü gerçekten de kayda değerdi. Üretimi artırmak zorunda kalmayan hükümet, yüksek doğal kaynak karları elde etti ve artık petrolü alternatif kalkınma biçimlerini teşvik etmek için kullanma vaadini yerine getirebilirdi. 1973 yılındaki petrol patlaması ve ardından gelen politikalar Venezuela demokrasisinde bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Bonanzalar kurumları öyle ya da böyle değiştirir. Perez yönetimi, devlet fonksiyonlarını ayrı siyasi ve girişimci alanlara bölmeyi amaçlayan bir reform tasarlayarak bu süreci bilinçli şekilde ele almaya çalıştı. Teoride, bu sistemler farklı yönetim biçimlerine sahip olacaktı. Siyasi devlet, hükümetin kolları arasındaki güç paylaşımını ifade ederken, girişimci devlet ise teknokratik kriterleri karar alma süreçlerine uygulayarak temel üretimden sorumlu olacak ve karar alma sürecini parti siyasetinden izole edecekti (Karl, 1997: 157).

Venezuela için 1973-1974 petrol patlaması yılı, El Dorado hayalinin modern eş değeriydi. Aniden ve beklenmedik bir şekilde ulusal hazineye 10 milyar dolar aktı. Bu petrol zenginliği, AD'nin başkan adayı Carlos Andrès Pèrez'in büyük seçim zaferi ile aynı zamana denk geldi (Karl, 1997: 71). 1972 ve 1974 yılları arasında Venezuela ham petrolünün ortalama varil fiyatı 2.50 dolardan 10.50 dolara yükseldi. Petrol bolluğu ve milli gelirde meydana gelen dramatik ve kalıcı gibi görünen artış, hükümetin istediği her şeyi başarabilecek siyasi ve ekonomik kaynaklara sahip olduğu fikrini besledi (Gelb, 1988: 293).

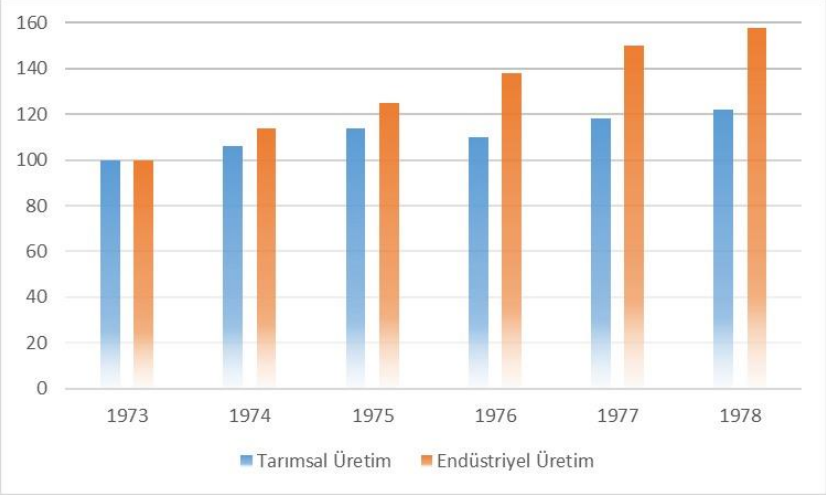
Tablo 10: Petrolün Toplam İhracat İçindeki Payı, 1973-1978 (Milyon Bolivar, baz yılı 1984)

Yıllar	Toplam İhracat	Petrol İhracatı	Petrol Dışı İhracat	Petrolün Payı (%)
1973	26.857,1	20.109,9	6.747,2	75
1974	34.535,2	23.893,4	10.641,8	69
1975	29.582,7	21.887,4	7.695,3	74
1976	31.531,4	23.687,9	7.843,5	75
1977	29.611,3	23.116,8	6.494,5	78
1978	29.828,6	23.031,7	6.796,9	77

Kaynak: Baptista, 1991, s.119; Aktaran: Coronil, 1997: 362

Tablo 10 verilerine göre birinci petrol şoku yıllarında Venezuela'nın petrol ihracatı, toplam ihracat içerisinde yüksek pay sahibi olmuştur. Yalnız 1974'te yüksek petrol dışı ihracattan ötürü petrol ihracatının toplam ihracat içimdeki payı %70'in altına düşmüştür.

Şekil 1: 1973-1978 Yılları Arasında Tarımsal ve Endüstriyel Üretim Üretim Endeksi (1973=100)

Kaynak: Coronil, 1997: 361

2.5. PETROL ENDÜSTRİSİNİN MİLLİLEŞTİRİLMESİ

1960 yılında Venezuela, daha sonra Venezuela'nın petrol endüstrisinin millileştirilmesinin temelini oluşturacak olan Venezuela Petrol Şirketi'ni (CVP) kurdu. 1974 yılının sonunda Pèrez çelik endüstrisini millileştiren bir yasa imzaladı. Petrol konusunda ise Pèrez daha temkinli davrandı, ancak uluslararası petrol şirketleri kendilerine yüklü miktarda ödeme yapılacağını düşündükleri için millileştirme sürecine pek direnmediler. Venezuela'da millileştirme, ülkenin petrol rezervlerini çıkaran yabancı kontrolündeki endüstrinin varlıklarını satın almak için devlet öncülüğünde bir çabayı temsil ediyordu (Salas, 2015: 104). 1975 yılında millileştirme sırasında, CVP ülkenin petrol üretiminin %4'ünden daha azından sorumluydu ve buna rağmen, sektördeki işgücünün %13'ünü oluşturuyordu (Bouè, 1993: 16).

1976 yılında Carlos Andrès Pèrez yönetimi petrol endüstrisini resmen millileştirerek ABD ve Avrupa'nın çıkarlarını tazmin etti ve Petròleos de Venezuela adında yeni bir ulusal şirket kurdu (Salas, 2009: 228). Millileştirmeden sonra kurulan Venezuela petrol şirketi PDVSA eski Venezuelalı yöneticilerin yönetiminde devam etti ve önceki yabancı çok uluslu şirketlerin kurumsal kültürünü benimsedi. Yeni millileştirilen petrol şirketi en başından itibaren örgütsel bir rasyonalizasyon stratejisi izledi. 1975'ten 1976'ya kadar Venezuela'da faaliyet gösteren otuz beş petrol şirketi, PDVSA da dâhil olmak üzere on dörde indirildi (E. Baena, 1997: 72). 1976'da petrolün millileştirilmesi ve petrol dışı kamu iktisadi teşebbüslerin geliştirilmesiyle birlikte, devlet ekonomide ana üretici, başlıca döviz kaynağı ve en büyük işveren haline gelmişti. Doğal kaynaklara dayalı sanayileşmenin temel amacı, ekonominin ihracat yapısını çeşitlendirmek, ara ve sermaye mallarının üretiminin payını artırarak imalat sektörünü "derinleştirmek" olmuştur (Di John, 2009: 178). Millileştirilen petrol endüstrisinin ilk hedeflerinden biri üretim seviyelerini ve kanıtlanmış rezervleri artırmaktı. 1976 yılı itibariyle üretim 2.3 milyon varil/gün ve mevcut potansiyel üretim 2.7 milyon varil/gün idi (E. Baena, 1997: 82).

1976 yılına gelindiğinde, Beşinci Planda öngörülen toplam 118.2 milyar bolivarlık kamu yatırımının yaklaşık %60'ını petrol ve madencilik, elektrik ve imalat sektörlerine harcanması planlanıyordu (Karl, 1997: 124). Beşinci Ulusal Plan, Dördüncü Planın iki katı büyüklüğünde idi. 1976 yılında Beşinci Plan açıklandığında,

gayri safi sabit yatırımlardaki kamu payının oranının 1970-1974 ortalaması olan %32'den %53,2'ye çıkarılması hedeflenmişti (Karl, 1997: 125). 1976 yılına gelindiğinde, devlete ait petrol ve madencilik firmaları toplam merkezi hükümet gelirlerinin %85'ini oluşturmuştur (Karl, 1997: 140). Petrolün ve demir cevherinin millileştirilmesi, devletin maden çıkarma kapasitesini korumak için dikkatle hazırlanmış idari verimlilik "ceplerine" meydan okuyarak idari reformun önemini vurguladı. Özellikle iki millileştirmenin kamu ve özel sektör arasındaki dengeyi ne kadar keskin bir şekilde değiştirdiği ortaya çıktıkça, kamu sektörünün kötü şöhretli düzensizliği ve verimsizliğinin eninde sonunda ülkenin en önemli sanayilerini "kirleteceği" korkusu tekrar dile getirildi (Karl, 1997: 141).

Tablo 11: Kamu ve Özel Sektörün Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkısı, 1970-1978 (Milyon Bolivar)

	1970-1972	**1973-1975**	**1976**	**1977**	**1978**
Toplam GSYİH	57.433	106.732	132.496	152.796	170.323
Kamu sektörü GSYİH'si	8.278	14.592	56.920	62.121	64.086
Kamu sektörünün katkısı (%)	14,6	13,7	42,9	40,7	37,6
Özel sektörün katkısı (%)	85,4	86,3	57,2	59,3	62,4

Kaynak: Karl, Press, 1997: 142

Tablo 11'de görüldüğü üzere, millileştirmeden önce kamu sektörünün GSYİH içindeki payı hiçbir zaman %15'e ulaşmamıştır, ancak millileştirmenin hemen ardından bu oran %42,9 gibi etkileyici bir seviyeye sıçramıştır. Tam aksine, özel sektörün payı %85'in üzerinde olurken, millileştirmeden sonra bu oran %57,2 seviyesine kadar gerilemiştir.

Aslında petrol endüstrisinin millileştirilmesi sözde kar ekimiyle birlikte gerçekleşmedi ve petrole olan bağımlılığı azaltmak ya da ülkeyi dalgalanan petrol fiyatlarından korumak için hiçbir şey yapmadı (Salas, 2015: 112). Beklenenin aksine millileştirme, petrol endüstrisinin devlet ve toplum üzerindeki etkisini azaltmak için çok az şey başarmış ve petrol sektöründeki yabancı katılımı sorununu çözmemişti (Salas, 2009: 249).

2.6. İKİNCİ PETROL ŞOKUNUN ETKİLERİ (1979-1982)

1973-1974 yıllarında dört katına çıkan petrol fiyatları, 1975'ten 1978'e kadar kademeli olarak artmıştır. İran devrimi (1979) ve sonrasında İran ve Irak arasında çıkan savaşın (1980-1988) ardından petrol fiyatları artarak ikinci bir patlama yarattı (Salas, 2015: 111). 1979-1981 yılları arasında fiyatlar bir daha iki katına çıkarak bu kez varil başına 32.50 dolara kadar yükseldi ve 1982'de 33.47 dolar ile zirve yaptı. Spot piyasada ise fiyatlar varil başına 40 dolara ulaşmıştı (Karl, 1997: 25). Petro-devletler piyasa trendini takip ederek fiyatlarını bireysel olarak artırmış ve böylece artış trendine katkıda bulunmuşlardı. İkinci petrol şoku döneminde fiyatlar hem nominal hem de reel olarak yükselmiş ve bu durum petro-devletlere bazı iç sorunlarına daha fazla para harcayabilecekleri izlemini vermiştir (Garavini, 2019: 289).

Tablo 12: Suudi Arabistan Ras Tanura Petrol Fiyatı (Varil Başına ABD Doları)

1979	17.26
1980	28.67
1981	32.50
1982	33.47

Kaynak: Karl, 1997: 246

1979-1982 yılları arasında yıllık petrol geliri ortalaması 56 Milyar Bolivar olmak üzere gelir hariç GSYİH'nin %27'sine tekabül ediyordu ve bu oran ilk patlama dönemine kıyasla biraz daha fazlaydı (Gelb, 1988: 310). Venezuela'da 1979-1981 yılları arasında petrol fiyatlarındaki artışın bir sonucu olarak, petrol sektörünün mali

katkısı hem nispi hem de mutlak olarak yeniden artmıştır. Tıpkı 1973 patlamasının "demokrasi için son bir şans" sunduğu varsayıldığı gibi, 1980 fiyat artışı da bir önceki petrol kazançlarının yol açtığı ekonomik çıkmazların ve siyasi memnuniyetsizliklerin üstesinden gelmek için takdiri ilahi gibi görünüyordu. Ancak bu iyimserliğin de bir yanılsama olduğu ortaya çıktı. Bunun yerine ikinci patlama, öncekinden daha fazla olarak, gerekli düzenlemeleri geciktiren, devletteki dağınıklığı artıran, daha fazla rant arayışını teşvik eden ve Venezuela'yı saran ciddi ekonomik sorunlar ve rejim krizi için zemin hazırlayan devlet harcamalarında bir artışa yol açtı (Karl, 1997: 161). İkinci petrol şokunun yol açtığı petrol bolluğu sırasında kamu sektörünün devasa net dış borcu, özel sektörün yabancı varlık edinimini finanse etmiştir. Diğer bir deyişle, kamu sektörünün varlıkları özel sektörün yabancı varlıklar edinmesini sübvanse etmiştir. Bu politikanın gelir dağılımı üzerinde yıkıcı ve geriletici etkileri olmuştur (Baena, 1997: 104).

Tablo 13: Kamu Dış Borcu, 1979-1983 (Milyon Dolar)

Yıllar	Uzun ve Orta Dönem	Kısa Dönem	Toplam
1979	8.2	6.8	15
1980	9.7	7	16.7
1981	9.5	9.4	18.9
1982	12.1	7.7	19.8
1983	13.2	14.3	27.5

Kaynak: Baena, 1997: 104

Dört unsur 1979-1982 döneminin özelliğini karakterize etmektedir: daha önce tartışılan tasarruflardaki düşüş, özel yatırımlardaki keskin azalma, özel sermaye çıkışı ve cari transferleri gerekli kılan petrol dışı kamu şirketlerinin kötü performansı. Bunların her biri 1979 ve 1982 yılları arasında %0,2'den daha az büyüyen Venezuela'nın petrol dışı ekonomisinin üzerinde önemli bir etkiye sahipti (Gelb, 1988: 315). Bununla birlikte, artan dış borç ve gerileyen ekonomi 1980'ler boyunca devletin rolünü zayıflattı. Perez döneminde başlayan dış borç giderek arttı ve Herrera

Campins'in başkanlığı döneminde Venezuela'nın resmi dış borcu 9 milyar dolardan yaklaşık 24 milyar dolara çıktı. Petrol patlaması sırasında devletin merkezi olmayan kurumları tarafından üstlenilen borçları konsolide etmek için finansman sağlamadaki başarısızlığı, Venezuela'nın uluslararası kredi kaybının habercisiydi (Coronil, 1997: 370).

Venezuela'nın petrodolarlara olan bağımlılığı, kamu harcamalarındaki muazzam artıştan daha açık bir şekilde hiçbir yerde görülmemektedir. Hükümet harcamaları ilk patlamada bütçenin neredeyse üç katına, ikinci patlama sırasında ise tekrar iki katına çıktı. Venezuela'nın imkânlarının ötesinde yaşadığı çarpıcı bir istatistikte açıkça görülmektedir: cari harcamalar ve borç servisinin toplamı, petrol ihracatının yıllık değerini aşmıştır ve bu durum 1980'lerde kalıcı bir özellik haline gelmiştir (Karl, 1997: 164). 1982 yılında zayıflayan petrol piyasası ve büyük özel sermaye çıkışları nedeniyle, 1981'de merkezi hükümetin GSMH'nin %2'si oranındaki fazlası 1982'de %2,6'lık bir açığa dönüştü (Gelb, 1988: 321).

Tablo 14: Petrol İhracatı ile Borç Servisi Dâhil Cari Harcamaların Karşılaştırılması, 1979-1984 (Milyon ABD Doları)

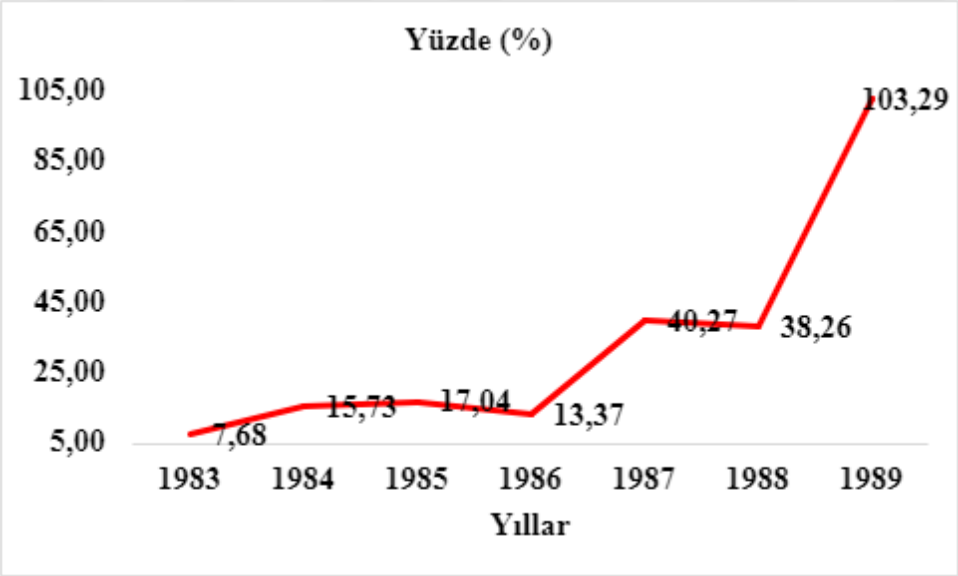
Yıllar	Cari Harcamalar (A)	Borç Servisi (B)	Ara Toplam (A+B)	Petrol İhracatının Değeri	Ara Toplamın %'si olarak Petrol İhracatı
1979	10.437	3.107	13.544	13.633	101
1980	13.002	6.037	19.039	17.562	92
1981	19.680	5.695	25.375	18.609	73
1982	19.683	5.935	25.618	15.633	61
1983	17.087	4.644	21.731	13.857	64
1984	11.766	4.726	16.492	14.824	90

Kaynak: Karl, 1997: 167

2.7. VENEZUELA DEMOKRASİSİNİN KRİZİ

1979 yılında Hristiyan Demokratlar Partisi'nden (COPEI) seçilen Başkan Luis Herrera Campins (1979-1984) yönetiminin ülkenin gelişmiş dünyaya olan bağımlılığıyla başa çıkmadaki başarısızlığı, dış borç yönetiminde kendini göstermiştir (Ellner, 2008). Göreve geldikten sonra Herrera, Pèrez döneminde biriken devasa bir dış borcu "miras" aldı. 1983'te petrol fiyatlarının düşmesi ve ekonomiye olan güvenin azalması Venezuela bolivarı üzerinde spekülatif baskıyı tetikledi ve fiyat kontrollerinin benimsenmesine yol açtı. Gelecekteki petrol fiyatlarına güvenerek borçlanan ülke, petrol fiyatlarının düşmesiyle kendini ekonomik bir bataklığın içinde buldu (Strønen, 2017: 37). Yirmi yıldır dolar karşısında 4.3'e sabitlenmiş olan aşırı değerli para birimi üzerindeki baskı arttı. Hükümet 18 Şubat 1983 Cuma günü bolivarın devalüe edildiğini açıkladı. Düzenlenmemiş piyasada bolivar dolar karşısında 13'e kadar yükseldi (Salas, 2015: 112).

Şekil 2: 1983-1989 Yılları Arasında Venezuela'nın Enflasyon Oranı

Kaynak: TRADING ECONOMICS, 6 Nisan 2024.

1983 yılında Venezuela'nın dış borcu 30 milyar doların üzerindeydi ve bunun %70'inden fazlası kamu işletmelerine aitti. Merkezi hükümet 1983'te kamu işletmelerinin borçlarının büyük bir kısmını üstlenirken, 1986 yılına gelindiğinde yeniden yapılandırılan 21.04 milyar dolarlık dış borcun neredeyse yarısı hala on bir kamu işletmesine aitti (Di John, 2009: 70). Zayıf ödemeler dengesi aynı zamanda büyük ölçüde çarpık bir döviz kurunun da belirtisiydi. 1983 yılında, Luis Herrera Campins hükümeti, ülkedeki rezervleri tüketme tehdidi oluşturan bir süreci engellemek amacıyla döviz üzerinde kontroller tesis etti. RECADİ olarak bilinen Diferansiyel Kambiyo Rejimi Ofisi adındaki bu resmi kurum, ekonomik sorunları daha da artırdı ve şaşırtıcı olmayan bir şekilde yolsuzluk için bir mıknatıs haline geldi (Naim, 1993: 25-26). Birçok petrol ihracatçısı ülke, Hollanda'nın büyük gaz keşiflerinin para birimi gulden üzerinde yarattığı aşırı değerlenme etkilerine atıfla, Hollanda Hastalığı olarak adlandırılan bir olgu olan aşırı değerli döviz kurlarına sahip olma eğilimindedir. Venezuela'da bu eğilim 1983'te kabul edilen ve 1989'a kadar sürdürülen kambiyo kontrol rejimi RECADİ tarafından güçlendirilmiştir (Naim, 1993: 36).

Venezuelalılar ekonomik krizin etkisinde sarsılırken, Aralık 1983'te yeni bir başkanlık seçimiyle karşı karşıya kaldılar. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde AD'nin Başkan adayı Jaime Lusinchi seçimleri %56 oyla kazandı. Jaime Lusinchi'nin (1984-1989) hükümeti politikanın yeniden yönlendirilmesini daha da erteledi ve selefi gibi sadece kısmi, münferit reformlar önerdi (Naim, 1993: 26).

Tablo 15: Venezuela'nın Seçilmiş Ödemeler Dengesi Hesabı, 1984-1988 (Milyon Dolar)

	1984	**1985**	**1986**	**1987**	**1988**
Cari Hesap	5.4	3.1	-1.5	-1.1	-4.9
Ticaret Dengesi	8.7	6.8	1.3	1.7	0.5
Sermaye Hesabı	-3.8	-1.1	-1.4	0.2	0.1
Net Kamu Borcu	-1.8	-0.8	-1.2	-1.2	0.7
Ödemeler Dengesi	1.6	2	-3	-0.9	0.5
Net Rezervlerdeki Değişim	1.9	1.8	-3.8	-0.7	-4.5

Uluslararası Rezervler	13.7	15.5	11.7	10.7	7.8
Merkez Bankası	12.4	13.7	9.8	9.3	6.6

Kaynak: Baena, 1997: 174

1980'lerin ikinci yarısında, sözde Venezuela "mucizesi" dağılmaya başladı. Petrol fiyatları uluslararası piyasada düşerken, hükümet para birimini devalüe etti. Böylece petrol patlaması sona erdi. Toplumun kalıcı ve göz ardı edilmiş bir özelliği olan sosyal eşitsizlik dramatik bir şekilde arttı. Daha önce petrol zenginliği ve 1960'larda oluşturulan siyasi uzlaşı nedeniyle susturulan yolsuzluk, kötü yönetim ve kayırmacılık suçlamaları daha da sıklaştı. Halkın Venezuela siyasi sistemine, önde gelen siyasi partilere ve petrol holdinglerine olan inancı azalmaya başladı (Salas, 2009: 229).

Tablo 16: Venezuela'da Petrol Üretimi ve Gelirleri, 1984-1988

Yıllar	**Üretim (varil/gün)**	**Gelirler (milyon bolivar)**	**Gelirler (milyon dolar)**
1984	1.799	66.050	11.000
1985	1.681	59.609	9.935
1986	1.731	44.530	7.422
1987	1.729	81.369	5.612
1988	1.825	91.581	6.316

Kaynak: Baena, 1997: 171

"Kayıp on yıl" olarak adlandırılan 1980'ler boyunca Latin Amerika'da kişi başına düşen gelir ortalama %9,4; Venezuela'da ise %20 oranında düşmüştü. Ülkenin karşı karşıya olduğu büyük tehditlerin en açık göstergesi ve geleceği için en kaygı verici işaret ise yoksulluğun artmaya devam etmesiydi (Naim, 1993: 42). Uzun soluklu bir demokrasisi olan Venezuela, 1989-1998 yıllar arasında büyük bir siyasi patlama yaşadı. İki ana siyasi partinin çöküşü, siyasi kutuplaşmanın artması, seçmen

devamsızlığında endişe verici artışlar, giderek daha sıklaşan ve genellikle şiddet içeren sokak gösterileri, suç oranında dramatik artışlar ve artan işçi huzursuzluğu ile kendini gösteren hızlı düşüş sarmalı, yönetilebilirlikte büyüyen bir krize dönüştü (Di John, 2009: 108).

1991 yılında Körfez Savaşı, petrol fiyatlarının geçici olarak artmasına neden olmuş ve bunun sonucunda petrol sektörü genişlemiştir. Ancak, bu etki daha önceki petrol şoklarında olduğu kadar büyük olmamıştır. Bununla birlikte tekrarlayan bir modele uygun olarak, petrol gelirlerindeki ani artışı daha keskin bir düşüş takip etmiştir (Naim, 1993: 64). 1992 yılına gelindiğinde Venezuela mali sisteminin toplam sermaye tabanı, %30 azalarak 1.2 milyar dolara düşerken (bu rakam 1982 yılında yaklaşık 1.8 milyar dolardı), 1988'den 1992'ye sadece üç yıl içinde toplam mevduat 6 milyar dolardan 16 milyar dolara kadar yükselmiştir (Naim, 1993: 40).

2.8. NEOLİBERAL REFORMLAR

1989 yılından önce Venezuela, Latin Amerika'nın "mükemmele yakın" demokrasisi idi (Ellner ve Hellinger, 2003: 7). Yirmi yıl içerisinde yaşanan iki büyük petrol patlaması, ekonomik bozulmaya, ciddi devlet düzensizliğine ve rejimin çürümesine yol açtı (Karl, 1997: 184). On yıllık ertelenmiş uyum süreciyle birleştiğinde 1988'deki kısa soluklanmanın maliyeti çok büyük oldu. Venezuela 1989'de hiperenflasyonun eşiğindeydi ve ciddi ödemeler dengesi ve mali krizler bekleniyordu. Her yerde gıda, ilaç ve hammadde sıkıntısı baş göstermiş, ülke uluslararası kredi itibarını kaybetmiş ve devletin kamu politikalarını yürütme kapasitesi yok olmuştu. 1989'da iktidara gelen herhangi bir hükümet, geçmişteki ekonomik hataların ve aşırılıkların acı verici bir şekilde düzeltildiği bir döneme başkanlık etmek zorunda kalacaktı (Naim, 1993: 140). Seçim kampanyasında "güzel günlere" geri dönüleceği ve neoliberal kemer sıkma politikalarına karşı çıkılacağı sözünü veren Pèrez, göreve geldikten sonra tam tersi bir tutum sergiledi (Salas, 2015: 118). Buna ek olarak, hiçbir Venezuelalı ikinci dönemini yaşayan Carlos Andrès Pèrez hükümetinin (1989-1993) *el paquetazo* olarak bilinen ve benzin fiyatlarındaki artışlar ile temel gıda maddelerine yönelik sübvansiyonların kaldırılmasını içeren bir dizi yabancı esinli kemer sıkma önlemini uygulamaya çalıştığı Şubat 1989'daki olaylara

hazır değildi (Salas, 2009: 229).

1989 yılı Venezuela tarihinde bir dönüm noktası oldu. Venezuela'da 27 Şubat haftasında yaşanan kitlesel karışıklıklar, ilerleyen yıllarda gündelik hayata ve özellikle de siyasi cepheye yansıyacak olan yüksek düzeydeki toplumsal gerilimin habercisiydi. Ülkenin içinde bulunduğu umutsuz mali durum karşısında köşeye sıkışan Başkan Carlos Andrès Pèrez, göreve gelmesinin hemen ardından "şok tedavisi" formülüne uygun olarak neoliberal reformları uygulamaya koydu ve bu da geçmişten keskin bir kopuşu temsil ediyordu (Ellner ve Hellinger, 2003: 7). Pèrez'in *Gran Viraje*'si (Büyük Geri Dönüş), petrol zenginliğini kullanarak verimsiz Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (SOE), bu SOE'leri besleyen özel işletmelerin ve her ikisinde de çalışan işçi sendikalarının çoğalmasını sağlayan ithal ikameci sanayileşme stratejisini ortadan kaldırmak anlamına geliyordu. Sekizinci Plan de la Naciòn 1989 yılında hazırlandı ve Ocak 1990 başında Kongre'ye sunuldu. Plan, ithal ikameci sanayileşme döneminin sona erdiğini, küreselleşmenin geldiğini ve Venezuela'nın bu yeni uluslararası ekonomik şartlarda rekabetçi olması gerektiğini ilan ediyordu (Mares, 2022: 94).

Pèrez neoliberal teknokratlardan oluşan bir ekibin danışmanlığında, çok çeşitli kamu hizmetleri ve tüketim malları üzerindeki sübvansiyonları ve fiyat kontrollerini kaldırdı, döviz ve faiz oranlarını serbestleştirdi. Gümrük tarifelerini ve diğer ticari kısıtlamaları azalttı, yabancı yatırımlar üzerindeki kontrolleri gevşetti ve iddialı bir özelleştirme programı başlattı. Bu gran viraje ya da "büyük geri dönüş" tarafından tetiklenen ilk fiyat artışları, *Caracazo* olarak bilinen demokratik huzur ve sınıf uzlaşmasını paramparça eden beş günlük kentsel ayaklanmaları ateşledi (Ellner ve Hellinger, 2003: 63).

Caracazo, 1989 yılının Şubat ayında Venezuela'yı sarsan ve hükümetin ekonomik kemer sıkma önlemlerini uygulamaya koyma çabalarının körüklediği bir halk isyanını ifade ediyor (Salas, 2015: 117). Askeri birlikler tarafından bastırılan Caracazo sırasında ateşli silahla öldürülen ve yaralananların sayı, sırasıyla 277 ve 1009'dur. Ancak, bazı tahminlere göre ölü sayısının 2000'in üzerindedir (Ellner, 2008: 95). Şiddet içeren protestolar, Venezuelalıların çoğunun partilere ve siyasi kurumlara olan inancını ne ölçüde kaybettiğini ortaya koydu.

Venezuela devletinin ekonomiyi yönetme konusundaki çöküşü ve krizi, 1990'larda Latin Amerika'daki en şiddetli krizlerden biriydi (Di John, 2009: 126). Petrolden elde edilen gelire neredeyse tamamen bağımlı olunması Venezuela devletinin mali yıkımında önemli rol oynamıştır. 1992 yılında petrolden elde edilen GSYİH azalmış ve uzun yıllardan sonra ilk kez büyüme ekonominin petrol dışı bileşenleri özellikle sanayi ve hizmetler, ayrıca telekomünikasyon tarafından desteklenmiştir (Naim, 1993: 64).

Ekonomi 1990 ve 1991 yılları arasında sırasıyla %6,5 ve %10,4 oranında büyümüş olsa da, ekonomik ve siyasi hasar o kadar ağırdı ki, kemer sıkma politikalarının sonunu göre bilen çok az kişi oldu (Mares, 2022: 96-97). Toparlanma 1991 ve 1992 yıllarında başlamış ve reel GSYİH büyümesi sırasıyla %10,4 ve %7,3'e yükselmiştir. Bu büyüme kısmen 1990 yılında başlatılan özelleştirme programı ve ekonominin liberalleştirilmesinden kaynaklanmıştır (Nicholson ve Kulkarni, 2010: 64).

Tablo 17: Venezuela'nın Petrol Sektörü Göstergeleri, 1991-1992 (milyon dolar)

	1991	**1992**
GSYİH	53.615	60.753
Toplam İhracat	14.968	13.988
Petrol İhracatı	12.119	11.014
Toplam İhracatın %'si olarak Petrol İhracatı	81%	78,7%
GSYİH'nin %'si olarak Petrol İhracatı	22,6%	18,1%

Kaynak: Salazar-Carrillo ve West, 2004: 241.

2.8.1. Ticaretin Serbestleştirilmesi

Venezuela'nın 1990'lardaki serbest piyasa reformları deneyimi, Latin Amerika'daki diğer ülkelerde olduğu gibi, neoliberalizmin neden olduğu derin sosyal çekişmeleri, siyasi krizleri ve halk desteği kazanmadaki yetersizliğini ortaya

koymuştur. Venezuelalılar, daha parlak bir gelecek için fedakarlık yapılması gerektiğine dair neoliberal argümana inanmaya özellikle karşıydılar, çünkü on yıllar boyunca petrol zenginliği onlara maddi bir hak duygusu aşılamıştı (Ellner, 2008: 89).

Şubat 1989'daki politika reformları, ticaret rejiminde radikal bir dönüşüm anlamına geliyordu. Pèrez, 1990 yılında 727 saylı Kararname ile yabancı yatırımcıların cesaretini kıran pek çok kısıtlamayı ortadan kaldırdı. Bunlar arasında yabancı yatırımcıların resmi izin almadan yabancı yatırımcıların karlarını ana şirketlerine havale etmelerine izin verilmesi, yerel sermaye piyasalarının yabancı yatırımcılara açılması, daha önce yabancı yatırıma kapalı olan ekonominin bazı sektörlerinin açılması, hükümetin takdir yetkisinin ve yabancı yatırıma müdahalesinin azaltılması yer alıyordu (Mares, 2022: 96). Amaç, devlet öncülüğünde, içe dönük bir stratejiden ihracat büyümesi odaklı bir stratejiye geçmekti. Ticaretin serbestleştirilmesi ve özelleştirme, devleti, büyümeyi kısıtlayıcı siyasi lobicilikten izole etmenin araçları olarak savunulmaktaydı (Di John, 2009: 110).

Yönetim, ürün ithalatının %94'ü üzerindeki tarife dışı engelleri ortadan kaldırmış, ihracat için özel izinleri geri çekmiş ve eş zamanlı olarak tarife sistemini yeniden yapılandırarak ortalama tarifeleri 1988'de %35'ten fazla iken 1992'de %12'nin altına düşürmüştür. 1990 yılında Venezuela'nın Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'na (GATT) girişiyle birlikte hükümet, yakın tarihin en serbest ticaret sistemi ile sonuçlanan yıllık tarife indirimlerini planladı ve gerçekleştirdi (Naim, 1993: 50-51).

Tablo 18: Venezuela'da Petrol Dışı İhracat Gelirleri, 1985-1998 (milyon dolar)

	1985-88	**1989-98**
Toplam İhracat Gelirleri	10.833	17.560
Petrol Dışı İhracat	1.644	4.189
Toplam İhracatın Yüzdesi olarak Gelirler (%)	12,6	23,6

Kaynak: John, 2009: 176

2.9. PETROL ENDÜSTRİSİNİN LİBERALİZASYONU

Reformlar petrol sektörünü de hedef alıyordu çünkü, Pèrez'e göre ekonomik ve sosyal uyumun finanse edilmesi ve büyük dış borçla başa çıkılması için Venezuela'nın kanıtlanmış kaynaklarının ve ihracatının artırılarak düşük petrol fiyatlarının artan hacimle telafi edilmesi gerekiyordu (Mares, 2022: 110). Petrol, demokrasiyi teşvik eden en önemli yapısal faktördü.

1994 yılında COPEI'nin kurucularından Caldera, yeni parti olan Convergencia siyasi bir yabancı olarak adaylığını koydu ve başkanlığı kazandı (Mares, 2022: 97-98). Caldera (1994-1998), Pèrez yönetimi tarafından önerilen neoliberal sosyal reformları hayata geçirdiği gibi, selefi tarafından ilk kez uygulanan ve *Apertura Petrolera* ya da "Petrol Açılımı" olarak bilinen petrol endüstrisinin kısmı özelleştirmesini de derinleştirdi. Millileştirmeden on yıl sonra 1986'da kademeli olarak başlayan Apertura, yabancı çıkarların yeni imtiyazlar elde etmesine izin verdi. 1990'lara gelindiğinde PDVSA hem yabancı hem de Venezuelalı yatırımcılarla karma sözleşmeler yapmaya başladı (Salas, 2015: 130). Tüm Latin Amerika'da olduğu gibi Venezuela'nın ana ihraç malının özelleştirilmesi neoliberalizmin savunucuları için büyük bir meydan okumayı temsil ediyordu. Belirli koşullara yönelik eleştirilere rağmen, Pèrez yönetimindeki Apertura, yabancı şirketlerin kolayca tedarik edebileceği büyük miktardaki sermaye ve ileri teknoloji gerektiren konvansiyonel olmayan sahaların işletilmesini amaçladığı için ilk başta kabul gördü. Örneğin, Petrol Açılımı kapsamında oluşturulan "Stratejik Birlikler", muhtemelen dünyanın en büyük petrol rezervi olan Orinoco Petrol Kuşağı bölgesindeki ağır ve ekstra ağır petrol için planlanmıştı. Ancak 1995 yılında Caldera, "Paylaşılan Karlar" olarak bilinen ve hafif ve orta ağırlıktaki petrolü için daha büyük tartışmalara yol açan yeni bir Petrol Açılımı programı için Kongre'den onay istedi. Bu düzenleme, PDVSA tarafından tam olarak araştırılmamış sahaları özel ve kamu sermayesinden oluşan karma birliklere devretti (Ellner, 2008: 102). Petrol Açılımı, yeni bir petrol patlaması beklentisi yarattı ve Venezuela'da yabancı varlığı yeniden hissedilir hale geldi (Salas, 2009: 231). 1998 yılında PDVSA, tüm gelişmekte olan ülke holdingleri arasında toplam varlıklar ve toplam yabancı varlıklar açısından birinci, toplam satışlar açısından ise üçüncü sırada yer alıyordu (Di John, 2009: 71).

Bu süreç geliştikçe PDVSA, sözde şirketi ülkenin karşı karşıya olduğu tehlikeli siyasi ortamdan korumak için Maden Bakanlığı'ndan daha fazla bağımsızlık arayışına girdi. Gerçekte ise potansiyel olarak milyonlarca dolar getirebilecek bir süreç üzerinde daha fazla kontrol ve daha az gözetim isteniyordu (Salas, 2015 s.130). PDVSA'nın özerkliği, Caldera'nın başkanlığı döneminde petrol şirketinin yabancı petrol şirketleriyle bir dizi ortak girişimde bulunmasıyla giderek daha belirgin hale geldi (Salas, 2009: 230). Bir "Venezuela" şirketi olarak faaliyet göstermesine rağmen, PDVSA'nın görece özerkliği onu Venezuela nüfusunun geniş kesimlerinden uzaklaştırmış ve temsil ettiği değerlere karşı antipatiyi beslemişti (Salas, 2009: 231).

Pek çok Venezuelalı için PDVSA, ülkede yanlış giden şeylerin çoğunu temsil ediyordu; israf edilen servet ve deneyimleri sıradan insanların yaşamlarıyla keskin bir tezat oluşturan yönetici sınıf ve ayrıcalıklı işçi elitinin mirası. Yoksulların sayısı arttıkça, petrol endüstrisi çalışanlarına tanınan özel ayrıcalıkları haklı göstermek imkânsız hale gelmişti. "El parasitismo petrolero" başlıklı makalesinde Uslar Pietri, 1976-1995 yılları arasında ülkenin petrol satışlarından milyarlarca petrodolar kazandığını ve büyük ölçüde çarçur ettiğini ve bunun ulusal tartışmanın ana konusu olması gerektiğini savunmuştur (Salas, 2009: 232). Ek olarak, 1998'de petrol fiyatlarının düşmesi PDVSA Başkanı ve Petrol Açılımının baş mimarı Luis Guisti'nin ve şirketin prestijine ağır bir darbe indirdi. PDVSA yönetiminin daha önce dokunulmaz olan itibarı artık sorgulanır hale gelmişti (Ellner ve Hellinger, 2003: 40).

Tablo 19: 1994-2000 Yılları Arasında Venezuela'nın Petrol İhracatı ve Reel GSYİH Büyüme Oranı

Yıllar	Petrol İhracatı (milyon dolar)	Reel GSYİH Büyüme Oranı (%)
1994	11.288	-2.3
1995	13.517	4.0
1996	18.246	-0.2
1997	18.330	6.4
1998	12.178	0.3
1999	16.735	-6.0
2000	27.874	3.7

Kaynak: OPEC, (25 Mart 2024).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VENEZUELA EKONOMİSİNDE HOLLANDA HASTALIĞI BULGULARININ ARAŞTIRILMASI

Ekonomisi temel olarak petrol üretimi ve ticaretine dayanan Venezuela'nın süregelen ekonomik ve siyasi kaosa sürüklenişi, kaynak zenginliğinin gelişmekte olan ülkeler üzerinde yaratabileceği yıkıcı etkiye dair uyarıcı bir ders niteliğindedir.

İlk olarak, Avrupalı sömürgeciler tarafından geliştirilmeye değmeyecek kadar fakir ve çorak olarak görülen ve modern uluslar tarafından uzun süre göz ardı edilen Venezuela, petrol ihracatından elde edilen gelirlerle dünyanın en zengin ülkelerinden biri haline gelmişti. Sadece birkaç on yıl içerisinde petrol Venezuela'yı Latin Amerika'daki en dinamik ekonomiye sahip, gelişen bir ülkeye dönüştürmüştü. Fakat, 1978 yılına gelindiğinde, Venezuela'daki artan yolsuzluğun nedeni olarak petrol zenginliği algısı yaygınlaşmıştı. Petrol, aşırı tüketimi sonucunda ülkenin, kurumların ve halkın sağlığını tehdit eden zehirli bir madde olarak görülmeye başlandı. Örneğin, petrolün Venezuela'ya eşi benzeri görülmemiş bir zenginlik getirdiği bir dönemde Juan Pablo Pèrez Alfonso 1975 yılında yaptığı kehanet niteliğindeki konuşmada şu meşhur sözleri söylemişti: "Bundan on yıl sonra, yirmi yıl sonra göreceksiniz, petrol bizi mahvedecek". Venezuelalılar doğanın bu karanlık etkisine Tanrı'nın bir lütfu olarak bakarken, Pèrez'in petrol için farklı bir ismi vardı: "Şeytanın dışkısı" (Stronen, 2017: 317).

Uluslararası petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ve 1980'ler ve 1990'lardaki küresel ekonomik durgunlukların yanı sıra enflasyon, verimsiz yönetim, petrol dışı ihracatın ciddi şekilde kısıtlanması ve yolsuzluk gibi iç sorunlar nedeniyle Venezuela'nın "petrol ekmesi" önemli ölçüde yavaşladı ve uluslararası mali durumu zayıfladı. Ayrıca, petrol ihraç eden ülkelerde sık rastlanan bir özellik olmayan ödemeler dengesi açıkları, Venezuela ekonomisinde 1986 ve 1989 yılları arasında her yıl meydana geldi. Petrol fiyatlarının önceki yirmi yıla kıyasla rekor düzeyde düşük olduğu 1990'lı yıllar, devletin beklenen yaşam standartlarını ve büyümeyi gerçekleştirme kabiliyeti üzerinde doğrudan bir etki yaratarak dördüncü cumhuriyetin sonunu getirmiştir. 1996 yılında Venezuela, dünyada kişi başına düşen gelirin 1960 yılındakinden daha düşük olduğu çok az sayıda ülkeden biriydi.

Hugo Chàvez'in 1998 yılında başkan seçilmesiyle Venezuela bir anda dünya siyasetinin ilgi odağı haline geldi. Venezuela tarihinde benzersiz bir dönemden geçiyordu. Chàvez, on yıllardır süren yolsuzlukları temizleyeceği ve ülkenin petrol zenginliğini yoksullar arasında yeniden dağıtacağı sözünü verdikten sonra başkan olmuştu. Venezuela'yı dönüştürmek isteyen Chàvez, çok sayıda yeni yasa çıkardı ve anayasayı yeniledi. Hatta kişisel kahramanı kurtarıcı Simòn Bolìvar'ı onurlandırmak için ülkenin adını Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti olarak değiştirdi (Gallegos, 2016: 2). 2013 yılında Chàvez'in ölümünden sonra iktidara gelen Nicolas Maduro, Chàvez'in yönetim anlayışını devam ettirdi (Alkan, 2019: 65).

3.1. PETROL POLİTİKASI

Chavez hükümeti, 2 Şubat 1999 yılında göreve başladı. Chavez durgunluk içinde bir ekonomi devralmıştı ve petrol fiyatları varil başına 8 dolar gibi düşük bir seviyede idi (Brown, 2022: 63). Yine de o yıl Venezuela, Perez ve Caldera hükümetleri döneminde uzak durduğu OPEC'te yeniden aktif bir rol üstlendi ve önceki yıllarda açıkça ihlal ettiği kotalara sıkı sıkıya uymaya başladı (Ellner ve Hellinger, 2003: 86). OPEC'ten ayrılmak bir yana Chavez, petrol ihracatçıları arasında iş birliğinin ilk savunucularından biri olarak ülkesinin geleneğini yeniden canlandırdı (Garavini, 2019: 385-386). Chavez, Venezuela petrol politikasını yirminci yüzyılın büyük bölümünde sahip olduğu milliyetçi ve devletçi içeriği geri getirdi. Yeni petrol yasası, Apertura sırasında kurulan tüm işletme sözleşmelerini ve ortaklıkları iptal etti, mali gelirleri artırdı, çoğunluğu Venezuelalı olan yeni ortak girişimler kurdu ve bunları yalnızca ulusal mevzuata tabi kıldı (Garavini 2019: 386). Aslında, yeni petrol politikası Chavez hükümetinin en önemli başarılarından biri oldu çünkü uluslararası petrol fiyatlarının yükselmesinde doğrudan bir etkisi oldu (Ellner ve Hellinger, 2003: 86). Öyle ki, Chavez başkanlığının ilk yıllarını OPEC ve OPEC üyesi olmayan ülkelerin liderlerini ziyaret ederek onları varil başına 22 ve 28 dolar arasında bir petrol fiyatını korumak amacıyla üretim kotalarına uymaya ikna etmekle geçirdi. Chavez'in çabaları neredeyse anında sonuç verdi ve petrol fiyatı 1985'ten bu yana ilk kez varil başına 27 doların üzerine çıktı (Wilpert, 2003).

Tablo 20: OPEC Referans Sepeti, 1998-2008 Yılları Arasında Spot Ham Petrol Fiyatları ($/b)

1998	12,28
1999	17,48
2000	27,60
2001	23,12
2002	23,46
2003	28,10
2004	36,05
2005	50,64
2006	61,08
2007	69,08
2008	94,45

Kaynak: OPEC, 19 Nisan 2024.

Kasım 2001'de Chavez, Ulusal Meclis'in ona verdiyi yetkiyi kullanarak aralarında siyasi reformun ötesine geçen yasaların da bulunduğu 49 kanun hükmünde kararname yayınladı. Hidrokarbonlar Kanunu, 1940'lardaki AD'nin petrol milliyetçiliğini yansıtıyor ve hidrokarbon gelirlerini kalkınma için "ekme" sözü veriyordu. Yasa, son on yıldır yönetiminin şirketi nasıl yöneteceğini bağımsız olarak belirlediği devlet petrol şirketi PDVSA üzerinde yürütme otoritesini yeniden sağlamayı amaçlıyordu. Dahası, hidrokarbon yasası PDVSA'nın verimliliğinin ve karlılığının artırılmasını ve her türlü ortak girişimde çoğunluk hissesinin (%60) devlete ait olmasını gerektiriyordu. Geriye dönük olarak uygulanabilir olmasa da, reformdan geçirilen hidrokarbon yasası, 1990'lı yılların oldukça tartışmalı petrol açılımı sürecine son verdi ve devlet ile ulusötesi petrol çıkarma şirketleri arasındaki ilişkiyi değiştirdi (Brown, 2022: 64). Hükümet mevcut sözleşmeleri gözden geçirmeye devam etti ve 2007 yılına gelindiğinde Orinico bölgesindeki başlıca ağır ham petrol projelerinin çoğunluk hissesini aldı. Bazı çok uluslu şirketler yeni şartları yeniden müzakere etmeyi tercih ederken, diğerleri örneğin, ABD şirketleri Exxon Mobil ve Conoco-Philips ayrılmaya karar verdi (Salas, 2015: 150).

2001 tarihli yeni petrol reformu yasası kapsamında, telif hakkı ödemeleri neredeyse iki katına çıkarılarak her varilin satıldığı fiyatın %30'una yükseltildi. Aynı zamanda, hükümet petrol çıkarımından alınan gelir vergisi oranını %67,6'dan %50'ye düşürdü. Hükümetin telif hakkı ödemelerini artırmak için kullandığı ana argüman, telif hakkı ödemeleri toplamasının petrol geliri üzerinden vergi toplamaktan çok daha kolay olması ve hükümet gelirlerini vergilerden telif ücretlerine aktararak, temelde vergi toplama sürecindeki boşlukları kapatmasıydı. Muhalefet yeni yasanın Venezuela'nın petrol endüstrisinin sonunu getireceğini, zira yüksek telif ücretleri ve ortak girişimlere getirilen sınırlamaların Venezuela'daki doğrudan yabancı yatırımları fiilen sona erdireceğini belirtti. Muhalefet, gerekçelerini desteklemek için Venezuela'nın telif ücretlerinin dünyadaki en yüksek ücretler arasında yer aldığına işaret ediyordu (Wilpert, 2003).

Petrol, Venezuela'nın serveti için, kritik önem taşımaktadır. Devlet petrol şirketi PDVSA, çeşitli sosyal misyonların finanse edilmesinde etkili olmuştur. PDVSA'nın sosyal yatırımlara sağladığı finansman, 2003 yılında 249 milyon dolar iken, 2004 yılında 1.24 milyar dolara, 2005 yılında ise 6.91 milyar dolara yükselmiştir (Di John, 2009: 222). Chavista eliti siyasi projesinin gelişimini desteklemek ve ülkede belirli dönüşümleri teşvik etmek için petrol rantiyesi modelini güçlendirmişti. Temelde petrol gelirleri, kamu harcamalarını artırmak için kullanılmış ve bu da nihayetinde ekonomik kalkınmanın arkasındaki itici güç haline gelmiştir. Chavez iktidara geldiğinde 10 doların altında olan Venezuela petrolünün varil fiyatı, Temmuz 2008'in ilk yarısında 122 doları aşmıştı (Trenado, 2008: 22). 2006 yılında petrol ihracatı, 57.776 milyar dolar ya da toplam ihracatın %89,2'si olmuştur. 2006'da PDVSA'nın toplam geliri 85 milyar doları, net geliri ise 7 milyar doları aşmıştır (Hidalgo, 2007: 8). 2007 yılına gelindiğinde petrol gelirleri merkezi hükümetin toplam gelirlerinin %50,6'sını ve toplam ihracatın %90'ından fazlasını oluşturmuştur (Trenado, 2008: 23).

Ekonomi, artan petrol fiyatlarının bir sonucu olarak, 2003 yılından bu yana önemli ölçüde genişlemiştir. GSYİH, 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla %10,3 ve %8,4 oranında büyümüştür. Ayrıca, cari işlemler dengesi, 2001'den bu yana yüksek oranda fazla vererek, 2001'de 1.983 milyon dolardan 2007'de 20.001 milyon dolara ulaşmıştır. Venezuela, 1980'lerdeki gerilemenin başlıca sorumlusu olan dış kamu

kesiminin dış borcunu azaltmak için mevcut genişlemeden ve artan petrol gelirlerinden yararlanmıştır. Kamu kesiminin dış borcu, GSYİH'nin yüzdesi olarak, 1998'de %25,2'den 2006'da yaklaşık %15'e düşmüştür. Ancak bu düşüş sürekli olmamış, 2002 ve 2003 yıllarında yaşanan ulusal grevler nedeniyle kamu kesiminin dış borcu önemli ölçüde artmıştır (Nicholson ve Kulkarni, 2010: 64).

Tablo 21: 1998-2008 Yılları Arasında Venezuela'nın Ham Petrol Üretimi ve Nominal GSYİH'si

Yıllar	**Petrol Üretimi (1.000 varil/gün)**	**Nominal GSYİH (milyon dolar)**
1998	3.120	91.905
1999	2.800	97.239
2000	2.891	117.676
2001	2.792	123.156
2002	2.782	95.570
2003	2.643	83.670
2004	3.009	112.189
2005	3.067	143.290
2006	3.036	177.531
2007	2.982	221.817
2008	2.958	289.741

Kaynak: OPEC, 22 Nisan 2024.

3.1.1. Petrol Yasasına Karşılık Darbe Girişimi ve Grev

Chavez, PDVSA'yı daha iyi kontrol edebilmek için 2002 yılının başlarında şirketin yönetim kuruluna, aralarında milliyetçi akademisyenler ve generallerin de bulunduğu, birçoğu iş dünyasında deneyimi olmayan müttefiklerini atadı. Bu hamle şirket içerisinde Chavez'e karşı muhalefeti güçlendirdi (Gallegos, 2016: 82). 11 Nisan 2002'de yaklaşık bir milyon kişi, diktatör Marcos Pèrez Jimènez'in görevden alınması ve demokrasiye geçişten bu yana Venezuela tarihindeki en büyük sivil gösterilerin

birinde başkanlık sarayına yürüdü (Corrales ve Penfold, 2011: 21-22). Aylar sonra, Chavez'in düşmanları başkana karşı bir darbe düzenlediler ve ordu onu yeniden göreve getirmeden önce kırk yedi saat boyunca onu görevden almayı başardılar (Gallegos, 2016: 82). Ticaret Odaları Federasyonu (FEDECAMARAS) başkanı Pedro Carmona, küçük bir askeri grubun desteğiyle darbeye önderlik etti ve aşırı muhafazakâr bir hükümetin başında "geçici" başkan olarak yemin etti. Carmona 1999 anayasasının çöpe atıldığını, Ulusal Meclis'in feshedildiğini ve valilerin geri çağırıldığını duyurdu. Ancak Carmona'nın antidemokratik yasaları karşısında şoka uğrayan sivil destekçiler, kısa sürede Carmona'yı terk ettiler. Ordu derhal geri çekildi, işçi grupları Carmona'dan uzaklaştı, chavista destekçileri sokaklara döküldü ve 1980'lerden bu yana Latin Amerika'da alışılmadık bir şekilde görevden alınan başkan görevine iade edildi. Chavez'e meydan okuyan bazı liderler tarafından yönetilen ordu birlikleri onu yeniden iktidara getirdi (Corrales ve Penfold, 2011: 22). Yüksek Mahkeme, Nisan 2002'deki olayların bir darbe oluşturmadığına karar verdi, serbest bırakılan subayların birkaçı Altamira'daki Plaza Francia'da bir kamp kurdu ve burayı "özgürleşmiş bölge" ilan etti (Brown, 2022: 66).

Uzlaşmaya varma şansı azaldıkça, muhalefet ikinci bir saldırı yolunu seçti: devlete ait petrol şirketi PDVSA çalışanları ve yöneticileri tarafından desteklenen üç aylık bir grev. Nisan 2002'deki başarısız darbenin ardından millileştirilmesinden bu yana oldukça özerk bir kuruluş olarak yönetilen PDVSA'nın yönetimi özerkliğinden endişe duymaya başladı. PDVSA'nın üst yönetimi kendini korumak için Gente del Petròleo (Petrol İnsanları) adında orta ve üst düzey yönetim pozisyonlarından oldukça büyük bir grup üye toplayan bir yarı sendika kurdu. Kasım 2002'nin sonlarında Gente del Petròleo, politikacıları ve Venezuela İşçi Konfederasyonu'nu (CTV) bir grev başlatmaya ikna etti. Demokratik Koordinasyon Birimi, 2 Aralık 2002 tarihinde ulusal grev çağrısında bulundu (Corrales ve Penfold, 2011: 23).

Venezuela'nın petrol endüstrisini felç eden petrol grevi ilan edildikten sadece birkaç hafta sonra ülke ekonomik bir depresyona sürüklendi. Petrol Bakanı Rafael Ramìrez'e göre grev, PDVSA'ya 12.8 milyar dolarlık zarar ve hasara mal oldu (Mares, 2022: 103). Ülkedeki benzin istasyonlarında yakıt tükendi ve uzun kuyruklar oluştu. Ham petrol ihracatı durma noktasına geldi ve ülkenin milyarlarca dolar iş kaybetmesine neden oldu. Grev Chavez'i radikalleştirdi ve başkana şirketin

kontrolünü ele geçirmek için ihtiyaç duyduğu bahaneyi verdi. Devlet düşmanı olarak gördüğü on dokuz binden fazla çalışanı görevlerini bıraktıkları, sektörü boykot ettikleri için işten çıkardı ve petrol endüstrisinin kontrolünü orduya devretti (Gallegos, 2016: 82). Chavez, orduyu ve uluslararası toplumu PDVSA'nın yıkıcı amaçlarla kullanıldığına ve ulusal çıkarların sektörün doğrudan devlet kontrolünde olmasını gerektirdiğine ikna etti. Ordu yeni sorumluluklarını memnuniyetle kabul etti. Chavista militanlarının ve düşük rütbeli PDVSA yöneticilerinin desteğiyle üretim yavaş yavaş yeniden başladı. 2003'ün ilk çeyreğinde ülkenin GSYİH'sinde %17,6'lık bir düşüş yaşandı. Meydana gelen ekonomik kriz ve ABD'nin greve destek vermesi nedeniyle halk grevcilere karşı görüşünü değiştirdi. Mart ayının başlarında chavistasların "petrol darbesi" olarak nitelendirdiği petrol grevi politik olarak mağlup edilmişti (Corrales ve Penfold, 2011: 24).

Petrol grevinden zaferle çıktıktan sonra Chavez, bolivarın döviz kurunu dolar karşısında 1.6 olarak sabitledi ve bireylerin ve şirketlerin bu tercihli kurdan dolar almak için Döviz Değişim İdaresi Komisyonu'na (CADIVI) başvurmalarını zorunlu kılarak dolara erişimi kısıtladı. Bu para politikaları kısmen grevin yol açtığı kriz sırasında önemli sorun olan sermaye kaçışını önlemek için tasarlanmıştı. Dalgalı bir para birimi olarak ulaşacağı piyasa değerinin üzerinde fiyatlandırılan güçlü bir bolivar, petrol ihracatı için daha yüksek bir dolar fiyatı alınması ve Venezuelalı ithalatçılar için yabancı malların ve hammaddelerin daha ucuz olması anlamına geliyordu. Venezuela net bir gıda, ilaç ve tüketim malları ithalatçısı olduğundan, bu politika Bolivarcı Devrim'in "petro-sosyalizmi" için kritik bir öneme sahip oldu (Wilde, 2023: 15-16).

3.1.2. Petrol Gelirlerinden Yararlanmak (Bolivarcı Devrim)

Hükümetlerin petrol gelirlerinde artan kontrolü, uluslararası petrol fiyatlarının yükselmesiyle birleşerek hükümetin ekonomik gücünü önemli ölçüde artırdı ve petrol rantlarını Venezuela'nın uzun süredir dışlanmış halk kesimlerine yeniden dağıtma yetkisini genişletti. 2003 yılının başlarında hükümet, yeni Anayasanın sosyoekonomik hedeflerini sağlık eğitim ve beslenme alanlarında halk topluluklarına ulaştırmayı amaçlayan, PDVSA ve hükümet fonları tarafından finanse edilen bir dizi devlet destekli programlar olan *misiones*'i başlattı. Hükümet *misiones*'i "kurucu iktidar ile

oluşturucu iktidarın birleşimi" olarak tanımlıyordu (Brown, 2022: 68). Dünya petrol fiyatları 2004'ten itibaren istikrarlı bir şekilde artarak 2008'de varil başına yaklaşık 140 dolara ulaştığında, Chavez hükümeti yüz milyonlarca petro-doları sosyal programlara ve yerel sağlık girişimlerine aktardı, kamu sektöründe istihdamı genişletti ve tüketici harcamalarını canlandırdı (Wilde, 2023: 16).

Merkezi hükümetin sosyal harcamaları 1998-2006 yılları arasında büyük bir artış göstermiştir. 1998'de GSYİH'nin %8,2'sini oluşturan sosyal harcamalar, 2006'da GSYİH'nin %13,6'sına kadar yükselmiştir (Weisbrot ve Sandoval, 2007: 9). Yoksulluk oranı 2003 yılında %55,1'e yükseldikten sonra 2006 yılının sonunda hızla %30,4'e düştü (Weisbrot ve Sandoval, 2007: 8). 2003-2007 yılları arasında yoksulluk içindeki Venezuelalı hane sayısı yarıya inmiş ve aynı dönemde aşırı yoksulluk %25,1'den %7,6'ya düşmüştür (Wilde, 2023: 16).

Tıbbi erişim ve kamu eğitimi tüm nüfusu kapsayacak şekilde genişletildi. 2003 yılında Chavez ve Fidel Castro, Kübalı doktor ve danışmanların desteği karşılığında Kübaya ucuz petrol garantisi veren bir anlaşma yaptı (Stronen, 2017: 115). Misiòn Barrio Adentro ile binlerce Kübalı doktor yoksul bölgelerdeki Venezuelalılara hizmet vermek için getirildi (Gallegos, 2016: 63). Misiòn Barrio Adentro'nun sonraki aşamalarında klinikler, rehabilitasyon merkezleri ve gelişmiş tıbbi hastaneler inşa edildi. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Misiòn Barrio Adentro'nu "aktif toplum katılımı ile kapsamlı bir temel sağlık hizmeti modeli" olarak tanımlamıştır (Stronen, 2017: 116-117).

Eğitime erişim de önemli ölçüde artmış, okuma yazma bilmeyenlerin sayısı büyük ölçüde azalmıştır. Örneğin, "Bolivarcı okullardaki" (ilköğretim) öğrenci sayısı 1999/2000 öğretim yılında 271.593 iken, 2005/2006 öğretim yılında bu sayı 1.089.489'a yükselmiştir. Okuryazarlık programı olan Misiòn Robinson ile bir milyondan fazla kişi de yetişkin okuryazarlık programlarına katılmıştır (Weisbrot ve Sandoval, 2007: 8). 2005 yılında Venezuela kendisini okuma yazma bilmeyenlerin olmadığı bir bölge olarak ilan etmiştir (Stronen, 2017: 116). 2010 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Venezuela'da yetişkinlerin %95,5'nin, gençlerin ise %98,5'nin okuryazar olduğunu bildirmiştir (Salas, 2015: 195).

Çok değer verilen başka bir sosyal program da, sübvansiyonlu gıda dağıtımı ve satışı için bir hükümet sistemi kuran Misiòn Mercal idi. Kırsal bölgelerde ve gecekondu mahallelerinde temel ürünlerin %40'a varan indirimlerle satıldığı küçük dükkânlar kuruldu (Stronen, 2017: 117). 2006 yılına gelindiğinde Venezuela genelinde temel gıda maddelerini sübvansiyonlu fiyatlara sunan 15.726 mağaza vardı. Bunlar ve aşırı yoksullara yönelik genişletilmiş özel programlar (örneğin, aşevleri ve gıda dağıtımı) 2005 ve 2006 yıllarında nüfusunu sırasıyla ortalama %67 ve %43'üne fayda sağlamıştır (Weisbrot ve Sandoval, 2017: 8). Ek olarak, 2008 yılında hükümet, gıda teminini garanti altına almak ve sıkça karşılaşılan istifçilik sorununu ortadan kaldırmak amacıyla PDVSA tarafından finanse edilen bir gıda dağıtım ağı olan PdVAL'i kurmuştur (Salas, 2015: 197).

Tablo 22: 2001-2006 Yılları Arasında Venezuela Merkezi Hükümetinin Sosyal Harcamaları

	2001	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
Toplam Kamu Harcamaları	31.6	29.4	31.0	28.4	28.5	31.0
Toplam Sosyal Harcamalar	**12.1**	**11.2**	**12.1**	**11.8**	**11.6**	**13.6**
Sosyal Harcamalar (Kamu Harcamalarının **%'**si olarak)	38.4	38.2	39.0	41.4	40.6	44.0

Kaynak: Weisbrot ve Sandoval, 2007: 9

Chavez döneminde 2006 yılına kadar Venezuela'nın ekonomik büyümesi, Chavez'in ekonomi politikalarından ziyade, küresel bir petrol patlamasından kaynaklanan yüksek petrol gelirlerinin sonucuydu (Gallegos, 2017: 84). PDVSA'nın sosyal yatırımlara sağladığı finansman, 2003 yılında 249 milyon dolar iken, 2004 yılında 1.24 milyar dolara, 2005 yılında ise 6.91 milyar dolara yükselmiştir (Di John, 2009: 222).

3.1.3. Dış Politikada Petrolün Rolü

Venezuela'nın dış politikadaki yeni uluslararası eylemleri büyük ölçüde Hugo Chavez'in öne çıkmasından etkilenmiştir. Chavismo, Venezuela'nın sadece siyasi rejimini ve petrol endüstrisini değil, aynı zamanda dış politikasını da köklü bir şekilde yenilemeyi gerektirmiştir (Coralles ve Penfold, 2011: 98). Öyle ki, Chavez'in anti-neoliberal söylemleri ve çelişkili vizyonları da ittifakların oluşmasında ve uluslararası aktörlerle bağlantıların kurulmasında rol oynamıştır. Buna ek olarak, yönetim uluslararası ittifaklar kurmak için petrol ve enerji gelirlerini aşırı derecede kullanmıştır (Trenado, 2008: 27). Chavez'in dış politikadaki hedefleri, ülkenin petrol zenginliğinden yararlanarak küresel nüfuzunu genişletmeye ve başta ABD olmak üzere ülke içinde iktidarına meydan okuyacak her türlü bölgesel girişimi dengelemeye yönelik olduğu görünüyordu (Coralles ve Penfold, 2011: 99).

Rejim değişikliği ve petrol kazançları, Chavez'in Venezuela'nın ABD ile olan tarihsel ortaklığını şüphe ve düşmanlıkla karakterize edilen bir ilişkiye dönüştürmesini sağladı. ABD hükümetinin 2002 yılındaki başarısız darbe girişiminde muhalefeti desteklemesi de ikili siyasi iklimin kötüleşmesine katkıda bulunmuştur (Coralles ve Penfold, 2011: 98). ABD karşıtı sert bir tutum takınmak ve petrol gelirlerini uluslararası yardım olarak yurt dışına dağıtmak Chavez için hem yurt içinde hem de yurt dışında riskli ve çoğu zaman maliyetli olmuştur. Öte yandan bu sert Amerikan karşıtlığı Chavez'i dünya çapında en çok tanınan Latin Amerikalı siyasi liderlerden biri haline getirmiştir (Coralles ve Penfold, 2011: 99). Bu durum karşısında ABD'yi geride tutan bariz unsurlardan biri, Venezuela'nın ABD'nin beşinci büyük tedarikçisi olması ve Chavez döneminde ABD'ye akmaya devam eden Venezuela petrolünü kaybetmek istememesidir. Chavez, ABD'nin petrol rezervlerinin tamamına sahip olmak istediğinden şikayet etse de, Caracas'taki asıl korku, ABD'nin bir gün rejimi cezalandırmak amacıyla Venezuela petrolünü satın almayı durdurmasıdır (Coralles ve Penfold, 2011: 100).

Bölgesel iş birliği ve entegrasyon açısından Chavismo, güçlü ideolojik izler taşıyan bazı önerilerde bulunmuştur. 2004 yılında Venezuela, Amerika Halkları için Bolivarcı İttifak'ın (ALBA) kurulması sürecine öncülük etmiştir. ALBA, Latin Amerika ülkelerinin deregülasyona kilitlenmek ve yabancı yatırım çekmek için

rekabet etmesine dayanan 1990'ların bölgeselcilik mantığını reddediyor, bunun yerine neoliberalizme doğrudan karşı çıkarak 21. yüzyıl sosyalizmini bölgesel bir entegrasyon şemasına genişletmeyi amaçlıyordu (Brown, 2022: 73-74). Açık bir sol gündemle hareket eden ALBA, Simòn Bolìvar'ın Latin Amerika'yı Patria Grande (Büyük Vatan) olarak görme vizyonunu benimseyerek ekonomik, kültürel, tıbbi ve eğitim girişimlerini ele alan bir dizi ittifak oluşturmuştur. ALBA'nın temel özelliklerinden biri, üye ülkelere alternatif kredi biçimleri sunan ve Sucre olarak bilinen alternatif bir para biriminin kullanılmasını öneren Güney Bankası'na benzer ALBA Bankası'nın kurulmasıdır (Salas, 2015: 146-147). 2008 yılı itibariyle Venezuela, ALBA ülkeleriyle işbirliği için tahmini 32.592 milyon dolar yatırım yapmıştır ve bu miktar yıllık mali gelirin %23,51'ine tekabül etmektedir (Jàcome, 2011: 3).

2005 yılında Venezuela, ALBA çerçevesinde ve ülkeler arasında dayanışma ve tamamlayıcılık ilkelerinin yanı sıra halkların kalkınması için kaynakların adil ve demokratik kullanımı temelinde kıta halklarının enerji entegrasyonuna yönelik bir öneri olan Petroamerica girişimini desteklemiştir. Karayipler, Orta ve Güney Amerika bölgelerini enerji kaynaklarını kıta halklarının sosyo-ekonomik gelişimi için bir temel olarak kullanarak işbirliği ve entegrasyon mekanizmaları kurmayı amaçlayan Petroamerica'da üç alt-bölgesel enerji girişimi bir araya gelmektedir: Karayip bölgesindeki 14 ülke tarafından imzalanan Petrocaribe; Arjantin, Brezilya ve Uruguay'ı bir araya getiren Petrosur; ve And Milletler Topluluğu'nu (CAN) oluşturan ülkelere önerilen Petroandina. Petrocaribe en gelişmiş programdır ve Venezuela petrolünün iyi ödeme koşullarından yararlanan on beşten fazla ülkeye tedarik edilmesiyle sonuçlanmıştır (Trenado, 2008: 28). PDVSA tarafından kamuoyuna açıklanan verilere göre Venezuela, 2011 yılı ortalarında Petrocaribe anlaşması çerçevesinde Nikaragua, Dominika, Antigua ve Barbuda, Haiti ve Saint Kitts ve Nevis'e günlük yaklaşık 200.000 varil sevkiyat yapmıştır (Jàcome, 2011: 6-7).

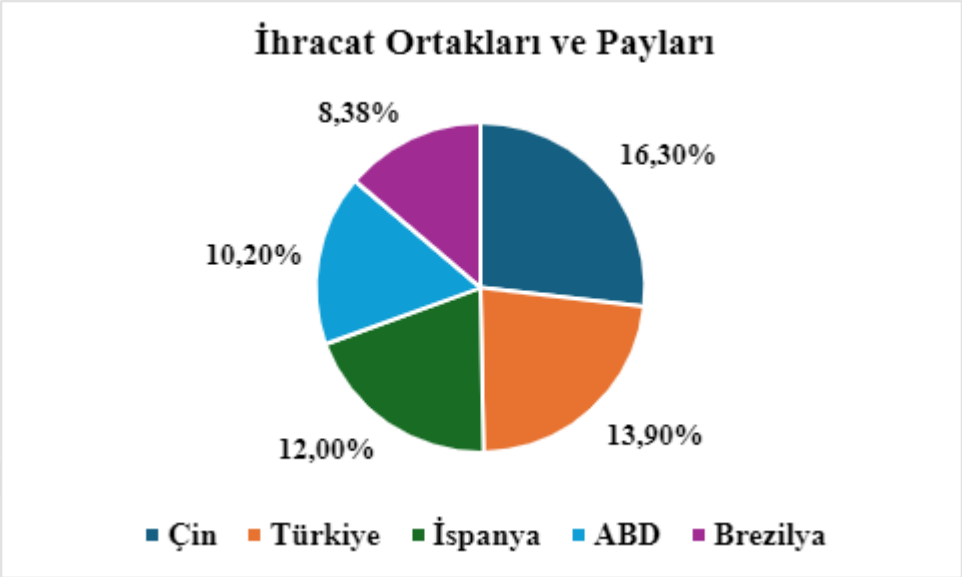
Chavez, 2007 yılında IMF ve Dünya Bankası'na olan tüm borçlarını geri ödeyerek bu kurumlarla olan bağlarını resmen kopardı. 2008 yılında Venezuela Başkanı, Güney Amerika ülkeleri için Batı baskısı karşısında özerk bir alan geliştirmeyi amaçlayan ve demokratikleşme, sosyal kalkınma, kapsayıcılık, fiziksel entegrasyon, savunma ve kimlik alanlarına "ticaret politikasının ötesinde bölgesel

entegrasyonun amacına ilişkin normatif yeniden mühendislik ve tartışma" sağlayan Güney Amerika Uluslar Birliği'nin (UNASUR) kurulmasını destekledi (Brown, 2022: 74). Hedefleri arasında enerji, altyapı ve iletişim projelerinin geliştirilmesi yer alan UNASUR, ayrıca uluslararası kredi kuruluşlarının dayattığı ağır koşullar olmaksızın üye ülkelere kredi sağlamak için Güney Bankası'nı kurdu ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı kendi bağımsız yaklaşımını teşvik etmek için bölgesel bir güvenlik aygıtı oluşturdu (Salas, 2015: 145).

Latin Amerika ve Karayip ülkeleri 2 ve 3 Aralık 2011 tarihlerinde Caracas'ta bir araya gelerek ABD ve Kanada dışındaki tüm yarımküre ülkelerini (33 ülke) kapsayan Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu'nu (CELAC) kurdu. Örgütün kökleri 1980'lerde Venezuela, Kolombiya, Meksika ve Panama'nın ABD'nin bölgeye artan askeri müdahalesi karşısında Orta Amerika'daki iç savaşlara barışçıl bir çözüm bulma çabalarına dayanmaktadır. Aralık 2011'de faaliyete geçmesinden bu yana CELAC, bölgedeki tüm ülkeler arasında sosyal kalkınma, eğitim, kültür, finans, enerji, nükleer silahsızlanma ve çevre gibi alanlarda saygılı diyaloğun derinleştirilmesine yardımcı olmuştur (Salas, 2015: 145-146).

Chavez, 2004-2009 yılları arasında, özellikle petrol indirimleri ve doğrudan sosyal yatırımlar yoluyla çok sayıda ülkeye yatırım, yardım ve sübvansiyonlar sunmuştur. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) verilerine göre 2006 yılında Venezuela'nın doğrudan yabancı yatırımları, sabit sermayesinin %8'ine denk gelerek, ülkenin 1990 ve 2000 yılları arasında %3'lük ortalamasının çok üzerinde çıkmıştır (Coralles ve Penfold, 2011: 104).

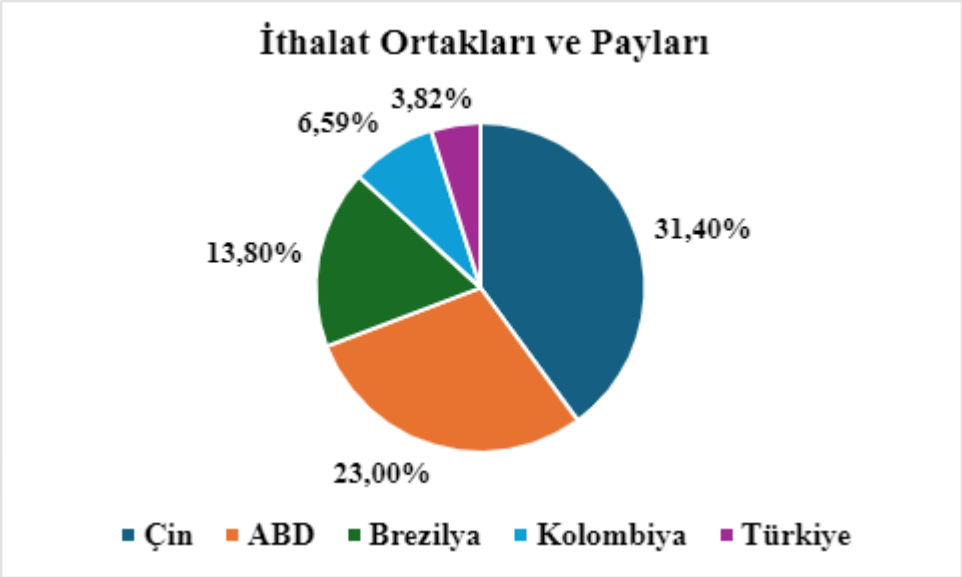
Şekil 3: Venezuela'nın İhracat Ortakları (2022)

Kaynak: OEC, 2 Mayıs 2024.

Venezuela, 2022 yılında toplam 4.3 milyar dolarlık ihracat yaparak dünyanın 132'nci ihracatçısı olmuştur. Son beş yılda Venezuela'nın ihracat değeri 32.2 milyar dolardan 2022'de 4.3 milyar dolara düşmüştür. Venezuela ihracatının en yaygın olduğu ülkeler Çin (703 milyon dolar), Türkiye (597 milyon dolar), İspanya (518 milyon dolar), ABD (438 milyon dolar) ve Brezilya'dır (361 milyon dolar).

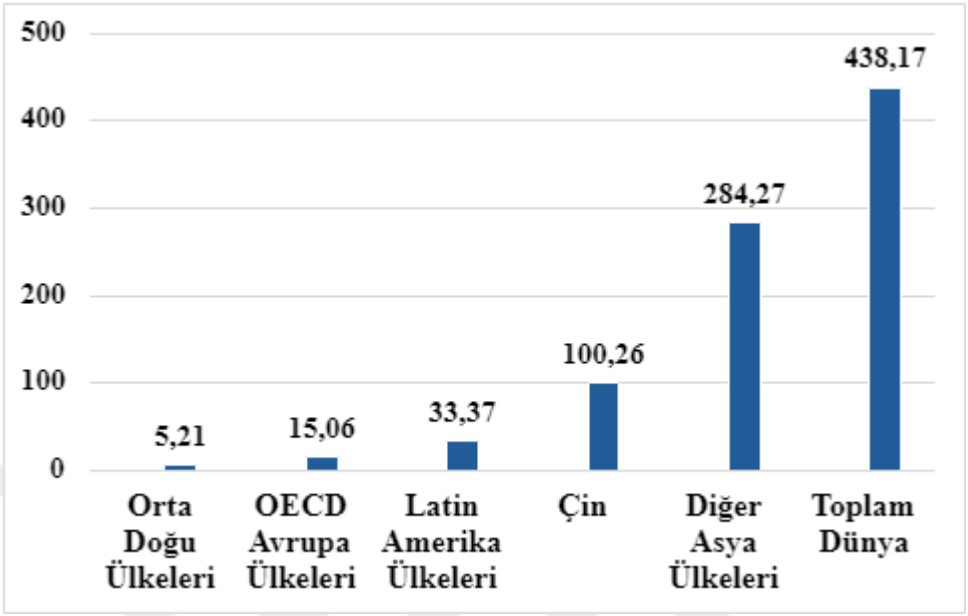
Şekil 4: Venezuela'nın İthalat Ortakları (2022)

Kaynak: OEC, 2 Mayıs 2024.

2022 yılında Venezuela, 9.59 milyar dolarlık ithalat yaparak dünyanın 116'ncı ekonomisi olmuştur. 2017'de 10.3 milyar dolar olan Venezuela ithalatı, 2022'de 9.59 milyar dolar olmuştur. Venezuela'nın çoğunlukla ithalat ortakları Çin (3.01 milyar dolar), ABD (2.21 milyar dolar), Brezilya (1.33 milyar dolar), Kolombiya (632 milyon dolar) ve Türkiye'dir (366 milyon dolar).

Şekil 5: Venezuela'nın Ham Petrol Akışları, 2022 (1,000 varil/gün)

Kaynak: OPEC Data, 2 Mayıs 2024.

Şekil 5'teki veriler, Venezuela'nın Orta Doğu pazarına sınırlı ancak belirli bir miktarda petrol sattığını gösteriyor. Orta Doğu ülkelerinden daha fazla petrol ihraç edilen bölge OECD Avrupa ülkeleri olmuştur. Latin Amerika ülkelerine yapılan ihracat miktarı, Venezuela'nın yerel ticarette önemli bir aktör olduğuna işaret ediyor. Asya bölgesine ait veriler, Venezuela'nın Asya'da geniş bir pazar potansiyeline sahip olduğunu ve Çin'in bu petrol ticaretinde önemli bir mevki tuttuğunu gösteriyor.

3.1.3.1. Venezuela-Guyana Toprak Anlaşmazlığı (Essequibo Sorunu)

Essequibo, Güney Amerika'nın kuzeydoğu kıyısı boyunca uzanan, Guyana'nın neredeyse üçte ikisini oluşturan ancak Venezuela tarafından da hak iddia edilen bölgedir. Bölge İspanyol sömürge döneminde Venezuela'nın bir parçasıydı ve Venezuela 19. Yüzyılın başlarında bağımsızlığını kazandıktan sonra bölge üzerinde hak iddia etti. Ancak 1899 yılında İngiltere, ABD ve Rusya'dan uluslararası hakemler tartışmalı Essequibo bölgesini o zamanlar İngiliz kolonisi olan İngiliz Guyana'sına verdi. 2015 yılında Essequibo açıklarında petrol bulunmasının ardından Venezuela'nın

bölge üzerinde devam eden hak iddiaları yoğunlaştı (Loader, 2024).

2015 yılında ABD merkezli ExxonMobil Corporation'ın Essequibo kıyılarında hem Guyana'nın hem de Venezuela'nın hak ettiği sularda bol miktarda petrol rezervi keşfetmesiyle iki ülke arasındaki gerilim yeniden alevlendi. Guyana hükümeti tarafından yapılan tahminler, bu yatakların yaklaşık 40 milyon dolar değerinde 700 milyon varilden fazla petrol barındırabileceğini gösteriyordu. Keşfedilen petrol rezervleri, hem o zamana kadar Güney Amerika'nın en fakir ülkelerinden biri olan Guyana için hem de büyük petrol rezervleri olmasına rağmen, petrol endüstrisinin kötü yönetilmesi ve Devlet Başkanı Nicolàs Maduro'nun giderek otoriterleşen yönetimine tepki olarak uygulanan uluslararası yaptırımlar nedeniyle ekonomik bir çöküşün ortasında olan Venezuela için önemli bir ekonomik potansiyeli temsil ediyordu (Loader, 2024). Venezuela Ulusal Meclisi 6 Aralık 2023'te Nicolas Maduro'nun Essequibo'yu ülke ulusuna dâhil etme planını görüşmeye başladı (Whitney, 2023). Durumun gerginleşmesi ve askeri çatışma ihtimalinin belirmesi üzerine Maduro ve Guyana Devlet Başkanı İrfaan Ali 14 Aralık 2023'te bir araya gelerek ülkelerin birbirlerine karşı güç kullanmayacağı ve "ister sözle ister eylemle olsun, herhangi bir çatışma ya da anlaşmazlığı tırmandırmaktan kaçınacakları" konusunda anlaştılar (Loader, 2024).

3.2. VENEZUELA'DA HOLLANDA HASTALIĞININ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hollanda Hastalığı, ekonomide bir sektörün refahının diğerlerine zarar vermesi olgusunu ifade eder. Söz konusu sektör genellikle doğal kaynak sektörü olur ve kaynak sektörü bir kez baskın hale geldiğinde ekonomik faktörler üzerinde belirli bir çekim etkisine sahip olur. Kaynak zenginliği mevcut kaynaklar üzerinde bir mücadeleye yol açma eğiliminde olur ve bu durum da düşük kurumsal kaliteye ve daha düşük büyümeye yol açar. Venezuela, Batı Yarımkürede kanıtlanmış en büyük petrol rezervlerine sahip olan ülkedir. Petrolün keşfedilmesi ve petrol patlaması yıllarında artan petrol fiyatları sayesinde Venezuela aşırı derecede kazançlar elde etmiştir. Ancak durum her zaman Venezuela lehine olmamış, uluslararası piyasada petrol fiyatlarının düşmesiyle ülke ekonomisinde Hollanda Hastalığının belirtileri ortaya çıkmıştır.

Venezuela hükümet gelirlerinin çoğunluğu petrol gelirlerinden elde edildiği için, petrol fiyatlarındaki herhangi bir dalgalanma ekonominin geri kalanında hızla hissedilir. 1990'lı yıllarda petrol fiyatlarında yaşanan düşüş, kaynak sektörünün Venezuela GSYİH'sindeki payının azalmasına neden oldu. Petrol fiyatları 2000'li yılların başlarında artmış, 2003 ve 2008 yılları arasında Venezuela'da petrol üretimi tarihinde neredeyse eşi benzeri görülmemiş bir petrol patlaması yaşanmıştır. 2008 küresel krizinin başlamasından sonra ise Venezuela'nın petrol endüstrisinde fiyat dalgalanmaları yeniden tekrarlanmıştır. 2014 yılına gelindiğinde ise uluslararası piyasada petrol fiyatlarında yaşanan ani düşüş ile birlikte Venezuela, derin bir ekonomik gerileme yaşamıştır.

3.2.1. Petrolün Venezuela Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Petrol, 20. yüzyılın ikinci on yılından bu yana Venezuela'da sosyo-ekonomik dönüşümleri yönlendirmede, siyasi değişim yaratmada ve toplumun siyasi kültürünü şekillendirmede temel bir rol oynamıştır. Bu bakımdan petrol, Venezuela'yı anlamak açısından son derece önemlidir. Eğer bir ülke yönetim altyapısını geliştirmeden önce petrol ya da başka bir doğal kaynak zenginliğine ulaşırsa, o halde kaynak lanetinden kaçınmak çok daha zordur. Venezuela, hükümetin petrol gelirlerine büyük ölçüde bağımlı olduğu, gücün merkezileştirildiği ve yolsuzluğun yaygın olduğu bir petro-devlet örneğidir. Petrolün Venezuela ekonomisi üzerindeki belki de en belirgin etkisi ise Hollanda Hastalığını ortaya çıkarmasıdır.

2001 yılının sonlarında Venezuela petrolünün varil fiyatı 18 dolardan 16 dolara düşmüş ve bu durum gelirlerde büyük bir azalmaya yol açmıştır. 2002 yılı ise Venezuela için zor bir yol olmuştur; para birimi ilk altı ayda %50 değer kaybetmiş, bir önceki yıl %12 olan enflasyon oranı %35'e, işsizlik oranı ise %13'ten %17'ye yükselmiştir. Darbe girişimi ekonomik durumu daha da kötüleştirmiş, ekonomi 2002 yılının ilk yarısında %7 oranında küçülmüştür (Wilpert, 2003). Petrol üretimi, Ekim ve Kasım 2002'de günde 3.2 milyon varilden Aralık 2002 sonu ve Ocak 2003 başında günde 25 bin varile kadar düşmüştür (venezuelanalysis, 2003). 2003 yılının ilk üç ayında GSMH %27,6 oranında düşmüş, bu düşüşün %12,9'u petrol dışı özel sektörden, %10,3'ü ise kamu petrol sektöründen kaynaklanmıştır. Kısacası,

ekonominin gerilemesinde büyük pay sahibi (%84) petrol sektöründeki grev olmuştur. Petrol grevi sonrası 2003 yılının Şubat ayında işsizlik, ekonomik olarak aktif nüfusun %20,7'sine ulaşmıştır (Rivas, 2004). Petrolle ilgili ekonomik faaliyetlerin %47 oranında gerilediği bu dönemde, GSYİH'de %27,8'lik bir tarihi düşüş yaşanmıştır (Sanchez, 2004). 2004 yılında Venezuela ekonomisinde hızlı yükseliş yaşanmış, kamu sektörü %11,2 oranında büyürken, özel sektör %17,4 oranında büyümüştür. Yüksek petrol fiyatları, hükümetin harcamalarını artırmasına ve özel sektör faaliyetlerini finanse etmesine olanak sağlayarak ülke ekonomisine yardımcı olmuştur (Sojo, 2004). Birleşmiş Milletler Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu (ECLAC) tarafından açıklanan raporlara göre Venezuela, 2003 yılında %9,7'lik negatif dengeden 2004 yılında %18'lik pozitif dengeye ulaşarak Latin Amerika'daki en büyük ekonomik büyümeyi kaydetmiştir (Wagner, 2004). Venezuela Merkez Bankası (BCV), GSYİH'nin %17,3 oranında büyüdüğü 2004 yılında ülke ihracatının %80'ni oluşturan petrol ekonomisinin %8,7'lik bir büyüme oranı yakaladığını belirtmiştir (Wagner, 2005). Venezuela 2004 yılında 6.5 milyar dolarlık net petrol gelirinin 3.7 milyon dolarını sosyal misyonlara yatırmış ve 2005 yılında bu rakam yaklaşık 5 milyar dolara çıkmıştır (Gindin, 2006). BCV tarafından açıklanan istatistiklere göre 2007 yılının ikinci çeyreğinde ülke ekonomisi %8,9 oranında büyüme göstermiştir. 2007'de OPEC'in üretimi azaltma anlaşmasının bir sonucu olarak petrol sektöründeki faaliyetler daralmış; özel sektör %11,6, kamu sektörü ise %2,3 oranında küçülmüştür (Carlson, 2007). BCV, petrol fiyatlarındaki artışın sonucu olarak 2008'in ilk çeyreğinde 10 milyar dolar fazla verdiğini bildirmiş ve kurumun açıkladığı rakamlara göre ilk çeyrekte petrol fiyatlarındaki %70,2'lik artış ham petrol ihracat hacmindeki %2,1'lik düşüşü telafi etmiştir (Janicke, 2008). BCV'nin açıkladığı rakamlara göre, 2008 yılında Venezuela ekonomisi %4,9'luk bir ekonomik büyüme kaydetmiştir. 2008 yılında BCV raporuna göre, petrol sektörünün GSYİH içindeki payı %3 artmış, petrol dışı sektör ise %5,3 oranında büyümüştür. Küresel kriz ve petrol gelirlerindeki düşüşe rağmen 2008 yılında Venezuela'nın büyümesi, ECLAC tarafından %1,9 olarak tahmin edilen bölgesel ortalamanın üzerinde gerçekleşmiştir (Earl, 2008). Küresel mali krizin petrol fiyatlarını varil başına 30 dolar civarına düşürmesinin ardından 2009 yılında Venezuela ekonomisi %3,3 oranında küçülmüştür. Ekonomik gerileme 2010 yılında da devam etmiş; BCV raporlarına göre GSYİH, 2010'nun ikinci çeyreğinde geçen

yılın aynı dönemine göre %1,9 oranında küçülmüş ve petrol sektörü %2 oranında gerilemiştir (Suggett, 2010). Küresel ekonomik durgunluk sırasında resesyona giren Venezuela ekonomisi, 2010 yılından sonra toparlanmaya başlamış; ülke ekonomisi 2011 yılında %4,2, 2012'nin ilk yarısında ise %5,6 oranında genişlemiştir (Johnston ve Weisbrot, 2012). Ayrıca, 2012'de Venezuela, petrol satışlarından 97 milyar dolar elde etmiş ve petrol gelirleri bütçenin %55,4'ünü oluşturmuştur (Pearson, 2012).

5 Mart 2013'te Venezuela'nın dönüşümünü başlatan ve Latin Amerika'da bir değişim dalgasını tetikleyen tarihi lider Hugo Chavez öldü. Venezuela'da Chavez yönetiminin birçok sosyal başarısına ve petrol dışı sektörün büyümesine rağmen, uygulanan makroekonomik politikalar ülkeyi petrol bağımlılığından kurtarmak için yeterli olmamıştır. Chavez'in devrimini devam ettireceğini belirten başkan yardımcısı Nicolas Maduro, 14 Nisan 2013'te cumhurbaşkanı seçildi. PDVSA mali raporuna göre 2013 yılı sonunda Venezuela, günde 3.02 milyon varil ham petrol üretmiş ve ulusal rafineri sisteminde günde 1.2 milyon varil yakıt işlenmiştir. 2013 yılında PDVSA, Petroleum Weekly Report tarafından dünyanın en etkili beşinci petrol şirketi olarak sınıflandırılmıştır (Ramìrez, 2021: 1-2). 2014 yılından itibaren Venezuela korkutucu bir düşüş yaşamaya başladı. 2014 yılının ortalarında küresel petrol fiyatları düştü ve ülke ekonomisi serbest düşüşe geçti (Cheatham ve Roy, 2023). Haziran 2014'te düşmeye başlayan petrol fiyatları Ocak ayındaki 106 dolar seviyesinden Aralık ayında 53 dolar seviyesine gerilemiştir (Schincariol, 2020: 55). 2014-2019 yılları arasında GSYİH %70 oranında azalmıştır (Britannica, 1999). 2014 yılı Venezuela'nın petrol ekonomisi için bir dönüm noktası oldu ve ülkenin genel ekonomik sağlığı üzerinde kalıcı etkileri olacak bir gerileme döneminin başlangıcına işaret etti. Venezuela'nın ekonomik resesyonu 2015 yılında da devam etti ve ülke -%5,7'lik bir ekonomik büyüme yaşadı. Venezuela tarihindeki ikinci en yüksek hiperenflasyonla karşı karşıya kalarak 2015'te %180,9'a ulaşan ciddi ekonomik istikrarsızlık yaşadı (Ramìrez, 2021: 3). Venezuela petrolünün varil başına ortalama 40 doların üzerinde olmasına rağmen, ülkenin başlıca gelir kaynağı olan petrol gelirlerinin düşmesi ve 2015'te petrol ihracatı gelirlerinde %40'lık bir düşüş, zaten ciddi olan dolar kıtlığını daha da kötüleştirmişti (Hetland, 2016). Venezuela, 2016 yılında günde 2.4 milyon varil petrol üreterek dünyanın en çok petrol üreten 10 ülkesinden biri olmasına rağmen, ülkenin dünya tarihindeki en kötü ekonomik çöküşlerden biri ile karşı karşıya kalması bu ününe gölge

düşürmüştü (Jeong, 2021). Petrol fiyatlarının varil başına 34 dolara kadar düşmesi, ABD yaptırımları ve hükümetin para birimini kötü yönetmesi ekonomik ve sosyal krizi daha da derinleştirdi (Brown, 2022: 98). 2017 yılında petrol fiyatlarında hafif bir toparlanma olsa da, Venezuela'da petrol üretimi günlük 2.8 milyon varilden Aralık 2017'de 1.6 milyon varile kadar düşmüştür (Martin, 2018). Ağustos 2017'de ABD hükümeti Venezuela'ya benzeri görülmemiş yaptırımlar uygulamaya başladı. Yaptırımlar kapsamında ABD bankalarının Venezuela hükümeti ve PDVSA tarafından ihraç edilen yeni borç ve hisse senetleriyle işlem yapmaları, ABD şirketlerinin PDVSA ile yeni finansal anlaşmalar yapması ve Venezuela'nın ABD finans sisteminden borç almasını ya da varlıklarını satması yasaklandı. Petrol ambargosu ve PDVSA'ya uygulanan mali yaptırımlar, ekonomik kriz ortasında olan Venezuela ekonomisini daha da sıkıştırmıştı (Weisbrot, 2017). Venezuela, petrol satışlardan 2016'da 39 milyar dolar, 2017'de ise sadece 28 milyar dolar elde etmiştir (Marquina, 2018). 2003-2017 yılları arasında petrol sektörünün ekonominin geneline göre oranı %20'den %14'e düşmüştür (Schincariol, 2020: 64). 20 Şubat 2018'de Başkan Maduro, 5.34 milyar varil petrolle desteklenen bir "egemen kripto varlık" olarak kabul edilen Venezuela kripto para birimi Petro'nun ön satış sürecini başlattı (Mantovani, 2018). Ağustos 2018'de Petro, Venezuela piyasasındaki bir varil petrolün fiyatı referans alınarak 60 dolara eşdeğerdi (Rodriguez, 2019). 2015-2018 yılları arasında Venezuela'da petrol üretimi günlük 1.7 milyon varile düşmüş, GSYİH ise 2015-2019 yılları arasında %74 oranında küçülmüştür (Ramìrez, 2021: 3). Ocak 2019'da ABD yönetimi Venezuela'nın ülkeye ham petrol satışını engelleyen bir petrol ambargosu uyguladı. Petrol üretimi 2017'de günlük ortalama 1.911 milyon varilden 2019'da 793.000 varile düştü (Vaz, 2020). BVC'nin açıkladığı rakamlara göre 2019 yılında petrol sektörü %19,1 oranında daralırken, petrol dışı sektör %27,3 oranında gerilemiştir (Koerner ve Vaz, 2019). 2020 yılında Venezuela'nın petrol sektörü ülkenin yaşadığı geniş çaplı ekonomik ve siyasi çalkantıları yansıtan bir kriz durumundaydı. Dünyanın en büyük petrol rezervlerinden birine sahip olmasına rağmen, kötü yönetim, yolsuzluk, ABD yaptırımları ve düşen petrol fiyatları Venezuela'nın petrol endüstrisini ciddi şekilde etkilemişti ve Koronavirüs (COVID-19) salgını mevcut kriz ortamını daha da kötüleştirdi. OPEC raporlarına göre, 2020'de Venezuela'nın petrol üretimi günlük 500.000 varile düşmüştür (Hernàndez ve Reyes,

2021). COVID-19'un neden olduğu kriz, özellikle 2020'nin ilk yarısında petrol fiyatlarını önemli ölçüde etkilemiş; Ocak ve Mayıs ayları arasında Venezuela ham petrol sepetinin ortalama değeri %87,4 oranında düşmüştür (ECLAC, 2021: 3). 2020'de Venezuela ekonomi tarihinde şimdiye kadar belgelenen en büyük daralma gerçekleşmiş; ekonomik faaliyet %30 oranında gerilemiştir. Enflasyon ise düşme eğilimine girmiş ve 2020'de %2,960'a düşmüştür (ECLAC, 2021: 4). Ülkenin ham petrol üretimi 2020'nin ikinci yarısında tarihi düşük seviyelere inmesinin ardından istikrarlı bir şekilde artmış ve petrol endüstrisi 2021'de günde ortalama 558.000 varil ile 2020'dekinden %12 daha fazla üretim yapmıştır (Vaz, 2022). 2021'de Venezuela'nın nominal GSYİH'si 112 milyar dolar olmuştur. Ülke ekonomisi 2022'ye kadarki on yıllık dönemde ortalama -%10,7'lik bir büyüme kaydederek Latin Amerika ortalaması olan %1,3'ün altında kalmıştır (FOCUSECONOMICS). Sekiz yıllık bir ekonomik çöküşün ardından 2022'de Venezuela'nın GSYİH'si, Ocak ve Mart ayları arasında %17,4 oranında büyümüş, ikinci çeyrekte %23,3 ile zirveye ulaşmış ve üçüncü çeyrekte ise %13,2 olarak gerçekleşmiştir (Vielma, 2023). BCV raporuna göre, petrol faaliyeti 2021'in ortalarında başlayan ham petrol üretim kapasitesinin toparlanmasının ardından 2022'de Ocak ve Eylül ayları arasında %27,09 oranında artmıştır. Petrol üretiminin ölçülü bir toparlanma yaşamasına rağmen, sektör ABD yaptırımları altında engellenmeye devam ettiği için üretim çoğunlukla günde 600.000-700.000 bin varil arasında durgun kalmıştır (Alava, 2023). Şubat 2022'de Rusya-Ukrayna savaşının başlamasının ardından Washington, Rusya'dan enerji ithalatını yasakladı ve Avrupa tedarikçi arayışına girdi. Aynı yılın Mayıs ve Kasım aylarında ABD Hazine Bakanlığı İspanya'nın Repsol, İtalya'nın Eni ve ABD'ni petrol devi Chevron'a Venezuela'daki sınırlı operasyonlarını çoğunlukla ham petrol karşılığı borç takası anlaşmaları yoluyla sürdürmelerine izin verdi (Alava, 2023).

Tablo 23: Petrol Fiyatları ve Venezuela'nın GSYİH Göstergeleri

Yıllar	OPEC Ham Petrol Fiyatı ($)	GSYİH, Sabit Fiyatlar (yüzdesel değişim)	Reel GSYİH Büyüme Oranı (%)
2003	28,10	-7.755	-7,8
2004	36,05	18.287	18,3
2005	50,64	10.318	10,3
2006	61,08	9.872	9,9
2007	69,08	8.754	8,8
2008	94,45	5.278	5,3
2009	61,06	-3.202	-3,2
2010	77,45	-1.489	-1,5
2011	107,46	4.176	4,2
2012	109,45	5.626	5,6
2013	105,87	1.343	1,3
2014	96,29	-3.894	-3,9
2015	49,49	-6.221	-6,2
2016	40,76	-17.040	-17,0
2017	52,43	-15.671	-15,7
2018	69,78	-19.655	-19,7
2019	64,04	-27.670	-27,7
2020	41,47	-29.995	-30,0
2021	69,89	1.000	0,5
2022	100,08	8.000	9,0
2023	*	4.000	*

Kaynak: OPEC Annual Statistical Bulletin 2023, 20 Mayıs 2024.

(*) Petrol fiyatları ve reel GSYİH büyüme oranı için OPEC verilerinden faydalanmış olup, 2023 yılına ait verilere ulaşılamamıştır.

Tablo 23'de görüldüğü gibi 2015 yılından itibaren petrol fiyatları düşüşe geçmiş ve Venezuela'nın GSYİH'sinde keskin bir gerileme yaşanmıştır. Düşen petrol fiyatları ile birlikte kötü yönetim ve ABD yaptırımlarının başlaması da Venezuela'nın ekonomik çöküşünün temel nedenlerinden olmuştur.

Tablo 24: Enflasyon ve İşsizlik Oranları

Yıllar	**Enflasyon (%)**	**İşsizlik (toplam işgücünün yüzdesi olarak)**
2003	31.091	18.188
2004	21.747	15.067
2005	15.955	12.242
2006	13.663	9.958
2007	18.699	8.492
2008	31.441	7.354
2009	26.041	7.879
2010	28.187	8.508
2011	26.090	8.204
2012	21.069	7.823
2013	40.639	7.470
2014	62.169	6.700
2015	121.738	7.400
2016	254.949	20.863
2017	438.117	27.886
2018	65,374.082	35.554
2019	19,906.024	*
2020	2,355.147	*
2021	1,588.513	*
2022	186.542	*
2023	337.458	*

Kaynak: IMF, 21 Mayıs 2024.

(*) Venezuela'da işsizlik oranı için IMF verilerinden faydalanmış olup, 2018 yılından sonraki verilere ulaşılamamıştır.

Tablo 24 verilerine göre 2015 yılından sonra Venezuela'da hem enflasyon oranı hem de işsizlik oranı artmaya başlamıştır. Özellikle 2018 yılı ülke için ekonomik açıdan çalkantılı bir yıl olmuştur. Petrol gelirlerine bağımlı Venezuela ekonomisinde, küresel petrol fiyatlarındaki düşüşle birlikte ülke tarihindekindeki en ciddi ekonomik krizlerden biri yaşanmıştır.

3.2.1.1. İhracat Üzerindeki Etkileri

Dünyanın en büyük petrol rezervlerinden birine sahip olan Venezuela'nın toplam ihracatının %95'inden fazlasını petrol ihracatı oluşturmaktadır. Petrol ihracatı tarihsel olarak Venezuela ekonomisinin bel kemiği olmuştur ve petrol gelirleri birçok yönden ithalata bağımlı ülke ekonomisi için ithalat faturalarını ödemek açısından oldukça değerlidir. Petrol sektörünün ekonomide etkin rol oynamasının bir sonucu olarak küresel petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların Venezuela üzerinde önemli etkileri olmuştur.

Tablo 25: Venezuela'nın Petrol ve Toplam İhracat Değerleri (milyon dolar)

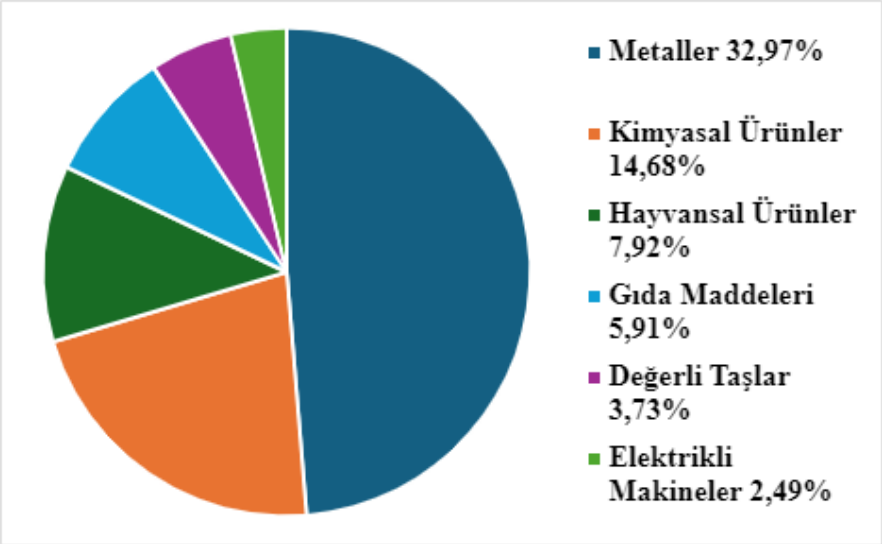
Yıllar	Petrol İhracatı	Toplam İhracat	Petrolün Toplam İhracat içindeki payı (%)
2003	22.029	27.230	80,90
2004	32.871	39.668	82,87
2005	48.143	55.716	86,41
2006	57.972	65.578	88,40
2007	51.531	70.197	73,41
2008	89.034	96.057	92,69
2009	54.178	58.518	92,58
2010	62.317	66.887	93,17
2011	88.131	93.747	94,01
2012	93.569	97.877	95,60
2013	85.603	88.753	96,45
2014	71.731	74.714	96,01
2015	35.136	37.251	94,32

2016	25.942	27.614	93,95
2017	31.497	33.887	92,95
2018	29.810	33.602	88,71
2019	18.335	21.017	87,24
2020	5.738	6.682	85,87
2021	8.816	10.138	86,96
2022	15.379	17.686	86,96

Kaynak: OPEC Annual Statistical Bulletin, Data download, 21 Mayıs 2024.

Son yıllarda Venezuela'da ihracatın çeşitlendirilmesi derinleştirilmiş ve petrol dışı malların dış ticareti önemli bir büyüme göstermiştir. Ülkenin petrol dışı ihracatında en önemli kalemler arasında çelik, alüminyum, azotlu gübreler, karides, yengeç, taze ve dondurulmuş balık, altın, elektronik ve otomotiv parçaları, kakao, kahve ve diğerleri yer almaktadır. Venezuela ürünlerinin ana pazarları ise Avrupa Birliği, uyguladığı yaptırımlara rağmen ABD, Çin ve Latin Amerika ülkeleridir.

Şekil 6: Venezuela'nın Petrol Dışı Mallarının Dış Ticaret Göstergeleri (2022)

Kaynak: OEC, 23 Mayıs 2024.

3.2.1.2. Milli Gelir Üzerindeki Etkileri

Milli gelir ülkenin önemli bir ekonomik ölçütü olarak, sosyo-ekonomik planlamayı, politika kararlarını ve yatırım değerlendirmelerini etkiler. Petrolün keşfedilmesinden sonra Venezuela ekonomik ve sosyal kalkınmanın temeli olarak her zaman petrol gelirlerine güvenmiştir. Bununla birlikte, yüksek petrol fiyatları devlet gelirlerini artırabilirken, petrol fiyatlarının düştüğü dönemlerde hükümetin ekonomik gücü zayıflamıştır. Millileştirilmesinden sonra PDVSA, Venezuela hükümetinin en büyük gelir kaynağını oluşturmuş, özellikle Chavez ve Maduro dönemlerinde çeşitli sosyal programları finanse etmek için PDVSA bir gelir kaynağı olarak kullanılmıştır.

Tablo 26: Genel Devlet Gelirleri ve Ham Petrol Üretimi

Yıllar	Devlet Geliri GSYİH'nin yüzdesi olarak	Petrol Üretimi (1.000 varil/gün)
2003	32,35	2.643
2004	34,39	3.009
2005	37,63	3.067
2006	37,66	3.036
2007	33,13	2.982
2008	31,42	2.958
2009	24,58	2.878
2010	26,36	2.854
2011	31,12	2.881
2012	28,15	2.804
2013	26,10	2.789
2014	21,80	2.683
2015	14,89	2.654
2016	11,22	2.373
2017	8,94	2.035
2018	6,88	1.510
2019	10,09	1.013

2020	4,53	569
2021	7,25	636
2022	8,27	716
2023	10,99	*

Kaynak: IMF, 24 Mayıs 2024.

(*) Ham petrol üretimi için OPEC verilerinden faydalanmış olup, 2023 yılına ait veriye ulaşılamamıştır.

Venezuela, hükümet gelirlerinin neredeyse yarısını oluşturan petrol gelirlerine büyük ölçüde bağımlıdır. Tablo 26'da 2016 yılından itibaren petrol üretiminde düşüş yaşanmaya başladığı ve buna bağlı olarak devlet gelirlerinin de azalma eğiliminde olduğu görülmektedir.

3.2.2. Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkiler

Cari hesap dengesi, ticaret dengesi ve yatırım da dâhil olmak üzere bir ülkenin ekonomik durumunu yansıta bilmektedir. Ayrıca, GSYİH'nin yüzdesi olarak cari işlemler dengesi, bir ülkenin uluslararası rekabet edebilirlik düzeyi hakkında bir gösterge sağlar. Genellikle, önemli ölçüde cari fazla veren ülkeler, yüksek tasarruf oranları ancak zayıf iç talep ile büyük ölçüde ihracat gelirlerine bağımlı bir ekonomiye sahiptir. Öte yandan cari açık veren ülkeler ise harcanabilir gelirin yüzdesi olarak yüksek kişisel tüketim oranlarına, düşük tasarruf oranlarına ve güçlü ithalata sahiptir. Ek olarak, cari işlemler fazlasının gelişen bir ihracat sektörü ve sermaye birikimine işaret edebileceği gibi, zayıf iç talep ve tüketim gibi altta yatan sorunları da yansıtabileceğini unutmamak gerekir.

Venezuela'nın cari işlemler dengesi, yıllar içerisinde hiperenflasyon, siyasi istikrarsızlık, uluslararası yaptırımlar ve ülkenin başlıca gelir kaynağı olan petrol üretiminin azalması gibi ekonomik sorunlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu faktörler göz önüne alındığında, Venezuela'nın cari işlemler dengesinin ülkenin ekonomik sorunlarını çözecek ve gelir kaynaklarını petrole bağımlılıktan uzaklaştıracak önemli yapısal reformlar uygulanmadığı sürece baskı altında kalması muhtemeldir.

Tablo 27: Venezuela'nın Cari İşlemler Dengesi

Yıllar	Milyon ABD doları	GSYİH'nin yüzdesi olarak
2003	11.796	14.096
2004	15.519	13.825
2005	25.447	17.749
2006	26.462	14.823
2007	13.464	5.782
2008	31.297	10.202
2009	0.429	0.160
2010	5.585	1.755
2011	16.342	5.164
2012	2.586	0.694
2013	4.604	1.778
2014	4.919	2.291
2015	-16.051	-12.795
2016	-3.870	-3.427
2017	8.706	7.513
2018	8.613	8.442
2019	4.296	5.885
2020	-1.529	-3.492
2021	-0.684	-1.185
2022	3.308	3.592
2023	3.312	3.411

Kaynak: IMF, 24 Mayıs 2024.

Tablo 27'de görüldüğü gibi Venezuela'nın cari açık verdiği yıllar, küresel petrol fiyatlarında düşüş yaşandığı ve COVID-19 pandemisinin sürdüğü, yani ihracat gelirlerinde ciddi düşüşler olduğu döneme denk gelmektedir.

3.2.3. Ekonomik Performans

Venezuela ekonomisi, zaman içerisinde sürekli azalan ekonomik performans göstermiş ve 20. yüzyılın ikinci on yılından itibaren ülkede ciddi ekonomik kriz

meydana gelmiştir. Aşırı enflasyon, zayıflayan para birimi ve temel ürünlerde ciddi kıtlık gibi sorunlarla karşı karşıyayken ülke ekonomisinin temel taşı olan petrolün fiyatında düşüş yaşanması ile Venezuela'nın içerisinde bulunduğu kriz ortamı daha da derinleşmiştir. Petrol gelirlerine bağımlılığın yanı sıra, kötü yönetim ve yolsuzluk, hükümetin uyguladığı yanlış politikalar ve uluslararası yaptırımlar gibi faktörler de Venezuela'nın ekonomik performansını zayıflatmış ve kriz sürecine katkıda bulunmuştur.

Tablo 28: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Verileri

Yıllar	**GSYİH (cari fiyatlarla milyon $)**	**Kişi başına GSYİH (cari fiyatlarla $)**
2003	83.684	3.266,095
2004	112.254	4.311,999
2005	143.375	5.421,656
2006	178.521	6.646,803
2007	232.857	8.538,102
2008	306.764	11.079,069
2009	268.624	9.557,550
2010	318.281	11.158,180
2011	316.482	10.934,275
2012	372.592	12.688,110
2013	258.931	8.692,955
2014	214.690	7.107,443
2015	125.449	4.096,971
2016	112.915	3.676,384
2017	115.883	3.806,656
2018	102.021	3.529,720
2019	73.003	2.624,411
2020	43.788	1.566,602
2021	57.666	2.090,398
2022	92.104	3.421,754
2023	97.116	3.659,195

Kaynak: IMF, 26 Mayıs 2024.

2013 yılından başlayarak Venezuela ekonomisi Latin Amerika tarihinde görülen en büyük çöküşlerden birini yaşamaya başlamış ve Tablo 28'de görüldüğü gibi pandemi döneminde kaynak gelirlerinin azalması ile resesyon süreci daha da kötüleşmiştir.

Tablo 29: Venezuela'nın 2022 Yılı Petrol Göstergeleri

Kanıtlanmış Ham Petrol Rezervleri (milyon varil)	**303.221**
Ham Petrol İhracatı (1.000 varil/gün)	**438**
Petrol Ürünleri Üretimi (1.000 varil/gün)	**266**
Petrol Ürünleri İhracatı (1.000 varil/gün)	**176**
Petrol Ürünleri İthalatı (1.000 varil/gün)	**88**
Petrol Talebi (1.000 varil/gün)	**272**

Kaynak: OPEC Annual Statistical Bulletin 2023, 29 Mayıs 2024.

Venezuela, 2023 yılında 303 milyar varil ile dünyada kanıtlanmış en büyük petrol rezervlerine sahiptir ve küresel rezervlerin yaklaşık %17'sini oluşturmaktadır. Bu büyük rezervlere rağmen, Venezuela 2023'te toplam küresel ham petrolün sadece %0,8'ni üretmiştir. Venezuela'nın 2023 yılındaki ham petrol üretimi günlük 742.000 varil olmuş ve 2013' ün üretim seviyelerine göre %70 oranında azalmıştır (EIA, 2024: 5).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğal kaynak lanetinin olası bir açıklaması, kaynak zenginliğinin mevcut kaynaklar üzerinde bir mücadeleye yol açma eğiliminde olması ve bu mücadelenin de düşük kurumsal kaliteye ve daha düşük büyümeye yol açmasıdır. Buradaki argüman, doğal kaynaklardan elde edilebilecek büyük rantların, hükümetler ve özel şirketler için rant arayışı, yolsuzluk ve hatta sivil çatışmaya girme teşvikleri yarattığı, böylece girişimcilik faaliyetlerini ve diğer büyüme yanlısı faaliyetleri dışladığıdır. Değerli bir kaynağın keşfedilmesinden sonra ülke ekonomisinin yavaş ya da negatif bir büyüme göstermesi, Hollanda Hastalığı olarak adlandırılmaktadır.

Bir ekonominin aniden zenginleşmesi ve bunu takiben iç harcamalarda hızlı bir artışla kendini gösteren Hollanda Hastalığı, aslında tam anlamıyla bir "hastalık" olarak kabul edilemez. Çünkü sanayi yapısındaki bir değişiklik olarak imalat sektörünün küçülmesi ya da göz ardı edilmesi, kolay zenginliğin büyümesine karşı optimal bir tepkidir. İlk başlarda kaynak zenginliği ekonomiyi olumlu yönde etkilese de uzun dönemde sektörler arası yapının bozulması ve bunun da etkisiyle üretimde bir düşüş meydana gelmektedir.

Venezuela'nın son kırk yıla yakın tarihteki ekonomik göstergelerinin araştırılması, Venezuela'nın Hollanda Hastalığına maruz kalan bir ülke ekonomisinin tipik özelliklerini taşıdığını göstermektedir. Bir petro-devlet örneği olarak Venezuela'da gelir kaynaklarının kötü yönetimi, yolsuzluk ve uzun vadede büyüme sağlanamaması açıkça görülmektedir. Venezuela'nın hükümeti ve siyasi ekonomisi büyük ölçüde kaynak ihracatçısı statüsü tarafından şekillendirilmiştir. Ülke ihracatının neredeyse tamamını oluşturan petrol sektörü, Venezuela gelirlerini büyük ölçüde kaynak talebine ve fiyatına bağımlı hale getirmiştir. Petrol bolluğu, Venezuela'yı petrol gelirlerine son derece bağımlı hale getirmiş ve bu bağımlılık başta politika alanı olmakla diğer birçok alanda zorlukları beraberinde getirmiştir.

Petrol piyasalarının değişken yapısı göz önüne alındığında, kaynak gelirlerinin etkin yönetiminin sadece Venezuela'da değil, petrol üreticisi ülkelerin çoğunda zor olduğu kanıtlanmıştır. Nijerya, Rusya ve Kazakistan ekonomilerinde de kaynak gelirlerinin neden olduğu Hollanda Hastalığı semptomları görülmüştür. Ancak hem dünyanın en büyük petrol rezervlerinden birine sahip olması, hem de ekonomisinin

neredeyse tamamen petrol gelirlerine bağlı olması göz önüne alındığında Venezuela'nın sorunu daha endişe vericidir.

20. yüzyılın başından bu yana kaderi petrole bağlı olan Venezuela ile söz konusu doğal kaynak arasındaki ilişki, hem ekonominin kalkınmasına hem de durgunluk ve gerilemeye katkıda bulunduğu için tereddütlü olmuştur. Ülke petrol fiyatlarının yüksek olduğu dönemde önemli bir fırsatı heba etmiş, petrol gelirlerini istikrarlı bir demokrasi çerçevesinde kalıcı bir büyüme ve refah kaynağına dönüştürememiştir. Başka bir deyişle, Venezuela yönetimi patlama ve çöküş dönemlerini doğru şekilde idare edememiştir. Aslında, ekonominin klasik ticaret modelinde doğal kaynak sektörünün büyümesi bir endişe olarak görülmemektedir. Ülke doğal kaynak sektöründe uzmanlaşmalı ve bundan faydalanmalıdır. Öyle ki başarılı bir doğal kaynak çıkarma sektörünü yükseltmek, diğer üretim faaliyetlerini geliştirmekten çok daha az çaba, zaman ve deneyim gerektirmektedir. Ancak, yönetim politikalarının bozulması ve ekonominin doğal kaynak sektörüne aşırıcı derecede bağımlı hale gelmesi sonucunda ülke, eski haline getirilmesi zor veya mümkün olmayan üretimi kaybetme riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

2002'nin Nisan ayında darbe girişimi ve Aralık ayında petrol işçileri tarafından başlatılan ülke çapında petrol grevi, Venezuela ekonomisini resesyona sürükledi. Artan petrol fiyatlarıyla birlikte petrol ihracatına dayalı bir ekonomik toparlanma yaşansa da 2008 küresel krizi ve 2013 yılından itibaren düşmeye başlayan petrol fiyatlarının Venezuela makroekonomik göstergeleri üzerindeki etkileri oldukça sert olmuştur. Venezuela'da 2013 yılından bu yana yaşanan ekonomik buhranın başlıca nedenleri:

- Ekonominin ana gelir kaynağı olan petrol fiyatlarına karşı kırılgan olması;
- Hükümetin kötü ekonomi yönetimi ve yüksek yolsuzluk seviyeleri;
- Diğer üretken sektörlere yeterince yatırım yapılmaması;
- Enflasyon, işsizlik ve kıtlıkla mücadele politikalarının etkisiz olması;
- Ülke içindeki siyasi çatışmaların petrol, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerdeki faaliyetleri sekteye uğratması;
- Uygulanan uluslararası yaptırımların ticaret yapma, yabancı yatırım ve finansal hizmetlere erişim gibi kabiliyetleri kısıtlaması.

Doğal olarak, Venezuela'nın ekonomik ve sosyal gelişimi bu ağır koşullar

altında zarar görmüştür.

20. yüzyılın başlarından günümüze Venezuela tarihinde hükümetler değişirken, ülkenin petrolden elde ettiği gelirlere olan bağımlılığı değişmemiştir. Venezuela yönetimi, neredeyse tamamını petrolün oluşturduğu ihracat gelirlerini güçlü ve rekabetçi bir imalat sanayisinin oluşturulması için kullanmayı başaramamıştır. Öte yandan, söz konusu gelirlerin devlet borçlarının geri ödenmesi ve sosyal programların finanse edilmesi için harcanması ülkeyi şu anki kritik duruma getirmiştir.

Zamanında Hollanda Hastalığına karşı gerekli önlemlerin alınmaması ve içinde bulunduğu kriz ortamının boyutu göz önüne alındığında, Venezuela ekonomisinin kısa vadede iyileşmesi pek mümkün değildir. Hollanda Hastalığından kaynaklanan olumsuz ekonomik vaziyete karşı alınacak ilk önlemlerden biri olarak, petrol sektörüne dayalı büyüme modelinden vazgeçilmeli ve çoklu rekabete dayalı modele geçilmelidir. Hükümetin ülke ekonomisinin neredeyse tamamını oluşturan petrol sektörüyle ilgili uzun vadeli stratejik kararlar alması ve iyi planlanmış bir politika izlemesi gerekmektedir. Petrol dışı başka üretken sektörler desteklenmeli ve rekabet gücü ve istihdamı korumak için ihraç edilen malların çeşitliliği artırılmalıdır. İsrafı önlemek amacıyla kaynak sektöründeki patlamadan elde edilen ek gelirler, İstikrar Fonlarına aktarılmalıdır. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı bir tampon olarak oluşturulan bu fonlar, durgunluk dönemlerinde ekonomik dengenin korunmasına destek olacaktır. Hollanda Hastalığına karşı mücadelede başarılı olmuş Norveç, bu konuda en önemli örneklerin başında gelmektedir. Ek olarak, petrol sektöründen kazanılan gelirlerin bir kısmının, gelecek nesillerin mali açıdan güvence altına alınması için biriktirilmesi veya eğitim, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine harcanması ekonomik büyümenin hızlanmasına yardımcı olacaktır. Yukarıda değinilen ve ekonomik istikrar oluşturacak çeşitli önlemlerin alınması durumunda, uzun vadede Hollanda Hastalığına karşı mücadelede başarı sağlanması mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Afandiyev, E. (2013). Causes of Dutch Disease and Ways to Deal with It: Literature Review. Indiana University-Purdue University Fort Wayne. https://core.ac.uk/download/pdf/47228833.pdf.

Alava, A. C. (5 Ocak 2023). *Venezuelanalysis, Venezuela: Economy Grew 17.73% in 2022, Maduro Praises Production Surge.* https://venezuelanalysis.com/news/15679/, (17 Mayıs 2024).

Alava, A. C. (19 Aralık 2023). *Venezuelanalysis, We Shouldn't Sell Oil to the United States.* https://venezuelanalysis.com/analysis/the-subversive-truth-we-shouldnt-sell-oil-to-the-united-states/ (17 Mayıs 2024).

Alkan, S. (2019). *Venezuela Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Hollanda Hastalığı Bağlamında İncelenmesi.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arı, A., Özcan, B. (2012). Hollanda Hastalığı: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama. *Sosyoekonomi.* 18(18): 153-172.

Asgarzade, G. (2014). *Dutch Disease in Azerbaijan: a Myth or Reality?.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Jena: Friedrich-Schiller-Universität Jena.

Azretbergenova, G. ve Syzdykova, A. (2020). The Dependence of the Kazakhstan Economy on the Oil Sector and the Importance of Export Diversification. *International Journal of Energy Economics and Policy.* 10(6): 157-163.

Baena, C. E. (1997). *The politics of oil in Venezuela: a decision-making analysis of PDVSA's internationalisation policy*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). London: London School of Economics and Political Science.

Bature, B., N. (2013). The Dutch Disease and the Diversification of an Economy: Some Case Studies. *Journal of Humanities and Social Science.* 15(5): 06-14.

Bayramov, G. ve Conway, P. (2010). The Azerbaijan Producers Survey: Dutch Disease and Financial Crisis. 1-23. https://ercenter.eu/files/reports/Bayramov_Conway_Azerbaijan.pdf.

Bello, O. D., Blyde, J. S. ve Restuccia, D. (2011). Venezuela's Growth Experience. *Latin American Journal of Economics.* 48(2): 199-226.

Berg, P., Denys, F. ve Bos, M. (2012). *Dutch gas sector: Overview of research and collaboration (2006-2009).* NL Agency. 1-34. https://www.rvo.nl/sites/default/files/Overview%20of%20research%20and%20collaboration%20Dutch%20Gas%20Policy.pdf, (14 Nisan 2024).

Brahmbhatt, M., Canuto, O. ve Vostroknutova, E. (2010). Dealing with Dutch Disease. *The World Bank. Economic Premise.* (16): 1-7.

Bresser-Pereira, L. C. (2020). Neutralizing the Dutch disease. *Journal of Post Keynesian Economics.* 43(2): 298-316.

Brown, J. (2022). *Deepening Democracy in Post-Neoliberal Bolivia and Venezuela*. New York: Routledge.

Bruno, M., ve Sachs, J. (1982). Energy and resource allocation: a dynamic model of the "Dutch Disease". *The Review of Economic Studies. 49*(5): 845-859.

Carlson, C. (17 Ağustos 2007). *Venezuelanalysis, The Venezuelan Economy Grows by 8.9 Percent in Second Quarter of 2007*. https://venezuelanalysis.com/news/2551/ (8 Mayıs 2024).

Ciuriak, D. (2014). Diagnosing Dutch Disease. *SSRN 2540108.* 1-20. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2540108.

Corden, W. M. ve Neary, J. P. (1982). Booming Sector and De-Industrialisation in a Small Open Economy. *The Economic Journal.* 92(368): 825-848.

Corden, W. M. (1984). Booming Sector and Dutch Disease Economics: Survey and Consolidation. O*xford Economic Papers.* 36(3): 359-380.

Coronil, F. (1997). *The Magical State: Nature, Money, And Modernity in Venezuela.* Chicago: The University of Chicago Press.

Corrales, J. ve Penfold, M. (2011). *Dragon in the Tropics: Hugo Chávez and the Political Economy of Revolution in Venezuela.* Washington, D.C: Brookings Institution Press.

Di John, J. (2009). *from Windfall to Curse?.* Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Dobrynskaya, V. ve Turkisch, E. (2010). Economic diversification and Dutch disease in Russia. *Post-Communist Economies.* 22(3): 283-302.

Earl, C. (31 Aralık 2008). *Venezuelanalysis, Venezuela's Economy Grew 4.9 Percent in 2008.* https://venezuelanalysis.com/news/4073/, (8 Mayıs 2024).

Economic Survey of Latin America and the Caribbean (ECLAC). (2021). Bolivarian Republic of Venezuela. 1-7. https://repositorio.cepal.org/server/api/co-re/bitstreams/c543680f-5d47-4775-8d2d-bca5ec243393/content.

Edo, S. E. (2002). The Relevance of Dutch-Disease Model in the Emerging Economy of Nigeria. *Journal of Social and Management Sciences.* 30(4): 337-349.

Efeoğlu, R. ve Pehlivan, C. (2018). Hollanda Hastalığı: Venezuela, Suudi Arabistan, Rusya ve Nijerya Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(1): 197-216.

EIA (8 Şubat 2024). Country Analysis Brief: Venezuela. https://www.eia.gov/international/analysis/country/VEN, (22 Mayıs 2024).

FOCUSECONOMICS. *Kazakhstan Economy*. https://www.focus-economics.com/countries/kazakhstan/, (14 Nisan 2024).

FOCUSECONOMICS. *Norway Economy*. https://www.focus-economics.com/countries/norway/, (14 Nisan 2024).

FOCUSECONOMİCS. *Venezuela Economy*. https://www.focus-economics.com/countries/venezuela/, (13 Mayıs 2024).

Gallegos, R. (2016). *Crude Nation: How Oil Riches Ruined Venezuela.* Nebraska: e University of Nebraska Press.

Garavini, G. (2019). *The Rise and Fall of OPEC in the Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press.

Gelb, A. ve Ortakları. (1988). *Oil Windfalls: Blessing or Curse?*. Washington, D.C: Oxford University Press.

Gindin, J. (15 Aralık 2006). *Venezuelanalysis, Venezuela's and Canada's Very Different Approaches to Oil.* https://venezuelanalysis.com/analysis/2138/, (8 Mayıs 2024).

Gurbanlı, Ş. (2010). *Azerbaycan Ekonomisinde Petrolün Önemi ve Hollanda Hastalığı Açısından Değerlendirilmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gurbanov, S. (2011). *Azerbaycan'da Enerji Kaynaklari ve Hollanda Hastalığı: Makroekonomik Etkileri ve Ampirik Değerlendirme* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gylfason, T. (1999). Natural resources and economic growth: A Nordic perspective on the Dutch disease. *Working Papers* (167): 1-55.

Hetland, G. (18 Ağustos 2016). *Venezuelanalysis, Why is Venezuela in Crisis?.* https://venezuelanalysis.com/analysis/12139/, (14 Mayıs 2024).

Hernández, I. ve Reyes, J. R. (20 Mayıs 2021). *CHATHAM HOUSE, Reforming Venezuela's oil and gas sector.* https://www.chathamhouse.org/2021/05/reforming-venezuelas-oil-and-gas-sector/02-context-venezuela, (16 Mayıs 2024).

Hidalgo, M. (2007). A Petro-State: Oil, Politics and Democracy in Venezuela. *Elcano Newsletter.* (49): 1-17.

Ibrahim, N. (2021). Dutch Disease Effects in the Azerbaijan Economy: Results of Multivariate Linear Ordinary Least Squares (OLS) Estimations. *Экономический журнал Высшей школы экономики (Yüksek Ekonomi Okulu Ekonomi Dergisi).* 25(2): 309-346.

IMF, World Economic Outlook Database, April 2024, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April/select-subjects?c=299 (20 Mayıs 2024).

IMF, World Economic Outlook Database, April 2024, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April/weo-report?c=299,&s=PCPIPCH,LUR,&sy=2003&ey=2023&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (21 Mayıs 2024).

IMF, World Economic Outlook Database April 2024, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April/weo-report?c=299,&s=GGR_NGDP,&sy=2003&ey=2023&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (24 Mayıs 2024).

IMF, World Economic Outlook Database, April 2024, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April/weo-report?c=299,&s=BCA,BCA_NGDPD,&sy=2003&ey=2023&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (24 Mayıs 2024).

IMF, World Economic Outlook Database, April 2024, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weodatabase/2024/April/weoreport?c=299,&s=NGDPD,NGDPDPC,&sy=2003&ey=2023&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (26 Mayıs 2024).

International Bank for Reconstruction and Development. (1961). *The Economic Development of Venezuela*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.

ITA. Azerbaijan - Market Overview. (21 Kasım 2023). https://www.trade.gov/country-commercial-guides/azerbaijan-market-overview, (3 Mayıs 2024).

ITA. Nigeria - Oil, Gas, and Mining Sectors. (6 Haziran 2023). https://www.trade.gov/country-commercial-guides/nigeria-oil-gas-and-mining-sectors, (4 Mayıs 2024).

Jácome, F. (2011). Petrocaribe: the current phase of Venezuela's oil diplomacy in the Caribbean. 1-10. https://library.fes.de/pdf-files/bueros/la-seguridad/08723.pdf.

Janicke, K. (30 Mayıs 2008). *Venezuelanalysis, Venezuelan Economy Grows for 18th Consecutive Quarter*. https://venezuelanalysis.com/news/3504/, (8 Mayıs 2024).

Jeong, P. (31 Ekim 2021). *Emory Economics Review, The Fall of Venezuela: An Oil Crisis.* https://emoryeconomicsreview.org/articles/2021/10/31/the-fall-of-venezuela-an-oil-crisis, (14 Mayıs 2024).

Johnston, J. ve Weisbrot, M. (4 Ekim 2012). *Venezuelanalysis, Venezuela's Economic Recovery: Is It Sustainable? A CEPR Report.* https://venezuelanalysis.com/analysis/7313/, (10 Mayıs 2024).

Jones, J. C. (2014). The eBook Company, OPEC: Its Role and Influence since 1960. 1-54. https://bookboon.com/en/opec-its-role-and-influence-since-1960-ebook?mediaType=ebook, (28 Mart 2024).

Karl, T. L. (1997). *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States.* London: University of California Press.

Koerner, L. ve V, R. (20 Ekim 2019). *Venezuelanalysis, BCV: Venezuelan Economy Contracted by 23.7 Percent in First Trimester of 2019.* https://venezuelanalysis.com/news/14698/, (15 Mayıs 2024).

Kuralbayeva, K., Kutan, A. M. ve Wyzan, M. L. (2001). Is Kazakhstan vulnerable to the Dutch disease? *ZEI Working Paper.* (29): 1-27.

Kutan, A. M. ve Wyzan, M. L. (2005). Explaining the real exchange rate in Kazakhstan, 1996–2003: Is Kazakhstan vulnerable to the Dutch Disease?. *Economic Systems.* 29(2): 242-255.

Laguda, H. A. (2019). *The Impact Of Dutch Disease: The Case Of Nigeria.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Charleston: Eastern Illinois University.

Larsen, E. R. (2005). Are rich countries immune to the resource curse? Evidence from Norway's management of its oil riches. *Resources policy.* 30(2): 75-86.

Lartey, E. K. (2008). Capital inflows, Dutch Disease effects, and Monetary Policy in a Small Open Economy. *Review of İnternational Economics.* 16(5): 971-989.

Loader, M. (9 Ocak 2024). *Britannica, Essequibo.* https://www.britannica.com/place/Essequibo, (3 Mayıs 2024).

Mantovani, E. T. (28 Mart 2018). *Venezuelanalysis, The Political Ecology of the 'Petro': High Energy Intensity and the Financialization of Nature.* https://venezuelanalysis.com/analysis/13742/, (15 Mayıs 2024).

Mares, D. (2022). *Resource Nationalism and Energy Policy: Venezuela in Context*. New York: Columbia University Press.

Marquina, C. P. (2 Mayıs 2018). *Venezuelanalysis, The Past, Present and Future of Venezuela's Oil Industry.* https://venezuelanalysis.com/analysis/13788/, (15 Mayıs 2024).

Martín, J. (25 Ocak 2018). *Venezuelanalysis, The Past, Present and Future of Venezuela's Oil Industry.* https://venezuelanalysis.com/analysis/13613/, (14 Mayıs 2024).

Martz, J. D., McCoy, J. L. (29 Mayıs 1999). *Britannica, Venezuela.* https://www.britannica.com/place/Venezuela/Economy, (13 Mayıs 2024).

McBeth, B. S. (2009). Venezuela's nascent oil industry and the 1932 US tariff on crude oil imports, 1927–1935. *Revista de Historia Economica-Journal of Iberian and Latin American Economic History*. 27(3): 427-462.

Mercan, M. ve Göçer, İ. (2014). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Hollanda Hastalığı Riski: Amprik Bir Analiz. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 32(2): 251-274.

Mironov, V. V. ve Petronevich, A. V. (2015). Discovering the signs of Dutch disease in Russia. *Resources Policy.* 46(2): 97-112.

Mukhtarov, S., Mammadov, J. ve Ahmadov, F. (2019). The Impact of Oil Prices on Inflation: The Case of Azerbaijan. *International Journal of Energy Economics and Policy.* 9(4): 97-102.

Naim, M. (1993). *Paper Tigers and Minotaurs: The Politics of Venezuela's Economic Reforms.* Washington, D.C: The Carnegie Endowment for International Peace.

Nakhle, C. (13 Nisan 2023). *GIS, Increasing pressure on Russia's oil industry.* https://www.gisreportsonline.com/r/russian-oil-industry/, (4 Mayıs 2024).

NEPC (14 Ocak 2023). *Non-Oil Exports Rose To $4.8BN In 2022.* https://nepc.gov.ng/blog/2023/01/14/non-oil-exports-rose-to-4-8bn-in-2022-nepc/, (4 Mayıs 2024).

Nicholson, S. ve Kulkarni, K. G. (2010). Analysis Of Dutch Disease Phenomenon İn Case Of Venezuela. *Journal of Science, Technology and Management.* 2(3): 57-71.

NORWEGIANPETROLEUM, Historical Production. https://www.norskpetroleum.no/en/facts/historical-production/, (14 Nisan 2024).

OEC, Venezuela Trade Partners, https://oec.world/en/profile/country/ven?yearlyTradeFlowSelector=flow1, (2 Mayıs 2024).

OEC, Venezuela Trade Partners, https://oec.world/en/profile/country/ven?depthSelector1=HS2Depth, (23 Mayıs 2024).

Offshore Technology (28 Eylül 2023). *Natural gas in the Netherlands.* https://www.offshore-technology.com/data-insights/natural-gas-in-netherlands/, (14 Nisan 2024).

Ogbonna, I. C., Uwajumogu, N. R., Nwokoye, E. ve Chijioke, G. (2013). Oil Exploitation and Agricultural Commodity Export in Nigeria: An Empirical Evaluation of the Extent and Impact of the Dutch Disease. *IOSR-Journal of Humanities and Social Sciences.* 14(1): 1-9.

Olusi, J. O. ve Olagunju, M. A. (2005). The Primary Sectors of the Economy and the Dutch Disease in Nigeria. *The Pakistan Development Review.* 44(2): 159-175.

Oomes, N. ve Kalcheva, K. (2007). Diagnosing Dutch disease: Does Russia Have the Symptoms?. *IMF Working Paper.* WP/07/102: 1-32.

OPEC Annual Statistical Bulletin 2023, *OPEC Reference Basket (ORB) and corresponding components spot prices.* https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php, (19 Nisan 2024).

OPEC Annual Statistical Bulletin 2023, Data download. https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php, (22 Nisan 2024).

OPEC Data, Maps. https://asb.opec.org/ASB_Maps.html?mc=ve, (2 Mayıs 2024).

OPEC Annual Statistical Bulletin 2023, Data download. https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php, (20 Mayıs 2024).

OPEC Annual Statistical Bulletin 2023, *World crude oil production by country.* https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php, (24 Mayıs 2024).

OPEC Annual Statistical Bulletin 2023, *OPEC Members's facts and figures, 2022.* https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php, (29 Mayıs 2024).

Oyesanmi, T. A. (2011). *Investigating Dutch disease: The Case of Nigeria* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gazimağusa: Eastern Mediterranean University.

Pearson, T. (25 Ekim 2012). *Venezuelanalysis, Venezuela's 2013 Budget: 5% to Political Participation, 12% to Education among other Social Investment.* https://venezuelanalysis.com/news/7388/, (10 Mayıs 2024).

Ramírez, R. D. (8 Kasım 2021). *IAI, The Venezuelan Oil Industry Collapse: Economic, Social and Political Implications.* 1-7. https://www.iai.it/en/pubblicazioni/venezuelan-oil-industry-collapse-economic-social-and-political-implications, (16 Mayıs 2024).

Rentner, S. (2004). Venezuela: How a Hydrocarbons Law Crippled an Oil Giant. *Hastings International and Comparative Law Review.* 27(2): 351-366.

Rivas, E. (3 Şubat 2004). *Venezuelanalysis, A Venezuelan Miracle?.* https://venezuelanalysis.com/analysis/342/, (7 Mayıs 2024).

Riyazi, I. (2017). Hollanda Hastalığının Sektörler Üzerine Etkisi: Suudi Arabistan Ve İran'a Yönelik İncelemeler. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rodriguez, I. U. ve Bakken, T. M. (2017). *Dutch Disease: An Empirical Analysis of Norway's Success and Venezuela's Stagnation.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Copenhagen: Copenhagen Business School.

Rodriguez, L. S. (18 Aralık 2019). *Venezuelanalysis, One Year After the Dollarisation of the Petro: What Happened and What's Next?.* https://venezuelanalysis.com/analysis/14747/, (16 Mayıs 2024).

Rudd, D. (1996). An Empirical Analysis of Dutch Disease. Honors Projects (62): 1-49.

Sanusi, L. S. (2010). Growth Prospects for the Nigerian Economy. 1-36. https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=a2253acea24044485971d5fea2e100b906097544.

Salas, M. T. (2009). *The Enduring Legacy: Oil, Culture, and Society in Venezuela.* London: Duke University Press.

Salas, M. T. (2015). *Venezuela: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.

Salazar-Carrillo, J. (1976). *Oil in the Economic Development of Venezuela.* New York: Praeger Publishers.

Salazar-Carrillo, J. ve West, B. (2004). *Oil and Development in Venezuela during the 20th Century.* New York: Praeger Publishers.

Sanusi, L. S. (2010). Growth Prospects for the Nigerian Economy. 1-36. https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=a2253acea24044485971d5fea2e100b906097544.

Schincariol, V. E. (2020). *Society and Economy in Venezuela: An Overview of the Bolivarian Period (1998-2018).* Cham: Springer.

Stiglitz, J. (18 Ağustos 2004). *The Guardian, We Can Now Cure Dutch Disease*. https://www.theguardian.com/business/2004/aug/18/comment.oilandpetrol, (10 Ocak 2024).

Strønen, I., Å. (2017). *Grassroots Politics and Oil Culture in Venezuela: The Revolutionary Petro-State.* Bergen: Palgrave Macmillan.

Suggett, J. (24 Agustos 2010). *Venezuelanalysis, Venezuelan Central Bank: Economy on Path Out of Recession.* https://venezuelanalysis.com/news/5589/, (8 Mayıs 2024).

Şanlısoy, S. ve Ekinci, R. (2019). Azerbaycan Ekonomisinin Hollanda Hastalığı Açısından Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi.* 26(2): 595-608.

Şanlısoy, S. ve Yıldız, S. N. (2023). Hollanda Hastalığı: Endonezya-Palm Yağı Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi.* 30(1): 133-149.

TRADING ECONOMICS, Venezuela Inflation Rate, https://tradingeconomics.com/venezuela/inflationcpi#:~:text=Inflation%20Rate%20in%20Venezuela%20averaged,source%3A%20Banco%20Central%20De%20Venezuela (6 Nisan 2024).

Tugwell, F. (1975). *The Politics of Oil in Venezuela.* California: Standford University Press.

The International Bank for Reconstruction and Development. (1961). *The Economic Development of Venezuela.* Baltimore: The Johns Hopkins Press.

Vaz, R. (26 Eylül 2020). *Venezuelanalysis, Oil Companies Wind Down Venezuela Dealings as Washington Ramps Up Sanctions.* https://venezuelanalysis.com/news/15007/, (15 Mayıs 2024).

Vaz, R. (9 Nisan 2022). *Venezuelanalysis, Venezuela: Inflation Lowest in Decade as Credit Suisse Forecasts 20 Percent Growth.* https://venezuelanalysis.com/news/15499/, (17 Mayıs 2024).

Venezuelanalysis (27 Eylül 2003). *Venezuela's economy shows strong signs of recovery after lock-out/strike.* https://venezuelanalysis.com/news/127/, (7 Mayıs 2024).

Vielma, F. (4 Mart 2023). *Misiòn Verdad, Venezuela's Economy In 2023: Growth, Devaluation And Wages.* https://misionverdad.com/english/venezuelas-economy-2023-growth-devaluation-and-wages, (17 Mayıs 2024).

Yardımcıoğlu, F. ve Gülmez, A. (2013). OPEC ülkelerinde Hollanda Hastalığı: Petrol Fiyatları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Bir Analizi. *Sosyoekonomi*. 19(19): 118-140.

Yermakov, V. (2024). The Oxford Institute for Energy Studies, *Follow the Money: Understanding Russia's oil and gas revenues.* https://www.oxfordenergy.org/publications/follow-the-money-understanding-russias-oilandgasrevenues/#:~:text=The%20Russian%20oil%20and%20gas,gas%20exports%20to%20new%20markets, (14 Nisan 2024).

Wagner, S. (17 Aralık 2004). *Venezuelanalysis, Venezuela leads Economic Growth in Latin America.* https://venezuelanalysis.com/news/842/, (8 Mayıs 2024).

Wagner, S. (17 Şubat 2005). *Venezuelanalysis, Venezuela Experienced Record Growth of 17% in 2004.* https://venezuelanalysis.com/news/948/, (8 Mayıs 2024).

Weisbrot, M. (28 Ağustos 2017). *The Hill, Trump's tough new sanctions will harm the people of Venezuela.* https://thehill.com/blogs/pundits-blog/foreign-policy/348276-trumps-tough-venezuela-sanctions-do-more-harm-than-good/, (14 Mayıs 2024).

Weisbrot, M. ve Sandoval, L. (2007). The Venezuelan Economy in the Chávez Years. *Center for Economic and Policy Research.* 1-21.

Whitney, W.T. (12 Aralık 2023). *COUNTERPUNCH, Oil Wealth, US Intervention Aggravate Venezuela – Guyana Border Conflict.* https://www.counterpunch.org/2023/12/12/oil-wealth-us-intervention-aggravate-venezuela-guyana-border-conflict/, (3 Mayıs 2024).

Wijnbergen, S. V. (1984). The Dutch Disease: A Disease After All?. *The Economic Journal*. 94(373): 41-55.

Wilde, M. (2023). *A Blessing and a Curse: Oil, Politics, And Morality In Bolivarian Venezuela*. California: Standford University Press.

Wilpert, G. (30 Ağustos 2003). Venezuelanalysis, The Economics, Culture, and Politics of Oil in Venezuela. https://venezuelanalysis.com/analysis/74/, (14 Mart 2024).

Wilpert, G. (15 Eylül 2003). Venezuelanalysis, Why Venezuela's Middle Class (for the most part) Opposes Chavez. https://venezuelanalysis.com/analysis/98/, (7 Mayıs 2024).

Wirth, E. ve Ramírez Cendrero, J. M. (2017). Empresas públicas, fondos soberanos y enfermedad holandesa: El caso de Noruega. *Revista Brasileira de Planejamento e Desenvolvimento*. 6(2): 180-214.